AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Büşra ÖZDEN

DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER ANALİZİ

Maliye Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tez

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Büşra ÖZDEN

DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER ANALİZİ

Danışman
Prof. Dr. Hale BALSEVEN

Maliye Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Büşra Özden'in bu çalışması, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Mehmet Mert

Üye (Danışmanı) :Prof. Dr. Hale Balseven

Üye :Doç. Dr. İsmail Engin

Tez Başlığı: DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞLIMINA ETKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER ANALİZİ

Tez Savunma Tarihi : 23/06/2023

Mezuniyet Tarihi : …./…./202…

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkeler Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Adı SOYADI

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Büşra ÖZDEN
Öğrenci Numarası	202052034020
Anabilim Dalı	Maliye
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Hale BALSEVEN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER ANALİZİ
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	10421388
Rapor Tarihi	07.06.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %14 Alıntılar dahil: %17

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ iii

TABLOLAR LİSTESİ iv

GRAFİKLER LİSTESİ..... v

ÖZET vi

SUMMARY vii

KISALTMALAR LİSTESİ..... xii

ÖNSÖZ viii

GİRİŞ ix

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Verginin Tanımı 3

1.2. Vergilerin Tarihsel Gelişimi..... 4
1.3. Vergiyi Açıklayan Teoriler 6
1.3.1. Faydalanma Teorisi..... 6
1.3.2. Ödeme Gücü Yaklaşımı..... 7
1.4. Vergilerin Fonksiyonları 9
1.4.1. Verginin Mali Fonksiyonu..... 9
1.4.2. Verginin İktisadi Fonksiyonu 9
1.4.3. Verginin Sosyal Fonksiyonu..... 9
1.5. Vergileme İlkeleri 10
1.6. Vergi Yükü..... 11
1.7. Vergilerin Sınıflandırılması..... 12
1.7.1. Genel Olarak Vergilerin Sınıflandırılması..... 12
1.7.2. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler 13
1.7.3. Dolaysız Ve Dolaylı Vergilerin Etkileri 16
1.8. Türkiye'de Dolaylı- Dolaysız Vergilerin Gelişimi 17
1.8.1. Türkiye'de Vergilerin Tarihsel Gelişimi 17
1.9. Türkiye'de Uygulanan Dolaylı Vergiler 19
1.10. Türkiye'de Vergi Yükü ve Dolaylı Ve Dolaysız Vergilerin Gelişimi..... 23
1.11. AB Ülkelerinde Dolaylı Ve Dolaysız Vergilerin Gelişimi..... 24

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI

2.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Önemi 31
2.2. Gelir Dağılımı Türleri 32
2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı 32
2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı..... 33
2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı 33

2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı 33
2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliklerinin Ölçümü 34
2.3.1. Lorenz Eğrisi 34
2.3.2. Gini Katsayısı 35
2.4. Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Nedenleri 35
2.4.1. Emeğin Dağılımı 36
2.4.2. Servet Dağılımındaki Eşitsizlik 36
2.4.3. Enflasyon 37
2.4.4. Ekonomik Büyüme 37
2.4.5. Gelir Dağılımı ve Devletin Rolü 39
2.4.6. Küreselleşme 40
2.5. Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı 41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 44
3.2. Literatür Taraması 44
3.3. İstatistiksel Analiz Raporu 52
3.4. Yöntem ve Bulgular 52
SONUÇ 66

KAYNAKÇA 69

ÖZGEÇMİŞ 75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Lorenz Eğrisi.....34
Şekil 2.2. Gini Katsayısı.....35

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye'deki Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Yıllara Göre Dağılımı 24
Tablo 1.2. 2010-2020 Yılları Arası Seçilmiş AB Ülkelerinde Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%) 26
Tablo 1.3. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Toplam Vergi Geliri/GSYH Oranı 27
Tablo 1.4. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Dolaylı Vergi Geliri/GSYH Oranı 28
Tablo 1.5. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Dolaysız Vergi Geliri/GYSH 29
Tablo 2.1. Türkiye'nin 2006-2020 Yılları Arası Gini Katsayısı Oranları 41
Tablo 3.1. Literatür Tablosu 45
Tablo 3.2. Çalışmada Kullanılan Değişkenler 52
Tablo 3.3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları 53
Tablo 3.4. Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları 54
Tablo 3.5. Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları 54
Tablo 3.6. ARDL (2, 2, 3, 3, 3, 3, 2) Model Tahmin Sonuçları 55
Tablo 3.7. Sınır Testi Sonuçları 56
Tablo 3.8. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları 58
Tablo 3.9. Kısa Dönem Tahmin Sonuçları 58
Tablo 3.10. ARDL (2, 0, 0, 1, 0, 1, 0) Model Tahmin Sonuçları 59
Tablo 3.11. Sınır Testi Sonuçları 60
Tablo 3.12. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları 62
Tablo 3.13. Kısa Dönem Tahmin Sonuçları 62

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Türkiye'de 2002-2022 Yılları Arası Vergi Yükü 23

Grafik 1.2. Toplam Vergi Geliri/GSYH 27

Grafik 1.3. Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH 28

Grafik 1.4. Dolaysız Vergi Geliri/GSYH 29

Grafik 2.1. Ülkelerin Gini Katsayısı Oranları 2020 Yılı (/100) 42

Grafik 2.2. GINI Katsayısı 42

Grafik 2.3. Ülkelere Göre En Zengin Yüzde 20 ve En Yoksul Yüzde 20 arasındaki Kazanç Farkı (2020) 43

Grafik 3.1. CUSUM 57

Grafik 3.2. CUSUM of Squards 57

Grafik 3.3. CUSUM 61

Grafik 3.4. CUSUM of Squards 61

ÖZET

Devletin ekonomiye müdahale nedenlerinden birisi de gelir dağılımıdır. Bunun araçlarından biri de vergi politikalarıdır. Vergiler dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ayrılmaktadır. Dolaylı vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Gelişmekte olan ülkelerde, ülkemizde dahil olmak üzere dolaylı vergilerin payı oldukça yüksektir.

Tezin amacı Türkiye ekonomisinde dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Tezde "dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi bulunmakta mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Türkiye'de 1992-2021 döneminde dolaylı vergilerin ve dolaysız vergilerin gelir eşitsizliği ile ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği uzun dönem ve kısa dönem tahmin yöntemleriyle incelenmektir.

Çalışmanın temel konusu olan dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi literatür de genellikle dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği yönündedir. Tez çalışmasında da dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan analiz sonuçlarına göre enflasyon oranı eşitsizliği arttırır, büyümeyi azaltır. Dolaysız vergiler eşitsizliği azaltır, büyümeyi artırır. Dolaylı vergiler eşitsizliği artırır, büyümeyi de artırır. Gümrük vergileri eşitsizliği azaltır, büyümeyi de azaltır. KDV eşitsizliği azaltır, büyümeyi de azaltır. Bütçe açığı eşitsizliği artırır, büyümeyi de artırır şeklinde ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Dolaylı Vergiler, Gelir Dağılımı, Türkiye, Avrupa Birliği (AB), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD)

SUMMARY

IMPACT OF INDIRECT TAXES ON INCOME DISTRIBUTION: ANALYSIS OF TURKEY AND SOME SELECTED COUNTRIES

One of the reasons for the state's intervention in the economy is income distribution. One of the tools of this is tax policies. Taxes are divided into indirect and direct taxes. Indirect taxes are taxes levied on expenditures. The share of indirect taxes in developing countries, including in our country, is quite high.

The aim of the thesis is to examine the effect of indirect taxes on income distribution in the Turkish economy. In the thesis “Does indirect taxes have an impact on income distribution?" the answer to the question has been sought. The ARDL limit test approach was adopted in the study. The purpose of this study is to examine how indirect taxes and direct taxes affect income inequality and economic growth in Turkey in the period 1992-2021 using long-term and short-term forecasting methods.

In the literature, the effect of indirect taxes, which is the main subject of the study, on income distribution is generally in the direction that indirect taxes affect income distribution negatively. In the thesis study, it was concluded that indirect taxes negatively affect income distribution. In addition, according to the results of the analysis, the inflation rate increases inequality and reduces growth. Direct taxes reduce inequality and increase growth. Indirect taxes increase inequality and increase growth. Tariffs reduce inequality and reduce growth. VAT reduces inequality and reduces growth. It can be stated that the budget deficit increases inequality and increases growth.

Keywords: Indirect Taxes, Income Distribution, Turkey, European Union (EU), Organization for Economic Development and Cooperation (OECD)

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
KDV	: Katma Değer Vergisi
BSMV	: Banka Ve Sigorta Muameleleri Vergisi
MÖ	: Milattan Önce
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfaları Sayıları
TDK	: Türk Dil Kurumu
YY	: Yüzyıl
Vs.	: Vesaire
Vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca bilgi, birikim ve yardımlarını esirgemeyip bana yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Hale Balseven'e, tezimin ampirik kısmında önerilerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Mert 'e ve Fulya Çelebi 'ye teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte her zaman yanımda olan, her zorluk da bana destek olup, güç veren değerli aileme ve kıymetli arkadaşlarım Ayşenur Saraç, Aleyna Saraç, Tuğba Topaca, Şule Sever ve Fatma Ünal 'a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Ülkelerin iktisat ve maliye politikaları ile gerçekleştirmeyi amaçladığı makroekonomik hedefleri ele alındığında, bu hedeflerin ekonomik kalkınma ve istikrar, ödemeler dengesi, adil gelir dağılımı ile kaynak tahsis etkinliğini içerdiği görülmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma öncelikli konulardan biri olmasına rağmen, bir ülkenin yalnızca bu hedefe ulaşmış olması ekonomik olarak başarılı olduğu anlamına gelmez. Ekonomik büyümenin ötesinde ülkelerin bu büyüklüğü kişi başına düşen milli gelire yansıtarak ülkenin refah seviyesini de yükseltmesi gerekmektedir. Ancak piyasa kendi haline bırakılırsa ekonomik büyüme neticesinde kazanılan gelirin toplum içerisinde eşit olarak paylaşılmaması söz konusu olabilmektedir. Günümüzde gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu adil bir gelir dağılımının gerçekleşmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere devletler kamu harcamalarını ve kamu gelirlerini kullanırlar. Devlet bazı mal ve hizmetleri düşük gelirlerle parasız olarak veya çok düşük bedellerle sunarak veya transfer harcamaları yoluyla piyasanın sağlayamadığı adil gelir dağılımını gerçekleştirmeye çalışır (Aksoy, 2015: 67-68).

Vergiler en önemli kamu gelirlerinden biridir. Gelir dağılımında eşitliğin sağlanmasına da katkısı büyüktür. Artan oranlı vergileme, ayırma kuramı, en az geçim indirimi gibi kriterleri uygulamak, servet artışını vergilendirmek, zorunlu tüketim harcamalarını kısmen veya tamamen vergi kapsamı dışında tutmak veya vergi oranlarını düşük belirlemek gibi vergi politikalarıyla gelir dağılımındaki adaletsizlik azaltılabilir (Şen ve Sağbaş, 2016).

Dünyada gelir dağılımı eşitsizliği 1980'li yıllardan bu yana önemli bir ekonomik sorun haline gelmişti. Gelir dağılımı eşitsizliğinin son yıllarda da başta Türkiye olmak üzere giderek arttığı görülmektedir. Bir ülkenin gelir dağılımını yorumlayabilmek için öncelikle bunun bir göstergesi olan Gini katsayısına bakmak gereklidir. Gini katsayısının da özellikle gelişmekte olan ülkelerde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun yaptığı son araştırmaya göre Gini katsayısı Türkiye'de 2022 yılında 2021 yılına oranla daha da yükselerek 0,415 civarında seyretmiştir. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran ortalama olarak 0,302 civarlarında seyretmektedir. Gini katsayısı oranı bilindiği üzere 0'dan uzaklaştıkça gelir dağılımında adalet bozulduğu için ülkeler arasında farklılıklar olsa da hiçbir yerde tam anlamıyla adaletten bahsedilememektedir.

Tezin amacı Türkiye ekonomisinde dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Tezde "dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi bulunmakta mıdır?"

sorusuna cevap aranmıştır. Konu Avrupa Birliği (AB) ve OECD üye ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi, vergi türleri, vergilerin tarihsel gelişimi, vergilemeye ilişkin temel kavramsal çerçeve konu alınmıştır. İkinci bölümde gelir dağılımı, gelir dağılımı ile bağlantılı temel kavramlar, Türkiye'de ve vergi yapısı Türkiye'den farklı olan seçilmiş bazı ülkelerde gelir dağılımı karşılaştırılması yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1992-2021 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımı ve dolaylı vergi ilişkisi ampirik analiz ile değerlendirilmiştir.

Analizde Türkiye'de 1992-2021 döneminde dolaylı vergilerin ve dolaysız vergilerin gelir eşitsizliği ile ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği uzun dönem ve kısa dönem tahmin yöntemleriyle incelenmektir. Çalışmada 1992-2021 yıllarının tercih edilmesinin nedeni ulaşılabilen en fazla verinin bu yıllar arasında olmasıdır. Bağımlı değişkenin gelir eşitsizliği olduğu ve bağımsız değişkenlerin dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon, gümrük vergileri, KDV ve bütçe açığı oldu ilk modelde bütçe açığı dışındaki tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlere uygulanan birim kök testi sonuçlarına göre ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Bağımsız değişkenlerin aynı olduğu ancak bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYİH olarak alındığı ekonomik büyüme modelinde de ARDL sınır yaklaşımı kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Verginin Tanımı

Türkçe kökenli olan “vergi” kelimesi, “kamu hizmetlerinin finansmanı için devletin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan ya da bazı malların fiyatlarına ekleyerek dolaylı olarak herkesten topladığı para” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2021). Verginin ilk kayıtlara geçtiği zaman MÖ 3000 civarındadır ve Mısır'da ortaya çıkmıştır. Vergiden pek çok tarihi kaynakta bahsedilmiştir. İncil de bunların arasında yer almaktadır. Tekvin Kitabı'nın 47. bölümü, 33. ayeti, Mısır krallığının vergi toplama uygulamalarını anlatmakta ve Firavun'un vergi olarak tüm tahıl hasatlarının beşte birini almak için komisyoncular göndereceğini açıklamaktadır (Online Business, 2021).

Vergilerle ilgili bir başka kayıt da Pers imparatorluğunda mevcuttur. M.Ö 500’lü yıllarda da Pers İmparatorluğu kralı tarafından uygulamaya geçilmiştir. Bu sistemde vergiler her eyalette çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Her biri ekonomik durumuna göre vergilendirilmiştir. Vergilendirmede esas, sahip oldukları toprak bütünlüğü, üretim kapasitesi ve ödemeleri mecburi olan haraç miktarı dikkate alınmıştır. Tarihte vergi, uzun zaman devlet veya yöneticileri için yapılan bir fedakârlık olarak kabul edilmiştir. İlk başlarda bu bir hediye niteliğinde olmuş, zamanla halkın ihtiyaçlarının artması, değişmesi gibi nedenlerle bu gereksinimlerin karşılanabilmesi amacıyla cebri bir niteliğe dönüşmüştür (Şen ve Sağbaş, 2016:7).

Devletlerin büyümesi ve daha da gelişmesiyle beraber vergi, başlıca bir finansman kaynağına dönüşmüştür. 1700-1800’lü yıllarda vergi vatandaşlık borcu olarak benimsenmiştir. Sonuç olarak geçmişe dönük baktığımızda da verginin, başka isimler altında olsa da, nakdi ya da nakdi olmayan biçimlerde var olduğu görülmektedir. Kamu Maliyesi literatürüne bakıldığında verginin farklı tanımları bulunmaktadır. Bu tanımların büyük oranında, verginin hukuki nitelikleri ön plana çıkarılmıştır. Ancak günümüzdeki amaç ve fonksiyonları da göz önünde bulundurarak şu şekilde tanımlama yapabiliriz: ‘’Kamusal hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarının sebep olduğu yükleri karşılamak için, gerçek ve tüzel kişilerden, devlet ve yetkili diğer kamu kuruluşları tarafından cebren ve karşılıksız nitelikte toplanan paralardır’’ (Akdoğan, 2011: 119). Anlaşılacağı üzere vergiler, bireylerle kuruluşlar ve Devlet arasında bir borç-alacak ilişkisi meydana getirmektedir.

Bu tanım aynı zamanda verginin temel niteliklerini de açıklığa kavuşturmaktadır;

- Vergiler, bireylerden, kurumlardan zorunlu ve karşılıksız olarak alınmaktadır.
- Vergiler, devletin mali ve mali olmayan işlevlerini gerçekleştirebilmesi için yapmış olduğu kamu harcamalarının finansmanı için toplanır.
- Vergiler nakdi olarak, devlet, devletin kamu kurum ve kuruluşları ve mahalli idareler aracılığıyla toplanmaktadır (Çoban, 2019: 3).

Anayasamızın 73. maddesinde "herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler ancak kanun ile konulur, değiştirilir veya kaldırılır." şeklinde yer alan vergi ödeme yükümlülüğü kavramı ile dolaylı olarak vergi tanımı yapılmış olmaktadır. Şöyle ki, Anayasamızın ilgili maddesine göre verginin başlıca özellikleri; kamu giderlerini karşılamak, yükümlülerin ödeme gücü ile orantılı olmak ve bir kanun ile alınmaktır (Önal, 2006: 4).

Vergi esasında devletin bedava sunduğu sanılan mal ve hizmetlerin ücreti niteliğindedir. Devletin görevi olan hizmetleri gerçekleştirebilmek için harcama yapmak ve giderlerini karşılamak üzere de vergi tahsil etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte devletlerin de kamusal hizmetlere ilişkin olarak bölünememeleri fiyatlandırılamamaları ve dışlanamamaları özelliklerinden dolayı bir bedel alma imkânı yoktur. Yani devletler kamusal mal ve hizmetleri hem sağlamak durumunda olup hem de bu hizmetlerden yararlananlardan bir ücret alamamaktadır; bunun neticesinde de giderlerini karşılayabilmek üzere vergi almak durumundadır. Günümüzde devletlerin kamu giderlerini finanse etmek için en önemli kamu gelir türü vergilerdir. Ülkelere göre değişiklik gösterse de hem gelişmiş hem gelişmekte olan çoğu ülkede devlet gelirlerinin çoğu vergilerden ibarettir (Şen ve Sağbaş, 2016:2).

1.2. Vergilerin Tarihsel Gelişimi

Verginin tarihi insanlık tarihine uzanan bir geçmişe sahiptir. Devlet haline gelmeden önce, insanların, kabile reisi, aşiret reisi, derebeyi gibi yöneticilere yaptıkları gönüllü yardımlar ya da bağışlar verginin ilk örnekleri olarak kabul görmektedir. Vergi temelinde gönüllü olarak uygulanmaya başlasa da toplumun siyasal güç haline gelmesiyle birlikte bu durumun değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu dönemler itibariyle vergi zorunlu hale gelmiş ve devlet kamu giderlerinin finansmanı için vergileme yoluna gitmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin yanında verginin şeklinde ve tekniğinde de birtakım değişimler ortaya çıkmıştır. Uzun bir süre ayni biçimde gerçekleşen yalnızca olağanüstü zamanlarda ara ara başvurulan ve belirli amaçlarca toplanan vergi, zamanla kamu giderlerinin karşılanmasından ayrı, para şeklinde ödenmeye başlayan mali bir zorunluluk biçiminde gerçekleşmeye başlamıştır (Yılmaz ve Acar, 2003).

Vergilerin tarihsel gelişimini dönemlere göre açıklamak daha yararlı olacaktır. Eski Yunan yasalarına göre vatandaşlar servet durumlarına göre gruplandırılmaktaydı. Birinci sınıfa çiftliklerinde her yıl 500 kile buğday ya da metret şarap veya zeytinyağı üretenler, ikinciye 300, 3. Gruba 15 ilk üç grup 0, dördüncü gruba ise bu oranlardan daha az üretim yapanlar dahil olmaktadır. Ticaret, zanaat gibi dallarla gelir kazananlar, bunların değerine göre bu gruplardan birine dahil olmaktaydı. Vergi yükü açısından ise dördüncü sınıftaki vatandaşlar vergiden muaf tutulurken, servetlerine göre ilk üç sınıfa dağıtılmaktadır. Dolaysız vergilerin günümüzün aksine özgür vatandaşlara layık görülmediği anlayışı hakimdi(Yılmaz ve Acar,2003).

Yunan Uygarlığı, Ortak Çağ'a kadar uzanan yüzyıllarda Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'nun çoğunu ele geçirdiği için vergi uygulaması gelişmeye devam etti. 1799'da keşfedilen bir kil tablet olan Rosetta Taşı, MÖ 196'da Ptolemaios Hanedanlığı tarafından kararlaştırılan yeni vergi yasalarının bir belgesiydi. Adını lideri Ptolemy V'den alan bu krallık, Büyük İskender'in efsanevi fethinin bir ürünüydü ve Antik Yunanca ile diğer dillerin kaynaşmasına neden oldu. Bu nedenle Rosetta Taşı'nın metni hem Yunan hem de Mısır hiyeroglif yazısıyla yazılmıştır ve keşfi, yazı dilinin en eski biçimlerinden birinin kodunun çözülmesinde bir atılım olarak hizmet etmiştir (Online Business, 2021).

Günümüzde hâkim olan vergi anlayışı ile ilgili temel Roma kaynaklıdır. Roma, krallık zamanında vatandaşların ve askerlerin mesul olduğu servet üzerinden alınan “tributum” adlı vergi yaygındı. Roma imparatorluk döneminin başlarında, kamu maliyesi alanında büyük değişimler gerçekleşmiştir. Bu dönüşümler arasında vergilemenin yeniden düzenlenmesi, vergi idaresinin yeniden düzenlenmesi, vergi iltizamının kaldırılması, devlet maliyesinin merkezileştirilmesi ve para sisteminin iyileştirilmesi yer almaktadır (Yılmaz ve Acar, 2003).

Orta Çağ vergi açısından üç dönemde gruplandırılabilir. Orta Çağ’ın ilk zamanlarında feodalite devri başlamıştır. Feodalite zamanında vergiler ayni biçimde gerçekleşmekteydi. Kral kamu giderlerini kendi gelirlerinden karşılamakta, savaş dönemlerinde ise giderler feodal beyler tarafından karşılanıyordu yani mali sorumluluklar maddi açıdan vergilerden ibaret değildir. Orta Çağ’ın ilerleyen dönemlerinde kralın mülk gelirlerinin kamu giderlerini karşılayamamasından dolayı tek yol düzenli bir vergi sistemi görülmeye başlanmıştır. Orta Çağ’ın ikinci döneminde vergi yükü şehirli kesimin üzerindeydi fakat bu sistem daha çok zorunlu değil rica esaslı gerçekleşmektedir. Orta Çağ sonlarına gelindiğinde ise modern vergileme sistemi oluşmaya başlanmış ve 13.yy’den itibaren düzenli olarak vergi toplanmaya başlanmıştır. Yeni Çağ’a gelindiğinde ise ekonomik sistemleri Orta Çağ’dan farklılaşmıştır. Yeni Çağ ekonomi sistemi, para temeline dayanmaktadır. Bu çağda vergi sistemi yalnızca

kamu giderlerinin finansmanı amacıyla değil, devletin toplumu yönlendirmesi ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmesini de esas almaktadır (Yılmaz ve Acar, 2003).

Günümüzde diğer pek çok işlevinin yanında devletin gelir dağılımı dengesizliğini düzeltmek için ekonomik hayata müdahalesi de önem kazanmıştır. Özellikle vergilerin kamu giderlerini finanse etmek yanında gelir dağılımına etki edecek biçimde tasarlanması gündemde olmuştur. Kamu giderlerine hangi vatandaşın ne oranda katılması gerektiğine karar vermek için faydalanma teorisi ve ödeme gücü teorilerinden yararlanılır.

1.3. Vergiyi Açıklayan Teoriler

1.3.1. Faydalanma Teorisi

Faydalanma teorisi, vergiyi bireylerin devletten sağladıkları faydanın karşılığı katlandığı maliyet olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, herkes kamusal mal ve hizmetlerden faydalandığı kadar vergi ödemeli, hiç yararlanmayanlar ise vergiden muaf tutulmalıdır. Böylece hem yatay hem de dikey adalet sağlanmış olmaktadır. Adaletli bir vergi sisteminde olması gereken de vergilerin olabildiğince yatay ve dikey adalete aykırı olmamasıdır. Durumları birbirine yakın olan bireylerin eşit muameleye tutulması vergide yatay adaleti, durumları denk olmayan, çeşitli şartlar altındaki kişilere, farklılıkları ölçüsünde muamele yapılması ise vergide dikey adaleti tanımlanmaktadır (Gök vd., 2013:271).

‘’Faydalanma teorisine göre, vergi, kişilerin sağladıkları faydanın karşılığı olduğundan dolayı vergi gelirlerindeki artış anlamında oldukça avantajlıdır. Vergiler farklı farklı değil, finanse edilen kamu hizmetleri ile orantılı ele alınmaktadır. Aynı zamanda faydalanma teorisine göre, devletin sağladığı hizmetlerin karşılığını faydalanan bireylerden toplaması durumunda bireyler de hizmetin bedeli konusunda bilgi sahibi olmaktadırlar. Böylelikle kamu hizmetinin değeri diğer mal ve hizmetin değeri ile kıyaslanabilir ve kamu mallarına yönelik fazla talebin azaltılmasına katkı sağlar ‘’(Önal, 2006: 5).

Kamu hizmetlerinin bahsedilen olumlu yönlerine rağmen, kamu hizmetlerinin doğası bu yaklaşımın tam anlamıyla uygulanmasına müsaade etmez ancak bazı vergiler için, hizmet ve vergi arasında dolaylı olarak ilişki sağlayabilir. Bu bağlantıya örnek olarak, karayolları için akaryakıt tüketim vergisi ile çevre hizmetleri için emlak vergisi gösterilebilmektedir (Yüksel, 2021: 35).

Vergilemeyi faydalanma karşılığı olarak kabul eden bu yaklaşımın çeşitleri, sigorta primi, hizmet bedeli ve genel giderler katılma payı olarak sıralanabilir. Bunları da kısaca açıklamak gerekirse, öncelikle faydalanma teorisi sigorta primi anlayışıyla ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre vergi, bireylerin can ve mal varlıklarını koruyan ve güvende tutan devletin

bu hizmetlerine karşılık ödenen sigorta primidir. Yani devlet, vatandaşlardan güvenlikleri karşılığına vergi almaktadır. Bir diğeri vergiyi hizmet bedeli olarak açıklayan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, devlet ve vatandaş arasında karşılıklı bir görev-bedel anlayışı bulunmaktadır. Buna göre vatandaş, devletten bir hizmet talep edebilmek için öncelikle bunun bedeli olarak vergi ödemelidir (Önal, 2006:6).

Son yaklaşım ise verginin giderler karşılığı alındığını savunduğu, temeli Duc de Broglie'ye dayanan yaklaşımdır. Buna göre ise, vergi devletin sosyal üretim için yaptığı giderlerin, vatandaşların kendine düşen payları kadar vergisini ödemesi gerekmektedir (Şentürk, 2017:5). Günümüzde faydalanma yaklaşımının önemini kaybettiği söylenebilir. Bunun nedeni ise öncelikle hizmet yaklaşımında olduğu gibi vergiyi bir hizmetin karşılığı olarak belirlemek mümkün değildir. Bu hizmetlerden tüm toplum yararlanmakta ve içinde savunma, güvenlik gibi temel hizmetlerde bulunmaktadır ki bu hizmetlerin faydası bölünmez niteliktedir. Verginin bir hizmet bedeli olarak alınması durumunda bu hizmetten fazla yararlanan düşük gelirlilerin verginin büyük kısmına katlanması gerekecek ve ağır vergi yükü altında bulunacaklardır. Öte yandan kamu hizmetlerinin esası verimliliğe ve kamunun faydasına dayanmaktadır. Bu nedenle de vergiyi ödeyenler bölgelere, ödediği vergi oranında hizmet götürmesi de mümkün değildir. Vergiyi yalnızca sosyal üretim giderlerine katkı için görmek de kamu hizmetlerinin sadece bu kısmının hesaplanmasına sebep olur ki böyle bir hesaplama da mümkün olmamaktadır (Önal, 2006:7).

Vergiyi sigorta primi olarak gören anlayışta yine yetersiz kalmaktadır. Bununda sebebi, günümüz modern devlet anlayışından çok farklı olmasıdır. Günümüzde devlet büyük sorumluluklar altındadır. Sadece güvenlik vs. değil, sağlık, kültür, ekonomi gibi işlerin sigorta primi anlayışıyla açıklanması mümkün değildir. Tüm bunlar göz önüne alındığında faydalanma ilkesinin yetersiz oluşuna açıklık getirilmektedir (Önal, 2006:6).

1.3.2. Ödeme Gücü Yaklaşımı

Ödeme gücü yaklaşımı tamamen kamu sektörünün mali boyutu yani vergi üzerine odaklanmaktadır. Diğer bir söylemle bu yaklaşıma göre, bireylerin ödemeleri gereken vergi, faydalanma yaklaşımının aksine, vatandaşların hizmetlerden faydalanma durumlarından bağımsız, vergi ödeme gücüne göre alınmalıdır. Ödeme durumu denk olan bireyler eşit oranda kamu hizmetlerinin bedeline katlanırken, daha yüksek ödeme gücüne sahip bireyler daha fazla katkıda bulunmalıdır. Sonuçta bu yaklaşımda bireyler kamu hizmetlerinden sağladığı faydaya göre değil, ödeme gücü dikkate alınarak vergilendirilmektedir (Şener, 2020:33).

Vergilendirmede ödeme gücünün dikkate alınması gerektiğini ilk ortaya koyan kişi klasik iktisadi düşüncenin kurucusu Adam Smith'tir. A. Smith faydalanma yaklaşımı kapsamında adaletli bir vergilendirme sağlanabilmesi için daha yüksek gelire sahip bireylerin yüksek, düşük gelire sahip bireylerin ise daha az vergiye tabi olması gerektiğini savunmuştur. ''A. Smith ödeme gücü ilkesini savunurken, vergi türleri dolayısıyla ortaya çıkacak olan durumlara yönelik zaruri ihtiyaçlara eklenen tüketim vergilerinin ücret üzerinden alınan vergiler ile aynı düzeyde tesir meydana getireceğini ve sermaye geliri elde eden kişinin vergiyi yansıtabileceğini, yaratacağı etkiyle emek geliri açısından bu verginin nitelik olarak geliri üzeri alınan vergiyle eşit düzeyde etki yaratacağını belirtir'' (Şener, 2020:33).

Ödeme gücü yaklaşımına göre devlet, vatandaşların kamu harcamalarının finansmanına katılımını ödeme güçleriyle orantılı olarak gerçekleştirir. Bireylerin ödeme güçleri ise üç unsur altında belirlenmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi kişisel gelirdir diğerleri ise tüketim ve servettir. Bu teoriye göre, vergi mükellefiyeti bu unsurlarının üçünün beraber dikkate alınarak belirlenmesini gerektirmektedir. Faydalanma teorisinin aksine kamu hizmetlerinden yararlanma durumu göz önüne alınmadan yalnızca ödeme gücü esas alınmalıdır (Şener, 2020:34).

Vergilemede adaleti önemli gören ödeme gücü yaklaşımı hem yatay adalet hem de dikey adalet dikkate alınmaktadır ve vergi yükünün eşit dağılımını savunmaktadır. Ödeme gücünü yakalamada kullanılacak vergisel araçlar; artan oranlı vergi tarifesi, ayırma kuramı, en az geçim indirimi ve muafiyet, istisna ve indirimleri içeren vergi harcamaları olarak sıralanabilir. (Sağbaş ve Şen, 2016:235). Artan oranlı vergi tarifesi, gelir arttıkça vergi oranının da arttığı vergi tarifesini ifade etmektedir. Artan oranlı verilendirmede amaç adil uygulama sağlamaktır. Buna göre servet ya da gelir arttıkça ödeme gücü de artan oranlı olarak yükselecektir ve günümüzde de benimsenmiş olan tarifedir.

Ayırma ilkesinde ise, ödeme gücünün gelirin sağlandığı kaynağa göre belirlenmesi temel alınır. Buna göre, sermaye gelirlerinin emek gelirlerine göre daha yüksek oranda vergilendirilmesi ayırma ilkesi olarak adlandırılır. Bu kuramın arka planında ise emek gelirlerinin sermaye gelirlerine göre daha zor elde edilmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Ödeme gücüne ulaşmadaki tekniklerden biri olan en az geçim indiriminde ise mükellefin ailesinin ve kendisinin yaşamını asgari düzeyde sürdürebilmesi için gerekli gelirin vergilendirme dışında tutulması esastır. En az geçim indiriminde indirim tutarı geçim düzeyine bağlıdır. Bu yöntemlerin kullanılma amacı esasta mükelleflerin gerçek ödeme gücünü ortaya çıkarmaktır. Ödeme gücünün doğru tespitinin vergi adaletinin sağlanmasında

katkısı büyüktür. Vergilemede adaletin tamamen sağlanması mümkün olmasa da önemli olan vergi adaletsizliğini minimum düzeye indirmektir (Sağbaş ve Şen, 2016:249).

Dolaysız vergiler, artan oranlılık, asgari geçim indirimi ve muafiyet ve istisnalar gibi vergi teknikler uygulanarak mükelleflerin vergi ödeme gücünü yakalayan ve dolayısıyla vergileme de adaletin sağlanmasında etkilidir. Tezin araştırma konusunu oluşturan ve çalışmanın izleyen bölümlerinde ele alınacağı gibi, dolaylı vergiler ise tersine artan oranlı etkisi nedeniyle ödeme gücünü yansıtmaması ve gelir dağılımı adaletsizliği yaratması bağlamında ele alınmaktadır.

1.4. Vergilerin Fonksiyonları

Günümüzde ekonomik istikrarın sağlaması, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması gibi nedenlerde devletin, maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomiye müdahalesi söz konusudur. Maliye politikası araçlarının başında ise vergiler yer almaktadır. Vergilerin mali, iktisadi ve sosyal fonksiyonları bulunmaktadır.

1.4.1. Verginin Mali Fonksiyonu

Devletin sorumlu olduğu görevleri yerine getirebilmesi için önemli kaynağı vergilerdir. Toplumsal ihtiyaçlar sürekli olarak arttığı için mali fonksiyonda devlet açısından önem kazanmıştır. Verginin en temel fonksiyonu olan mali fonksiyon, kamu harcamalarını karşılayabilmek amacıyla vergi toplanmasına dayanmaktadır. Bu harcamalara, tam kamusal mal olarak adlandırılan milli savunma, adalet, diplomasi gibi örnek verilebilir. Klasikler, devletin yalnızca bu amaçlar için vergi toplamasını; vergilerin tarafsız olmasını ve devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunmaktadırlar (Yüksel, 2021: 32).

1.4.2. Verginin İktisadi Fonksiyonu

Devletin, makroekonomik hedeflerine ulaşmak amacıyla vergiyi bir araç olarak kullanmasıdır. Diğer bir ifadeyle verginin bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmasıdır. Tasarruf ve yatırımları teşvik etmek, üretim ve tüketime yön vermek, ekonomik istikrarı sağlamak, ödemeler dengesini düzeltmek, ekonomik yapıyı değiştirmek, atıl kapasiteyi önlemek ve spekülasyonu önlemek gibi amaçlara ulaşmak için vergi politikalarının belirlenmesi, vergilemenin iktisadi fonksiyonunu ifade eder (Yüksel, 2021:33).

1.4.3. Verginin Sosyal Fonksiyonu

Vergiler söz konusu olduğunda ekonomik ve mali amaçlar dışında sosyal amaç da oldukça önemlidir. Vergi politikası yoluyla sosyal adaletin sağlanması yani, yüksek gelirli bireylerden gelir seviyesi diğerlerine göre daha düşük olan bireylere göre daha fazla vergi

alınması, gelir seviyesi düşük olan bireyler üzerindeki vergi yükünün ise hafife indirgenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede verginin sosyal fonksiyonu, devletin toplumsal huzuru ve adaleti sağlamak adına birtakım sosyal amaçlarına ulaşmak amacıyla vergiyi bir araç olarak kullanmasıdır.

Serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı gelir ve servet dağılımı adaletsizliklerinin azaltmak için vergilerin kullanılabileceği düşüncesini ilk olarak Wagner dile getirmiştir. Wagner'in yeniden dağıtım fonksiyonunu iktisadileştiren ise Keynes'tir. Keynes'e göre yeniden dağıtıcı bir vergileme ile yüksek gelirler azaltılıp, düşük gelirlerin desteklenmesi suretiyle tüketim eğilimi ve efektif talep artırılabilmekte ve böylece istihdam seviyesi yükseltilebilmektedir. Kamu hizmetlerinin oluşturduğu maliyetlerin, gelir grupları arasında bölüşümünün yapılması ve aynı gelir grubunda yer alan bireylerin aynı yük altında kalmasının sağlanması yönünden vergilerin önemli bir yeri bulunmaktadır (Delibaş, 2017:48). Bu nokta özellikle farklı vergi türlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini gündeme taşımıştır.

Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde giderek artan çevre sorunları, Gelir dağılımını düzenlemek, sosyal güvenliği sağlamak, nüfus politikasını düzenlemek vb. hedefler için vergi politikalarının belirlenmesi gündeme gelmiş ve verginin sosyal fonksiyonu önem kazanmıştır. Bu doğrultuda ayırma kuramı, en az geçim indirimi, artan oranlı vergileme tarifesi, vergi muafiyet ve istisnaları gibi araçlar gelir dağılımında adalet için kullanılabilecek sosyal amaçlara yönelik uygulanan yöntemlerdendir (Delibaş, 2017:48).

1.5. Vergileme İlkeleri

Vergi ile gerçekleştirilmeye çalışılan amaçların sağlanması için vergilerin seçiminde, vergi tekniğinde ve vergilerin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar vergi ilkeleri olarak literatüre girmiştir.

17. yy.'dan başlayarak günümüze kadar pek çok iktisatçı vergileme ilkeleriyle ilgili görüşler bildirmişlerdir. Bu görüşler doğrultusunda vergileme ilkeleri genel olarak Adam Smith'in günümüzde de geçerliliğini koruyan klasik ilkeler; adalet, belirlilik, uygunluk ve iktisadilik olarak sıralanabilir (Buyrukoğlu ve Buzkıran, 2016:2081).

1. Adalet İlkesi: Vergide adalet ilkesi, bireylerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi ya da sosyoekonomik düzenlemelere de imkân sunacak bir uygulamanın sağlanması şeklinde de açıklanabilir (Akdoğan, 2009). Adam Smith'e göre vergi, bireyler kamu giderlerinin bedeline mümkün olduğu kadar, vergi ödeme gücüne göre ve gelirleri ile orantılı bir şekilde katılmalıdır. (Buyrukoğlu ve Buzkıran, 2016:2082).

2. Belirlilik İlkesi: Belirlilik ilkesine göre, ödenecek vergi miktarının, ne zaman ve hangi biçimde ödeneceğinin vergi mükellefi tarafından açık ve net şekilde bilinmesi gerektiğini belirtmektedir.

3. Uygunluk İlkesi: Bu ilkeye göre, vergilerin mükellefi için en uygun olabilecek zaman ve biçimde alınması gerektiğini belirtmektedir (Erduran ve Arslan, 2012:24).

4. İktisadilik İlkesi: İktisadilik ilkesi iki biçimde açıklanabilmektedir. Bunlardan ilki, vergilerin vatandaşların çalışmasına engel teşkil etmemesidir. Diğeri ise, hedeflenen hasılatın minimum masraf ile gerçekleştirilmesidir **(**Akdoğan,2011:217).

Bir vergi sistemi vergilerin seçiminde ve uygulanmasında vergileme ilkeleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulur. Devletler bir yandan ödeme gücünü kavramayı hedefleyen gelir üzerinden alınan vergileri vergi sistemine taşırken üretim, tasarruf kararları üzerinde olumsuz etkileri az olan ve kolay tahsil edilme gibi avantajlara sahip harcamalar üzerinden alınan vergileri de seçmeyi tercih edebilirler. Vergi sistemlerinde yer olan vergilerin bireyler üzerindeki etkileri vergi yükü analizi ile irdelenir. Vergi yükü vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde de önem arz eder.

1.6. Vergi Yükü

Genel olarak vergi yükü belli bir dönem içinde ödenen vergilerin aynı dönem içinde elde edilen gelire oranıdır. Vergi yükünün toplumdaki fertler arasında dengeli dağıtılması vergi adaletini sağlayarak gelir adaletsizliğinin azaltılmasında önemli rol oynayabilir.

Vergi yüküne ilişkin farklı tanımlar olmakla birlikte, içerisinde farklı sınıflandırma kriterleri de bulunmaktadır. Bu doğrultuda vergi yükünün kişiler, kurumlar, ekonominin geneli, sektörler ve bölgeleri kapsayan çeşitli tanımları bulunmaktadır. Vergi, yükümlüsü bakımından şüphesiz bir yük olmaktadır fakat ödenen vergi miktarı ile doğru orantılı olan vergi yükü, vergi yükümlüsü açısından maddi ve manevi bir yük oluşturmaktadır. Vergi yükü maddi olarak hissedilirse objektif vergi yükü, psikolojik olarak hissedilir ise sübjektif vergi yükü olarak adlandırılmaktadır. Objektif vergi yükü rakamsal olarak hesaplanabilmektedir ancak sübjektif vergi yükünün hesaplanabilme olanağı bulunmamaktadır (Çağdaş, 2020:82).

Literatürde farklı vergi yükü türleri bulunmaktadır. Bunlar; toplam vergi yükü, kişisel vergi yükü, bölgesel vergi yükü ve sektörel vergi yükü olarak sıralanmaktadır. Toplam vergi yükü, bir ülkede belli bir dönemde ödenen tüm vergilerin o dönemde elde edilen gayri safi yurt içi hasılaya oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu ilişkinin ülkenin belli bir bölgesi için veya belli sektörleri için kurulması mümkündür. Ekonomide çeşitli sektörlerin ödedikleri

vergilerin, o sektörün alanındaki milli hasılaya oranı sektörel vergi yükünü vermektedir (İnaltong, 2012:16).

Bölgesel vergi yükü, bölgelerin vergi gelirlerinin bölge gelirine oranlaması söz konusu olmaktadır. Bölgesel vergi yükü hesaplaması; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönlerden homojen olan bölgeler için yapılan bir hesaplama olup; bu homojen bölgelerde ödenen vergilerin bölgelerin gelirlerine oranlanmasıyla bulunmaktadır. Yapılan bu hesaplama ile vergi yükü dengesizlikleri ve bölgesel kalkınma konusunda rasyonel karar alma ve karşılaştırma yapabilme noktasında gerekli veriler sağlanmaktadır (Tekbaş ve Gökmen, 2007:199). Kişisel vergi yükü ise, mükellefin belirli bir dönemde ödediği verginin, o dönemdeki gelirine oranlanmasıyla bulunmaktadır (Arslaner, 2018:302).

Vergi yükü hesaplamalarında ülkeler arasında farklılıklar olabilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinin başında sosyal güvenlik giderleri gelmektedir. Bazı ülkelerde sosyal güvenlik giderleri genel bütçe içerisinde, bazı ülkelerde ise özerk bütçe içerisinde yer alabilmektedir. Bu durumda her iki ülke için vergi yükü hesaplamaları doğru sonuçları vermeyebilir, hatta şaşırtıcı sonuç verebilmektedir. Bu sebeple vergi yükü hesaplamalarında doğru sonuçları yakalayabilmek için ülkelerin veri türlerinin aynı olması gerekmektedir. Bu bağlamda pek çok ülke veri uyumlaştırmasına gitmektedir (Yüksel, 2022).

Vergi, mükelleflerden herhangi bir karşılığa dayanmadan alındığından dolayı, ekonomik ve sosyal yaşamda bazı etkilere sebep olabilmektedir. Vergi ile kişiler ve sektörler arasındaki gelir dağılımı sorununu indirgemek, ekonomide tam çalışmayı sağlayabilmek için vergi yükünün hesaplamasının sağlam yapılması, aynı zamanda vergi yükündeki problemlerinde çözülmesi gerekmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri en aza indirgeyecek politikaların başarılı olabilmesi, gelir dağılımı ölçümünün doğru yapılması kadar vergi yükünün de doğru şekilde tespitine bağlıdır (Delibaş, 2017:55).

Vergi yüküne etki eden faktörler verginin konusu, tarifesi, oranları muafiyet ve indirimler olup izleyen bölümde dolaylı ve dolaysız vergiler başlığında bu konular ele alınmaktadır.

1.7. Vergilerin Sınıflandırılması

1.7.1. Genel Olarak Vergilerin Sınıflandırılması

Kamu maliyesi literatüründe vergilerin birçok farklı sınıflandırma yöntemi mevcuttur. Zamanla devlete yüklenen işlevlerin çoğalması ve bununla birlikte finansman ihtiyacının artması, vergilerin de sayısında artışa neden olmuştur. Vergi politikalarının esaslarını belirleyebilmek, vergi politikalarını değerlendirebilmek gibi amaçlarla verginin

sınıflandırılması önem arz etmiştir. Vergiler; konularına, tarife yapılarına, tahsilat şekline, ailevi ve şahsi durumlarını göz önünde bulundurmalarına göre gibi çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan en çok kullanılan konuları bakımından sınıflandırmadır. Konuları bakımından vergiler, gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan ve tüketimler üzerinden alınan vergilerden oluşmaktadır. Ödeme aracına göre, ayni ve nakdi vergiler, tarifeler açısından eşit oran, artan ve azalan oranlı vergiler ile mükellefin ailevi ve şahsı açısından da sübjektif ve objektif vergiler olarak sınıflandırılmaktadır (Delibaş, 2017:48-50).

Bunların en yaygını ise dolaylı ve dolaysız vergi ayrımıdır.

1.7.2. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

İngiltere maliye bakanlığı görevini yürütmüş olan William Gladstone dolaylı ve dolaysız vergileri iki kız kardeşe benzetir, birbirinden farklı erdemlere sahip olsalar da aynı aileye mensup olduklarını ve bu sebeple bir karşılaştırma yapmanın manasız olduğunu vurgular. Fakat günümüzde vergi sistemlerinin bu vergi türlerinden hangisine yer verdiği, doğurduğu sonuçlar açısından çok büyük etkilere sahip olmaktadır (Bal, 2019: 37).

Esas olarak bakıldığında harcamalar üzerinden alınan vergiler dolaylı vergiler, gelir ve servet üzerinden alınan vergiler ise dolaysız vergiler olarak isimlendirilir. Dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki farkları 3 kriter çerçevesinde ifade etmek mümkündür:

1. **Yansıma Kriteri:** Dolaylı vergiler dolaysız vergilere göre kolay yansıyan vergilerdir. Yani kanuni mükellef ile fiili mükellef farklı kişilerdir. Vergiyi ödeyen kanuni mükellef ödedikleri vergileri fiyat, arz, talep mekanizması aracılığıyla tüketicilere yansıtmaktadır.

2. **Ödeme Gücü Kriteri:** Dolaysız vergiler genelde mükellefin ödeme gücünü dikkate alan vergilerdir. Artan oranlılık, en az geçim indirimi, ayırma ilkesi gibi teknikler uygulanmaktadır. Dolaylı vergilerse mükellefin kişisel durumunu dikkate almaz. Buradan yola çıkarak dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha adaletsiz olduğunu söylenebilir.

3. **Belirlilik Kriteri:** Dolaysız vergilerde mükellefler önceden belirlenmiştir. Dolaylı vergilemede ise mükellefler ilgili mal veya hizmeti tüketenlere göre farklılık arz edecektir. Bu sebeple dolaylı vergilemede mükelleflerin önceden belirlenmesi güç bir durumdur (Noyan ve Avşarlıgil, 2017: 52).

Bu çerçevede gelir ve servet unsurları üzerinden tahsil edilen ve mükellefince yansıtılamayan vergiler dolaysız, mal ve hizmetler üzerinden tahsil edilen ve mükellefince bir başka mükellefe yansıtılabilen vergiler ise dolaylı vergilerdir, şeklinde tanımlanabilir.

Dolaysız ve dolaylı vergiler ürünlerin satış fiyatlarıyla kaynaşmış olup olmamasına bakarak da sınıflandırılabilir. Kanun koyucunun açıkça fiyatlara katılmasını isteyerek üreticilerden aldığı vergiler dolaylı vergilerdir. Vergi ürünlerin fiyatları ile kaynaştırılmamışsa ödeyen kimsenin vergi yükünün taşıyıcı olması istenmişse dolaysız vergilerden bahsedilmektedir (Bulutoğlu,1988;416). Bir başka ifade ile dolaylı bir vergi ile tüketici, satın alma sırasında ürünün fiyatının ne kadarının vergilere kıyasla ne kadar olduğundan habersiz olabilmektedir. Bu anlamda, dolaylı vergi, uygulandıkları ürünlerin fiyatını yükseltme etkisine sahiptir. Gümrük vergisi, merkezi tüketim vergisi, hizmet vergisi ve katma değer vergisi dolaylı vergi örnekleridir (Çetinkol, 2013:17).

Dolaylı vergi, tedarik zincirindeki bir kuruluş (genellikle bir üretici veya perakendeci) tarafından toplanan ve devlete ödenen, bir mal veya hizmetin satın alma fiyatının bir parçası olarak tüketiciye aktarılan vergi çeşididir. Bir başka ifade ile dolaylı vergiler, nihai olarak başka bir kişi tarafından ödenen bir kişi veya kuruluş üzerindeki vergilendirme olarak tanımlanabilmektedir. Vergiyi toplayan kurum, daha sonra bunu hükümete yönlendirmektedir. Dolaysız vergiler söz konusu olduğunda, vergiyi hemen ödeyen kişi, hükümetin vergilendirmeye çalıştığı kişidir. Yakıt, alkol ve sigara üzerindeki tüketim vergilerinin tümü dolaylı vergi örnekleri olarak kabul edilir. Buna karşılık, gelir elde eden kişi, vergiyi hemen ödeyen kişi olduğu için gelir vergisi dolaysız verginin en açık örneğidir. Katma değer vergisi (KDV) gibi bazı dolaylı vergilere tüketim vergileri de denir (Martinez Vazquez, Vulovic ve Liu, 2009:2).

Dolaylı verginin en yaygın örneği katma değer vergileridir. Vergi, yapılan mal ve hizmet teslimlerinde, mal ve hizmeti teslim edenin ödediği ancak teslim alana yüklenen bir harcama vergisidir. Verginin maliyeti aslında tüketicinin ödediği fiyatta gizlidir. Esasen, üretim veya üretim düzeyinde hükümet tarafından uygulanan herhangi bir vergi veya harç, dolaylı bir vergidir. Katma değer vergisi, bireylerin ödeme gücünü dikkate almaması ve objektif nitelikte olmasından dolayı vergilemede adalet ilkesiyle örtüşmemektedir. KDV, farklı oranlarda uygulanıp, dikey vergi adaletine katkı sağlayabildiği takdirde bu bozucu etkisi azalmaktadır. Aksi takdirde ise, gelir ve vergi oranı arasında ters ilişkiye sebep olacağından dolayı vergilemede adaleti bozucu etkisi orta çıkmaktadır (Önder, 2012:22).

Son yıllarda, birçok ülke üreticilere karbon emisyonları için fiyatlar uyguladı. Maliyetleri tüketicilere iletildiği için bunlar dolaylı vergilerdir. Satış vergileri doğrudan veya dolaylı olabilir. Tüketiciye yalnızca nihai tedarikte uygulanırlarsa, doğrudandırlar. Üretim süreci boyunca katma değer vergisi (KDV) olarak uygulanırlarsa dolaylıdırlar (Kagan, 2021).

Vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ayrılması adalet ilkesi açısından değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bir ülkede vergi sisteminin adil olup olmadığının önemli göstergelerinden biri de toplanan vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payıdır. Dolaylı vergilerin en önemli özelliği mükelleflerin ailevi durumunu, gelirini ve ödeme gücünü dikkate almadan herkesten aynı oranda vergi almasıdır. Oransal olarak alt gelir gruplarının harcama oranları daha yüksek olduğundan alt gelir grubunun vergi yükü daha ağır olmaktadır. Bu durum alt gelir grubu ile üst gelir grubu arasında oluşan gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır. Dolaysız vergilerin ise, artan oranlı vergiler olması, muafiyet indirim ve istisnalara yer yerilmesi ve kişisel durumları da göz önünde bulundurduğundan dolaylı vergilere göre daha adaletli olduğu söylenebilir (Günel, 2019:285).

Dolaylı vergilerin en olumsuz yönlerinden biri, daha yüksek gelirli bireylerle aynı miktarda vergi ödeyen düşük gelirli bireyler üzerinde ağır bir yük taşıyabilecekleri için azalan oranlı vergiler olmasıdır (Snowdon, 2013:8). Dolaylı vergilerin azalan oranlı etki yaratan vergi niteliğinde olması yani matrah arttıkça vergi yükünün azalması, vergi tutarının her mükellef için aynı olduğu anlamına gelmektedir. Örneğin satış vergisi, yoksul olunmasına ya da yılda bir milyon dolar kazanmanıza bağlı olarak değişmemektedir. Bu nedenle, dolaylı vergiler, düşük sosyoekonomik gruplarda harcamaların daha büyük bir bölümünü oluşturma eğilimindedir. Zengin bir birey ve fakir bir birey, aynı miktarda parayı benzine ve bakkaliye harcarsa ikisi de aynı miktarda vergi öder, ancak toplam vergi, fakir bireye ait gelirinin daha büyük bir yüzdesini oluşturmaktadır (Lord, 2021). Bu kapsamda geliri düşük bireylerin ağır vergi yükü altında kalmasına neden olur.

Ayrıca, dolaylı vergilerin belirli bir hükümet politikasını hayata geçirmek için belirli endüstrileri vergilendirerek kullanılabileceğine dair endişeler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bazı iktisatçılar dolaylı vergilerin verimsiz bir pazara yol açtığını ve piyasa fiyatlarını denge fiyatlarından farklılaştırdığını iddia etmektedir (Snowdon, 2013:9).

Geleneksel kamu maliyesinde ödeme gücünü daha iyi belirleyen, dolaysız vergiler ağırlıkta iken yıllar itibariyle vergi kompozisyonlarında değişikler olmuştur. Sermaye birikimi açısından, vergi kaçırmanın daha zor, tahsilatının daha kolay ve kısa zamanda gerçekleşmesinden dolayı dolaylı vergilerin dolaysız vergilerden daha uygun olduğu genel kabul görmeye başlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler de harcama vergilerin daha avantajlı olduğu, dolaysız vergilerin ise çifte vergilendirmeye sebep olduğu gibi eleştirilerle dolaylı vergilerin payı oldukça yükselmiştir. Türkiye'de dolaylı vergiler yüzde 60-70 civarında iken AB ülkelerinde bu oran yüzde 30-40 civarlarında gerçekleşmektedir (Bilgiç, 2015:40).

1.7.3. Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Etkileri

1930'lu yıllara kadar vergilerin asıl amacı kamu harcamalarının finansmanı olarak kabul görmekteydi. Müdahaleci devlet anlayışının öne çıkması ile vergilerin bu asıl amacına ek olarak gelir dağılımında adalet ve ekonomik büyümenin sağlanması gibi konular da vergi politikalarının temel hedeflerine kapsamına girmiştir. Vergi politikaları ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu rolü çeşitli büyüme teorileri kapsamında ele alınmaktadır (Şen ve Sağbaş,2017:231). Genel kabul gören büyüme teorilerinden birisi Harrod- Domar modelidir. Harrod-Domar, büyüme hızının sermaye birikimi tarafından belirlendiğini ve devletin maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomiye müdahalesi ile ekonomik büyüme hızını sağlayabileceğini savunmaktadır (Demircan, 2003:98).

Vergi politikalarının ekonomik büyümeye etkisini ele alan bir diğer yaklaşım A. Laffer yaklaşımıdır. Arz yönlü iktisadı geliştiren A. Laffer, vergi indirimlerinin üretici üzerindeki yükü hafifleteceğini, arzı arttıracağını ve vergi oranlarındaki indirimlerin vergi gelirlerinde bir artış sağlayacağını, böylece ekonomik büyümede olumlu etkisi olacağını savunmaktadır.

Adam Smith, D. Ricardo gibi isimlerin temsil ettiği klasik yaklaşımda ekonomik büyüme teknolojik gelişmelere ve üretim faktörü stoklarının artmasına bağlanmaktadır. Klasikler vergi politikalarında minimal devlet anlayışını benimsemişlerdir. Vergi oranlarının düşük olması, vergide indirimlerden yararlanılmaması ve vergi türlerinin dolaylı vergi ağırlıkta olmasını savunmuşlardır (İnal, 2020:61).

Neo-klasikler devletin gerektiği durumlarda müdahalesini savunmaktadır. Ancak gelir dağılımında adaletin sağlanması ve ekonomik büyüme gibi durumlarda devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini savunmuşlardır (İnal, 2020:63). Neo-klasik yaklaşımda büyüme, dışsal faktörler tarafından belirlenir. Bu sebeple, vergi politikalarının ekonomik büyümeyi etkilemediği kabul edilmektedir.

Vergi politikaları çeşitli açılardan ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Bunlardan birisi sermaye birikimi sağlanması açısındandır. Sermaye üzerine konulan vergilerin oranının düşük olması ya da indirim uygulanması gibi durumlarda sermaye birikimi artacak ve ekonomik büyüme de olumlu yönde etkilenecektir. Tam tersi durumda ise, sermaye üzerinden yüksek oranda vergi alınması halinde sermaye sahiplerinin talep ettiği fiyat artacak, emeğin verimliliği düşecek ve böylece ekonomik büyüme olumsuz etkilenecektir (Demircan, 2003:99).

Sonuç olarak, ekonomik büyümenin sağlanmasında vergi politikalarının rolü son dönemlerde öne çıkmıştır. Özellikle devletin daha az müdahaleci özel aktörlerin piyasa ekonomisinin işleyişinde daha belirleyici olduğu yeni modelde vergiler kaynakların özel

sektöre aktarılmasında daha az bozucu olması yaklaşımı benimsenmiştir. Vergi sistemlerinde, süreç içinde dolaysız vergi yükleri azaltılırken tasarruf ve sermaye birikimi üzerinde daha sınırlı etkisi olan dolaylı vergilere yönelinmiştir.

1.8. Türkiye'de Dolaylı- Dolaysız Vergilerin Gelişimi

1.8.1. Türkiye'de Vergilerin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde vergi, devletin devamlılığı için, devletin ihtiyaçlarına paralel olarak veya fevkalade durumlar için padişah tarafından konulan yükümlülüklerdir. Osmanlı Devleti'nde ekonominin temeli zirai üretime dayanmaktaydı ve devlet harcamalarının ana finansman kaynağı olan vergiler ağırlıklı olarak zirai üretimden elde ediliyordu. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'ın ilanına kadar olan süreçte vergilendirmeyle ilgili şer'i ve örfi vergiler olmak üzere iki önemli ayrım söz konusu olmuştur (Yılmaz ve Acar, 2003: 86). Yeni fethedilen yerlerde ilk önce bölgenin eski adetleri ve kanunlarının araştırılıp; sonra Osmanlı hukuk ilkelerine ve şeriata aykırı uygulamalara son verilip, mevcut düzenin yürürlükte bırakıldığı bilinmektedir. Örfi vergilerin tamamının adları, nitelikleri ve miktarları her vilayete ait vergi kanunnamelerinde özenle gösterilmektedir. Askeri sınıfa dâhil kimseler sahip oldukları ayrıcalıkla reayanın vergilerin çoğundan muaf tutulmuştur. Tanzimat sonrasında ise mali hukuk alanında da önemli farklılıklar gerçekleştirilmiştir. Birçok hukuki belgede Müslim-gayrimüslim tebaa arasında vergilendirmede eşitliği öngören hükümlere yer verilmiştir. Bununla birlikte gayrimüslimlerin ödediği cizye kaldırılmış ve askerlik hizmeti yapmamalarına karşılık askerlik bedeli alınmaya başlanmış, fakat vergilendirmede eşitsizlik durumu temelde yerli kesim ve yabancı kesim arasında ortaya çıkmıştır. Osmanlı devleti ciddi bir bölümü vergilerden oluşan, yabancı devletlere kapitülasyon ismi altında bir takım ayrıcalıkları karşılıksız olarak gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda geliri artmasına rağmen vergilendirilemeyen kısmı aşar vergisi uygulamak durumunda kalmış ve bu uygulama tarımla gelir elde eden kesimin vergi yükünü oldukça yükseltmiştir (Yılmaz ve Acar, 2003:86).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte uygulanacak olan ekonomik politikaların belirlenmesi amacıyla 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. 1925 yılında Osmanlıdan kalan ve bazı sorunlara yol açan Aşar Vergisi kaldırılmıştır. Ortaya çıkan bu boşluk uyum sorunlarının minimum olması nedeniyle dolaylı vergiler yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde dışarıya kapalı, korumacı bir politika uygulanmış; bu sebeple dış ticaret üzerinden elde edilen vergi gelirleri zamanla azalmıştır. 1950 yılında yapılan seçimle Cumhuriyetin kurulmasından itibaren ülkeyi yöneten iktidar değişmiş, bu değişim uygulanan politikalarda farklılıklar oluşmasına sebep olmuştur. 1950 yılından itibaren başlayan

dönemde, dış ticarette uygulanan serbestleşme modelinin sonucu olarak, iç pazara yönelik bir sanayileşme hamlesi değil, dış pazarlara yönelik, tarıma, madenciliğe, inşaat sektörüne ve alt yapı yatırımlarına ön plana alan bir kalkınma modeli uygulanmıştır. 1950 yılında Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Esnaf Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanunlarının çıkarılmıştır. 1956 yılında muamele ve tüketim vergileri yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların yerine Gider Vergileri Kanunu'yla birlikte dört yeni vergi, vergi sistemine dâhil olmuştur. Bu dönemde yürürlüğe giren gelir kanunlarının etkisiyle vergi gelirlerinde gelir üzerinden alınan vergilerin payı artarken tüketim vergilerinin payı azalmıştır.

1980 yılından sonra ülkede dışa açılma politikası izlenmiş, devletin ekonomiye müdahalesi azaltılması hedeflenirken, ihracat teşvikleri verilmiş ve bazı vergi oranları düşürülmüştür. 1985 yılında Katma Değer Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir. KDV'nin uygulanabilirliğine katkı sağlamak amacıyla Ücretlilere Vergi İadesi Hakkında Kanun ve KDV mükelleflerine aşamalı bir şekilde ödeme kaydedici cihaz kullanma mecburiyeti getiren 3100 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. KDV'nin yürürlüğe girmesiyle beraber dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payı giderek artış göstermiştir. 5 Nisan 1994 tarihindeki ekonomik krizin sonrasında kamu kesiminde oluşan nakit ihtiyacını karşılayabilmek için bir kereye mahsus olacak şekilde olağanüstü vergiler yürürlüğe girmiştir. 04.05.1994 tarih ve 3986 sayılı "Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası… Hakkında Kanun'la "Ekonomik Denge Vergisi", "Net Aktif Vergisi", "Ek Gayrimenkul Vergisi", "Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi" şeklinde dört adet vergi kanunlaşmıştır. 5 Nisan 1994 tarihinde ortaya çıkan kriz sonrası gerçekleştirilen politikalardan beklenenleri; fiyatlar genel seviyesindeki sert yükselişi dizginlemek, ekonominin normal seyrine dönebilmesi için uygun bir ortam tesis etmek, büyümeyle beraber çeşitli iş imkânlarına olanak sağlamak ve iktisadi olarak bir istikrar dönemine girerek belirlenen politikalara odaklanmak şeklinde sıralamak mümkündür. Bu dönemde siyasi ve iktisadi krizlerin etkisinden bir türlü çıkılamamış, uygulanmak istenen planlarda başarı sağlanamamıştır. 06.06.2002 tarihinde kabul edilen 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile KDV'nin uygulanmakta olduğu genel orandan daha yüksek oranda vergilendirilen çeşitli mallar bu kapsama alınmıştır. Tüm bunlara bağlı olarak vergi gelirlerinde sistemli bir uygulama gerçekleştirilememiştir. Dolaylı vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payı her geçen yıl artış göstermiştir. 2002 yılına gelindiğinde yıllardır süren koalisyon hükümetlerinden sonra tek başına iktidar hükümet olmuştur. Acil Eylem Planı uygulamaya konulmuş; mali önlemler, özelleştirme çalışmaları, reel sektörün yeniden düzenlenmesi, yapısal reformlar içeren tedbirler ile cari açığa ilişkin önlemler bu planın ana

hatlarını oluşturmuştur. Bu dönemde beş adet vergi barışı kanunu çıkarılarak vergi mükelleflerine oldukça avantajlı imkânlar sunulmuştur (Bal ve Teker, 2019:168).

İzleyen bölümde çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye'de uygulanan dolaylı vergiler ayrıntılı olarak incelenmektedir.

1.9. Türkiye'de Uygulanan Dolaylı Vergiler

Türkiye'de harcamalar üzerinden alınan vergiler: Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Gümrük Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Şans Oyunları Vergisi ve İthalde Alınan Katma Değer Vergisi olarak sıralanmaktadır.

Katma Değer Vergisi:

Katma Değer Vergisi, ilk olarak 1955 yılında Fransa da uygulanmaya başlanmış olup, sonra da diğer Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır. 1985 senesine gelindiğinde de Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır. Katma değer vergisi genel olarak tüm mal ve hizmetleri vergi konusuna alan, üretim aşamasından tüketime kadar tüm iktisadi aşamaları kapsayan çok aşamalı, iktisadi aşamaların her biriminde yaratılan değeri kendisine matrah kabul eden bir genel tüketim vergisi olarak tanımlanabilir. Oranı genel olarak %18'dir. Yüzde 1 ve 8 olarak indirimli oranları da mevcuttur (Şenyüz vd., 2019:255).

KDV, yaratılan katma değer üzerinden alınmaktadır. Bireylerin veya firmaların yarattıkları katma değer, verginin matrahını oluşturmaktadır. Çeşitli tip KDV'lere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu çeşitler:

- Gayrisafi hasıla tipi
- Gelir tipi
- Ücret tipi
- Tüketim tipi

olarak sıralanabilmektedir. Gayrisafi hasıla tipinde satışlardan yatırım malları alışlarının düşülmezken, gelir tipinde satışlardan yatırım mallarının amortismanının düşülmesine imkân verilmektedir. Tüketim tipinde diğer işletmelerden satın alınan mal ve hizmet bedelleri sermaye mallarının bedelleri de dahil olmak üzere firmanın satış hasılatından düşülmektedir. Yani bu çeşit KDV'de amortismanın vergi matrahından düşülmesi olanağı yoktur (Özcan, 2015:3-4). Ücret tipi katma değer vergisinde matrah ise üretimin içinde emeğin payıdır.

1999 yılına kadar; KDV Kanunu'nun 31. maddesinde "Amortismana tabi iktisadî kıymetlere ait indirim: Madde 31.1. Amortismana tabi iktisadî kıymetlerin katma değer vergisi, bunların aktife girdiği veya kullanılmaya başlandığı vergilendirme döneminden

itibaren 3 (84/8837 sayılı BKK ile (1) yıl) içinde ve üç eşit miktarda bu bölümdeki esaslar dairesinde indirim konusu yapılır. 2. Yatırımların teşviki amacıyla sektör veya mal grupları itibariyle Bakanlar Kurulu, bu süreleri azaltmaya yetkilidir. Ancak, bu iktisadî kıymetlerin en az üç yıl işletmede kullanılması şarttır. Bu iktisadî kıymetlerin üç yıldan daha kısa bir süre içinde satılması, işletmeden çekilmesi, işletme dışı amaçlarla kullanılmaya başlanılması halinde indirim konusu yapılan vergi düzeltilir." denilmektedir. (GİB Mevzuat, 2022).

Yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlarda kullanılacak amortismana tabi iktisadi kıymetlerin katma değer vergisi bunların aktife girdiği veya kullanılmaya başlandığı tarihten 1 yıl içinde indirim konusu yapılabilmektedir. Böylelikle teşvik belgeli yatırımlar için tüketim tipi, yatırımlar için ise gelir tipi KDV uygulanmakta iken, 1999 yılında KDV Kanunu'nun 31. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle ülkemizde tüketim tipi KDV'nin uygulandığını söylemek mümkündür (Çoban, 2006:12).

Türkiye'de 1980 ile başlayan dışa açık ekonomik büyüme modeli çerçevesinde uygulamaya başlanılan KDV sermaye birikimini desteklemek amacını güder (Oyan, 1989). Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi, KDV ödeme gücünü dikkate almadığından ve yansıtılması kolay olduğundan gelir dağılımında bozucu etki yaratır. Üst gelir grubunun vergi yükü gelirlerine göre çok cüzi bir miktar olurken, düşük gelirlerin yüksek vergi yüküne katlanmasına neden olmaktadır (Çoban, 2006:25). Söz konusu bozucu etkinin boyutunu belirlemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Özel Tüketim Vergisi

Türkiye'de özel tüketim vergisi, dolaylı vergilerin karmaşık yapısının basitleştirilmesi ve AB'ye uyum sağlamak amacıyla 2002 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Özel tüketim vergisi (ÖTV), tüm mal ve hizmetlerden değil, sadece belirli mal ve hizmetlerden alınarak bu yönüyle KDV'den ayrılmaktadır. ÖTV'nin konusu, dört liste kapsamına alınmış mallardan oluşmaktadır. Hizmetler özel tüketim vergisi kapsamına girmemektedir. Yani vergi kapsamına girebilmesi için listelerde yer alması ve kanunun öngördüğü iktisadi aşamada bulunmalıdır. Listeler aşağıdaki gibidir;

- Petrol ve Ürünleri (I sayılı liste)
- Motorlu Taşıtlar (II sayılı liste)
- Tütün mamulleri, alkollü içecekler ve Gazoz ve Meyve Suları (III sayılı liste)
- Lüks Mallar (IV sayılı liste)

Özel Tüketim Vergisi'nin amacı; sigara ve alkollü içki gibi tüketimi sağlık açısından zararlı olan mallar ile lüks sayılan bazı malları KDV'den farklı bir vergilendirmeye tabi tutmaktır (Pehlivan, 1993). Özel tüketim vergisi açısından vergiyi doğuran olay, listelerde yer alan malların bir kısmında teslime, bir kısmında ithalata, tescile tabi taşıtlar olarak ifade edebileceğimiz diğer bir kısmında ise ilk iktisaba bağlanmıştır (Oktayer, 2020).

ÖTV'nin vergileme tekniği ise miktar ve değer esaslıdır. Miktar esasına göre vergi, malların hacim, uzunluk, sayı gibi teknik ve fiziki özelliklerine göre belirlenmekte olup değer esasında ise matrah malların satış değeri üzerinden vergiye tabi olmaktadır. Özel tüketim vergisi, kapsamına giren ürünlere bir kez uygulanan tek aşamalı bir vergidir. Bu bağlamda KDV ile kıyaslandığında daha adaletli olduğu söylenebilmektedir. Vergi yükü dağılımında adaleti sağlamak amacıyla uygulanırken, vergiye tabi tutulacak malların dikkatle seçilmesi, yüksek gelirlilerin bütçelerinde önemli yer tutan ve lüks sayılan mallara uygulanması gerekmektedir. Bu şekilde uygulanacak vergilerle gelir dağılımında adalet sağlanabilecektir (Mutlu, 2007:120).

Gümrük Vergisi:

Hudut Vergisi olarak da adlandırılan gümrük vergisi, bir ülkenin sınırlarından malların geçmesi sebebiyle alınır. Ülkemizde 5 Şubat 2000 tarihinde 4458 sayılı yeni gümrük kanunu kabul edilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Gümrük vergisinin konusu Türkiye ithal edilen mallar oluşturmaktadır. Vergiyi doğuran olay, gümrüğün denetlemesi altında bulunan eşya açısından beyanname verilen hallerde beyannamenin tescili; sözlü beyan yapılan hallerde ise bu beyana ait tahakkuk varakasının yükümlü tarafından imza ve idarece tescil edilmesidir. Gümrük denetlemesi dışında kalan eşyada vergiyi doğuran olay ise eşyanın gümrük hattından geçirilmesidir. Gümrük vergileri hem advalorem hem de spesifik şekilde alınabilmektedir. Geçmiş dönemlerde daha çok spesifik olarak alınmakta olup günümüzde ise advalorem ağırlıkta olduğu söylenebilmektedir (Bilici, 2013).

Gelir dağılımı açısındansa; gümrük vergileri fiyatın içine gizlenerek kolay şekilde yansıtılabilmektedir. Bundan ötürü, gümrük vergisinin kanuni mükellefi malın ithalini gerçekleştiren şirketler olmakla birlikte, vergi yükü malı tüketenler üzerine kalmaktadır. Buda gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olmaktadır (Bilici, 2013).

Özel İletişim Vergisi:

Deprem vergileri kapsamında olan Özel İletişim Vergisi (ÖİV), 1999 yılından itibaren ülkemizde uygulanmaktadır. Verginin konusu, cep telefonu işletmecileri tarafından verilen tesis, devir, nakil ve haberleşme hizmetleri ve radyo ve televizyon yayınlarının uydu platformu ve kablo ortamından iletilmesine ilişkin hizmet verenlerin bu hizmetleri

oluşturmaktadır (Bilici, 2013). Verginin oranı 2022 yılı itibariyle %36,20 olarak uygulanacaktır. Gelir dağılımı açısından da özel iletişim vergisi, ödeme gücünü dikkate almadığından, diğer bir ifadeyle herkesten eşit oranda alındığından ötürü gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmaktadır.

Damga Vergisi:

Damga vergisi, 1964 tarihinden itibaren ülkemizde uygulanmakta olup, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununda düzenlenmiştir. Damga vergisi ile üretimden tüketime el değiştiren, düzenlenen tüm kağıtlar vergilendirilmektedir. Damga vergisinin konusu, kanuna ekli tabloda yazılı kağıtlardan oluşmaktadır. Kanunda ekli damga vergisine tabi I sayılı liste aşağıda listelenmiştir.

I. Akitlerle ilgili kâğıtlar
II. Kararlar ve mazbatalar
III. Ticarî işlemlerde kullanılan kâğıtlar
IV. Makbuzlar ve diğer kâğıtlar

II Sayılı listede damga vergisinden istisna olan kağıtlar listelenmiştir.

I. Resmi işlerle ilgili kağıtlar
II. Öğrenciler ve askerlerle ilgili kağıtlar
III. İşçiler, çiftçiler ve göçmenlerle ilgili kağıtlar
IV. Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar
V. Kurumlarla ilgili kağıtlar

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi:

Banka ve sigorta işlemlerini, dolayısıyla finansal işlemleri vergilemeyi hedefleyen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 23 Temmuz 1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'na dayanmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere temelde banka işlemleri ile sigorta işlemlerini vergilemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra bazı işlemleri yapanlar da banker olarak tanımlanmış ve belirlenen işlemler itibariyle BSMV'ye tabi olmaları öngörülmüştür (Çakıcı ve Ceylan, 2014: 27).

Verginin konusu, banka ve sigorta şirketlerinin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendileri için her ne adla olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralardır.

Banka ve sigorta muameleleri vergisini banka ve bankerlerle sigorta şirketleri öder. Sigorta aracıları tarafından yapılan sigorta işlemlerinde de verginin mükellefi sigorta şirketleridir.

Esasen bu finansal hizmetler kural olarak KDV kapsamındadır. Ancak KDVK'nin 17/4-e maddesi ile BSMV kapsamına giren işlemler ile sigorta acente ve prodüktörlerinin sigorta muamelelerine ilişkin işlemleri KDV'den istisna edilmiştir. Bu durum bazı sakıncalara yol açmaktadır. Bu sakıncalardan ilki, aynı mahiyetteki hizmetlerin farklı oranlara tabi olmasıdır. Örneğin; herhangi bir şirketin aktifindeki gayrimenkulü satması %18 nispetinde KDV'ye tabi olurken, banka ve sigorta şirketinin aktifindeki gayrimenkulü satması %5 nispetinde BSMV'ye tabi olacaktır. Bu da eşitsizlik ve karmaşaya sebep olacaktır. Bunun nedeni de, burada vergiye tabi olan teslim ve hizmet aynı olmasına rağmen farklı vergilendiriliyor olmasıdır. Bu bakımdan, BSMV gelir dağılımında eşitsizliği arttırıcı niteliktedir (Mutlu, 2007:123).

1.10. Türkiye'de Vergi Yükü ve Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelişimi

Türkiye'de vergi sisteminin yapısı düşünüldüğünde ve vergilemenin ekonomi üzerindeki etkisi ve sosyal sonuçları dikkate alındığında; vergi yükünün adil dağılımının sağlanması; ekonominin istenen hızda ve yönde gelişmesi için tasarrufların arttırılması ve kaynakların daha etkin kullanılması açısından önemli bir faktör olduğu ileri sürülebilir. Vergi yükünün ekonomik ve sosyal yapının performansı üzerindeki bu önemi, toplam vergi yükünün analizini gerektirmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda toplam vergi yükü hesaplarında vergi kapsamında genel ve konsolide bütçe vergi gelirlerinin yanında yerel yönetimlerin vergi gelirleri, fonlar ve parafiskal gelirlerde dikkate alınmaktadır. Bu hesaplama, sosyal devlet anlayışının egemen olduğu gelişmiş ülkeler ile karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır (Tekbaş ve Gökmen, 2007:199).

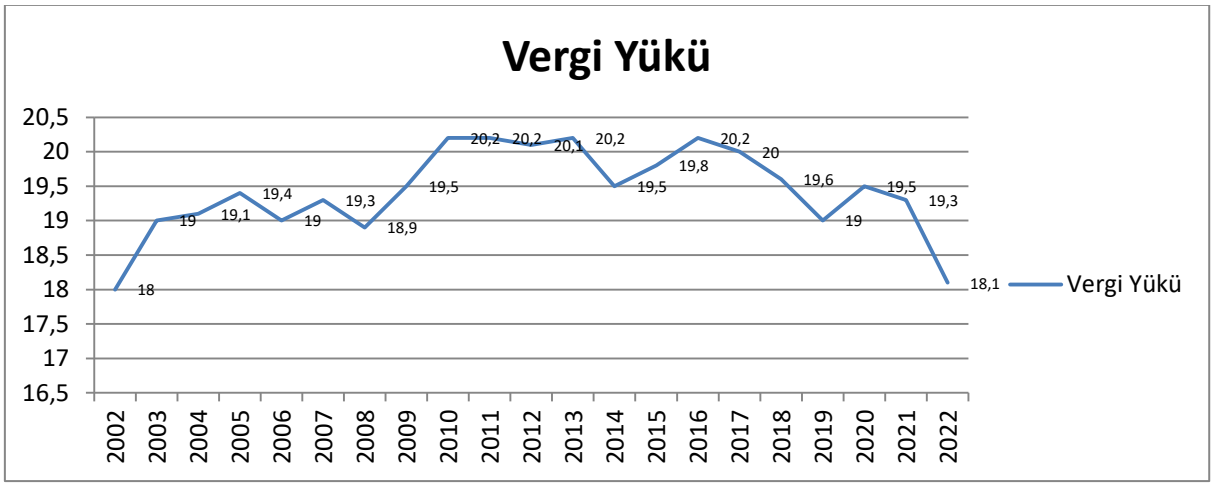

Grafik 1.1. Türkiye'de 2002-2022 Yılları Arası Vergi Yükü

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, https://www.gib.gov.tr

Grafik 1.1'de yer alan Gelir İdaresi Başkanlığının vergi yüküne ilişkin verilerine göre; 2002- 2022 yılları arasında vergi gelirlerinin GSYH içindeki payını ifade eden vergi yükü, 2002 yılında 18 olduğu, 2010 yılına gelindiğinde vergi yükü 20,2 seviyesine yükselmiş ancak 2022 yılında ise bu payın 18 düzeylerine gerilediği görülmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere 2002-2022 yılları arasında vergi yükü payında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Türkiye'de bütçe gelirlerinin yaklaşık %80'ini vergi hasılatları oluşturmaktadır. Vergi gelirlerinin dağılımında da dolaylı vergiler, diğer vergi türlerine oranla daha ağırlıktadır. 1980'lerden günümüze kadar değerlendirdiğimizde de bu oran giderek artmakta, %70 civarlarına kadar ulaşmıştır. Dolaylı vergilerin önemli kısmını oluşturan KDV, ülkemizde 1985 yılından itibaren, ÖTV ise 2002 yılından itibaren uygulanmaktadır. Vergi tabanının dar olması nedeniyle gelir ve servetin yeterince vergilendirilememesi, dolaylı vergi ağırlıklı bir vergi politikasının izlenmesine sebep olmaktadır (Çoban, 2019:28).

Tablo 1.1. Türkiye'deki Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Dolaysız (%)	Dolaylı/ (%)
1980	63	37
1990	52	48
2000	41	59
2010	30	70
2011	31	69
2012	31	69
2013	29	71
2014	30	70
2015	30	70
2016	31	69
2017	30	70
2018	34	66
2019	35	65
2020	33	67
2021	35	65
2022	38	62

Kaynak: *www.gib.gov.tr*, Erişim Tarihi: 17.01.2022.

Yukarıdaki tabloda Türkiye'de 1980-2022 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergi oranları gösterilmektedir. Bu verilere göre 1980'lerde dolaylı vergilerin payı %30 civarında, dolaysız vergilerin payı %60 civarlarındayken, günümüzde bu durum tam tersi bir hal alıp, dolaylı vergilerin payı %60 seviyesini aşmıştır.

1.11. AB Ülkelerinde Dolaylı Ve Dolaysız Vergilerin Gelişimi

Dolaylı vergiler, mal ve hizmetin serbest dolaşımını etkilediği için Avrupa Birliği için de büyük önem taşımaktadır. AB'de genel olarak vergilerde uyumlaştırılmaya gidilmiştir. Bunun nedeni de serbest ticaretin önündeki en büyük engel olan her ülkenin farklı dolaylı vergi uygulamalarıdır. Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmada yer alan hüküm doğrultusunda

birliğe üye ülkelerin diğer üye devletlerin ürünlerine doğrudan veya dolaylı olarak yerli ürünlere uyguladığı vergilerden daha yüksek iç vergilendirme uygulamamaktadır. AB vergilendirme ile ilgili yaptığı düzenlemeler ile adil rekabet ortamını olumsuz etkileyen gelişmeleri engellemek istemiştir.

Dolaysız vergilerin uyumlaştırması konusu ise açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte dört temel özgürlüğü engellediği aşamada ülkeler bu vergi türlerinde uyumlaştırmaya gitmeleri gerekmektedir. Bu temel özgürlükler ise; kişiler, mallar, sermaye ve hizmetlerden oluşmaktadır. Birlik dolaysız vergilerin uyumlaştırılması konusunda ilerleme kaydedememiş ancak kurumlar vergisi alanına daha fazla odaklanma yaşamışlardır (Uğur ve Çiçek,2019:308).

Avrupa'da dolaylı vergilendirme esas olarak iki kategoride ele alınmaktadır. Bu vergiler, aşağıdaki gibidir:

• Katma Değer Vergisi (KDV)

• Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

Yukarıda sıralanmış olan vergiler, hesaplanma biçimlerine göre farklılık göstermektedir. Katma değer vergileri (KDV), vergi öncesi harcamalar üzerinden alınır (Epre-vergi):

KDV = Epre-vergi X KDV oranı formülü ile hesaplanır.

Bu arada Özel Tüketim Vergileri (ÖTV) tüketim miktarına göre alınır.

ED = Cpt X edr formülü ile hesaplanır.

KDV, AB vergisi olarak kabul edilmiştir. AB'de KDV Alman sanayici Von Siemens tarafından ilk kez ortaya atılmıştır. Alman sanayici 1918 yılında muamele vergilerinin kaldırılarak KDV uygulamasına geçilmesi gerektiğini savunmuştur. AB Ortak KDV sistemi ilkesine göre, mal ve hizmetlerin fiyatıyla orantılı olarak, genel bir tüketim vergisi olan bu verginin, tüm mal ve hizmetlere uygulanması ve üretimden dağıtım sürecine kadar birçok aşamada vergiye tabii tutulması gerekmektedir (Uğur ve Çiçek, 2019:293).

Avrupa monopolü ve sınır ötesi tüketim olanakları göz önüne alındığında, vergi rekabeti nedeniyle komşu ülkelerin oranlarının bir ölçüde uyumlu olabileceği düşünülebilmektedir. Tüm ülkeler, farklı bir KDV oranı sistemi uygulamaktadır. Tipik olarak gıda, sağlık ve eğitim harcamaları gibi ihtiyaçlar için genellikle %10'u aşan KDV indirimleri uygulanmaktadır. Çoğu ülkede kitap ve gazeteler de indirimli bir orana sahiptir. Özel tüketim vergileri ve ad valorem vergilerinin modeli, ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık gösterir. Özel tüketim vergileri, tipik satış fiyatlarının yüzdesi olarak rapor edilir (O'Donoghue, Baldini ve Mantovani, 2004).

Tablo 1.2. 2010-2020 Yılları Arası Seçilmiş AB Ülkelerinde Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)
Kaynak: European Commission, Taxaiton Trends In The European Union, *http://ec.europa.eu/taxtrends*, Gelir İdaresi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/ Erişim Tarihi: 04.02.2022

Ülkeler	2010	2011	2012		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
AB-28 Dolaylı	34,9	35,0	35,0		35,0	35,1	35,2	34,9	34,7	34,7	34,8	33,4
AB-Dolaysız	65,1	65	65		65	64,9	64,8	65,1	65,3	65,3	65,2	66,6
Belçika	30,5	29,9	29,9		29,3	29,3	29,4	30,4	30,0	30,8	31,6	30,8
Dolaysız V.	69,5	70,1	70,1		70,2	70,2	70,6	69,6	70	69,2	69,4	69,2
Bulgaristan	54,9	54,4	56,0		54,7	52,4	53,4	53,6	51,3	50,9	51,6	50,0
Dolaysız V.	45,1	45,2	44		46,3	47,6	46,6	46,4	48,7	49,1	49,4	50,0
Almanya	29,7	29,8	29,2		28,7	28,5	28,5	27,9	27,5	27,1	27,1	26,2
Dolaysız V.	70,3	70,2	70,8		70,3	70,5	70,5	72,1	72,5	73,9	73,9	73,8
İsveç	51,8	52,0	52,4		51,9	51,6	51,0	51,2	51,1	51,2	51,6	50,9
Dolaysız V.	48,2	48	47,6		48,1	48,4	49	48,8	48,9	48,8	48,4	49,1
Fransa	35,0	35,0	34,6		34,3	34,5	34,9	35,3	35,3	35,8	37,3	37,6
Dolaysız V.	65	65	65,4		65,7	65,5	65,1	64,7	54,7	64,2	62,7	62,4
Hırvatistan	48,9	48,9	50,5		51,2	50,6	51,5	51,4	52,0	52,4	52,7	50,8
Dolaysız V.	51,1	51,1	49,5		49,8	49,4	49,5	49,6	48,0	47,6	47,3	49,2
Hollanda	32,0	31,4	30,6		31,0	31,4	31,2	31,1	30,9	31,3	31,7	-
Dolaysız V.	68,0	67,6	69,4		69,0	68,6	68,8	68,9	69,1	68,7	68,3	-
Danimarka	36,4	36,6	36,0		35,8	33,5	35,5	35,6	35,3	36,1	33,5	34,0
Dolaysız V.	63,6	63,3	64,0		64,2	69,5	64,5	64,4	64,7	63,9	66,5	66,0
Türkiye	70	69	69		31	70	70	69	70	66	65	67
Dolaysız V.	30	31	31		29	30	30	31	30	34	35	33

Yukarıdaki tabloda bazı AB ülkelerinin dolaylı-dolaysız vergi payları belirtilmiştir. Bu verilere göre AB ortalaması dolaylı vergilerde %35 civarındadır. En yüksek paylara ise Hırvatistan, Bulgaristan, Macaristan ve İsveç sahiptir. Dolaysız vergilerde ise, ortalama %65 civarında, en yüksek paya ise Almanya, Belçika ve Hollanda sahiptir.

AB de genel olarak dolaylı vergilerin, gelir dağılımda neden olduğu olumsuz etkiden dolayı fazla paya sahip olması istenmez. Dolaylı vergi paylarının yüksek olması nedeniyle, Hırvatistan, Macaristan ve Bulgaristan da ise gelir dağılımında adaletsizlik olduğu söylenebilir.

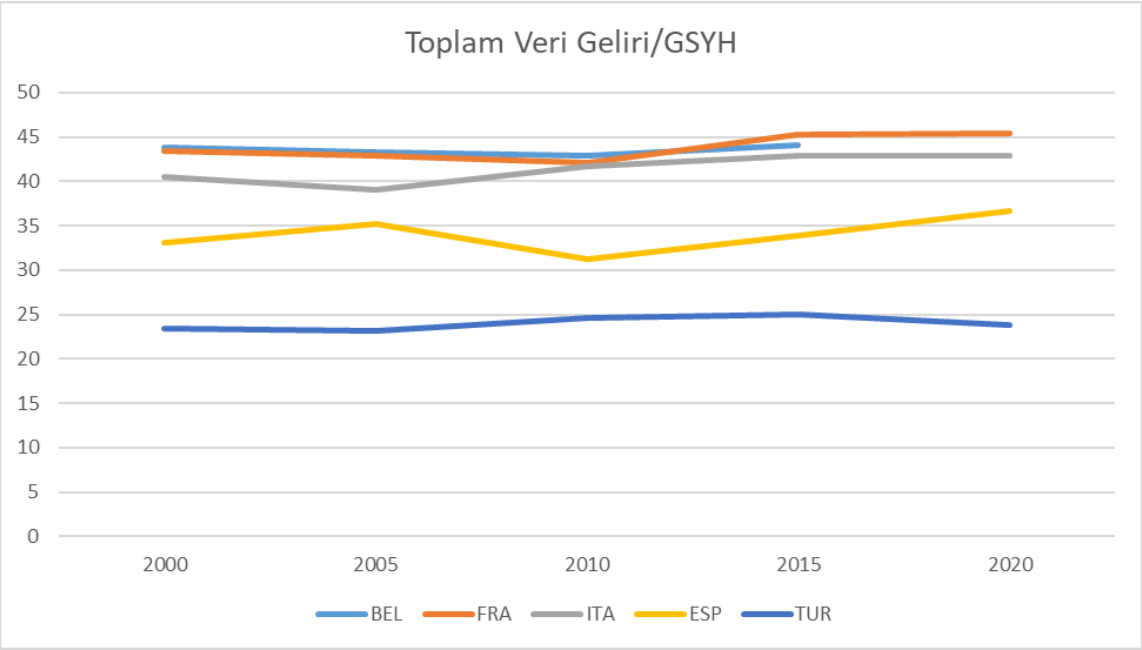

Grafik 1.2. Toplam Vergi Geliri/GSYH
Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Grafik 1.2'de hükümetlerin toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının 2000-2020 yılları arasında dört OECD ülkesi ve Türkiye için seyri görülmektedir. 2000, 2005, 2015 ve 2020 yıllarında Belçika, Fransa, İtalya ve İspanya'nın; 2010 yılında ise Belçika, Fransa ve İtalya'nın toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranlarının OECD ortalamasının üzerinde kaldıkları görülmüştür. Türkiye'ye ait vergi gelirlerinin GSYH'ye oranlarına bakıldığında ise 2020 yılında 2010 yılı seviyesinin altına düştüğü ve 2000-2020 tarih aralığında OECD ortalamasının altında yer aldığı ve 2015 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede vergi gelirlerinin GSYH'ye oranında 0,57 puan artış olduğu görülmektedir.

Tablo 1.3'te Türkiye ve OECD ortalamasına ilişkin toplam vergi geliri/GSYH oranı verileri yer almaktadır:

Tablo 1.3. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Toplam Vergi Geliri/GSYH Oranı
Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Yıl	TUR	OECD
2000	23,48	32,95
2005	23,14	32,88
2010	24,65	32,67
2015	24,96	32,94
2020	23,86	33,51

Tablo 1.3. te toplam vergi /GYSH oranlarının 2000-2020 yılları arası Türkiye ve OECD ortalamasına yer verilmiştir. Türkiye'nin toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranlarında 2005 yılında hafif bir düşüş gözlemlenmektedir. 2005 yılından sonra ise sürekli artış halindedir. OECD ortalamasına göre yapılan karşılaştırmada da Türkiye'nin toplam vergi

gelirlerinin GSYH'ye oranlarının OECD ortalamasının sürekli olarak altında kaldığı görülmektedir.

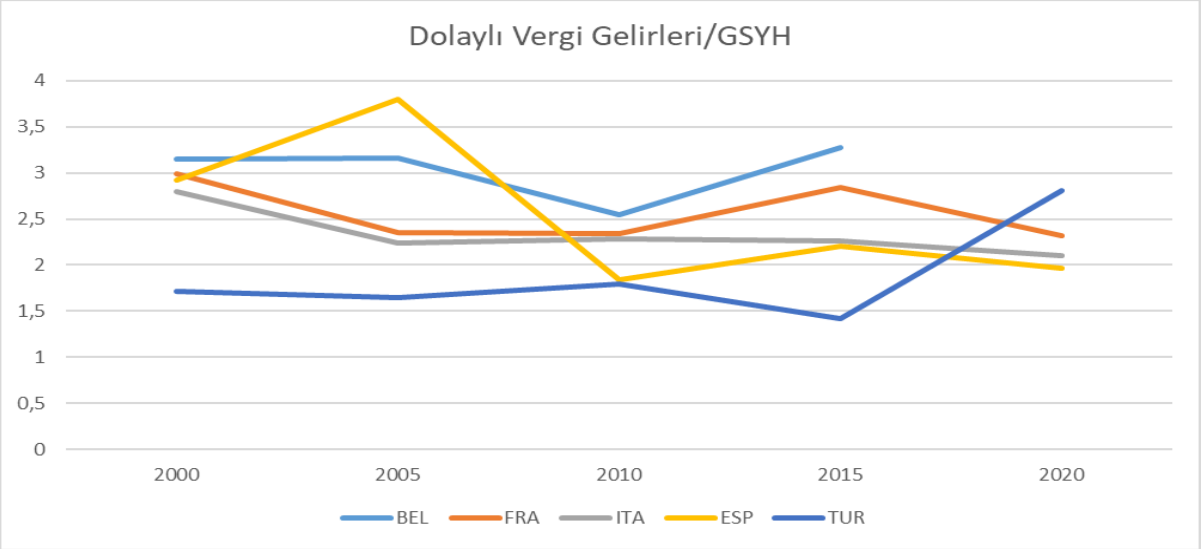

Grafik 1.3. Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH
Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Grafik 1.3'te dolaylı vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının 2000-2020 yılları arasında dört OECD ülkesi ve Türkiye için seyri görülmektedir. 2000-2015 yılları arasında dolaylı vergi gelirinin GSYH'ye oranı en düşük ülke Türkiye'dir. 2020 yılında Türkiye'nin dolaylı vergilerden elde ettiği kazancın GSYH'ye oranında artış gözlemlenmiş olup Belçika'nın gerisinde ancak diğer ülkelerin üzerinde yer almıştır. Ancak, Türkiye'nin dolaylı vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı belirtilen tarih aralığında OECD ortalamasının altında yer almıştır.

Tablo 1.4'te Türkiye ve OECD ortalamasına ilişkin dolaylı vergi geliri/GSYH oranı verileri yer almaktadır:

Tablo 1.4. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Dolaylı Vergi Geliri/GSYH Oranı
Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Yıl	TUR	OECD
2000	1,71	3,61
2005	1,64	3,30
2010	1,79	2,68
2015	1,42	2,79
2020	2,81	

Tablo 1.4' te dolaylı vergi /GYSH oranlarının 2000-2020 yılları arası Türkiye ve OECD ortalamasına yer verilmiştir. Türkiye'nin dolaylı vergi gelirlerinin GSYH 'ye oranlarında 2000 yılından 2005 yılına gelindiğinde bir düşüş gözlemlenmektedir. 2010 yılından sonra inişli çıkışlı seyretmiştir. OECD ortalamasına göre yapılan karşılaştırmada da

Türkiye'nin dolaylı vergi gelirlerinin GSYH 'ye oranlarının OECD ortalamasının sürekli olarak altında kaldığı görülmektedir.

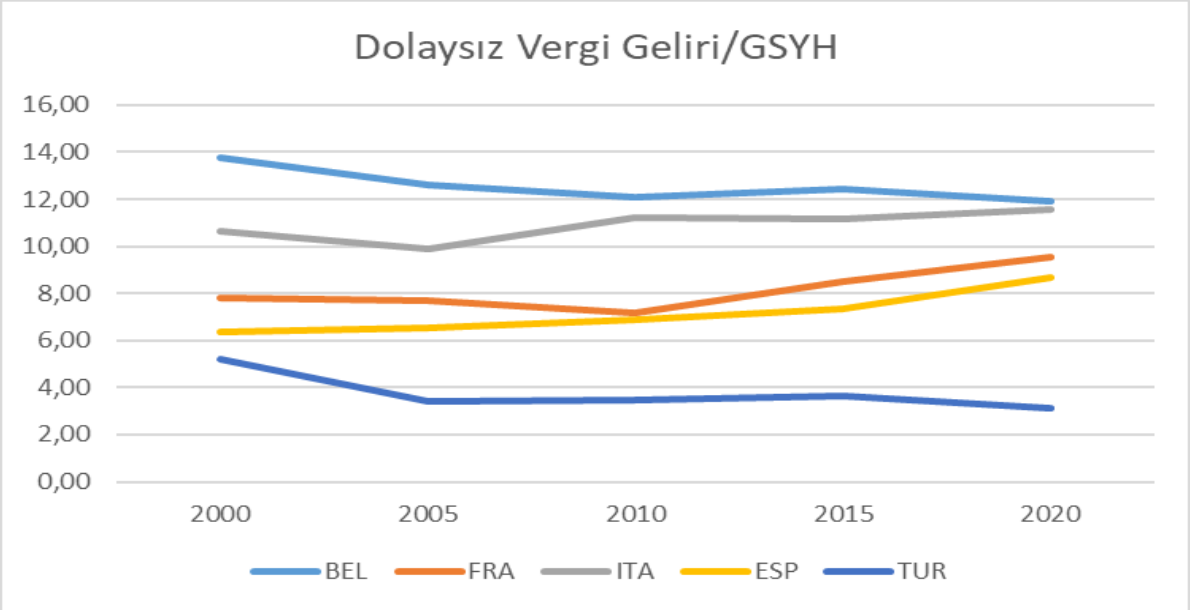

Grafik 1.4. Dolaysız Vergi Geliri/GSYH

Grafik 1.4'te ise dolaysız vergi geliri/GSYH oranının 2000-2020 yılları arasında dört OECD ülkesi ve Türkiye için seyri görülmektedir. 2000-2020 yılları arasında Türkiye ve Belçika'nın dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranlarında düşüş gözlemlenirken, Fransa, İtalya ve İspanya'nın dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranlarında artış gözlenmiştir. Ülkeler içerisinde en düşük dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranına sahip ülke Türkiye'dir. Tablo 1.5'te Türkiye ve OECD ortalamasına ilişkin dolaysız vergi geliri/GYSH oranı verileri yer almaktadır.

Tablo 1.5. Türkiye ve OECD Ortalamasına İlişkin Dolaysız Vergi Geliri/GYSH
Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Yıl	TUR	OECD
2000	5,22	8,25
2005	3,41	7,64
2010	3,46	7,24
2015	3,65	7,86
2020	3,15	

Tablo 1.5' te dolaysız vergi/GSYH oranlarının 2000-2020 yılları arası Türkiye ve OECD ortalamasına yer verilmiştir. Türkiye'nin dolaysız vergi gelirlerinin GSYH' ya oranlarında düşüş gözlemlenmektedir. OECD ortalamasına göre yapılan karşılaştırmada da yine Türkiye'nin dolaysız vergi gelirlerinin GSYH' ye oranlarının OECD ortalamasının sürekli olarak altında kaldığı görülmektedir. Hem dolaysız hem de dolaylı vergilerin OECD ortalamasının altında kalması, Türkiye'de vergi yükünün düşüklüğünün doğal bir sonucudur.

Türkiye’de ve bazı dünya ülkelerinde artan dolaylı vergi paylarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bunun nedeni, gelir dağılımı sorunu küresel bir sorun haline gelmesi ve vergi politikalarının da bu sorunla mücadele edebilmek için önemli bir göreve sahip olmasıdır. Bu konuya açıklık getirebilmek için çalışmanın bu bölümünde dolaylı vergilerin tanımı, gelişimi, çeşitli ülkelerle karşılaştırılması incelenip, bir sonraki bölümünde ise gelir dağılımı konusu incelenerek tezin konusu olan dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi analiz edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
GELİR DAĞILIMI

2.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Önemi

Gelir dağılımı, gelir ve milli gelir ile bağlantılı bir kavramdır. Gelir, genel anlamıyla bir bireye, bir topluluğa belli zamanlarda belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da ayni getiri olarak da değerlendirilmektedir (Tanrıverdi, 2007:3). İktisat biliminde ise gelire farklı tanımlamalar yapılmış olup, vergilemede kullanılan gelir tanımı ise daha ziyade üretim faktörlerine ilişkin tanımlamadır. Buna göre, üretim faktörlerinden emek, sermaye, tabiat unsuru ve teşebbüsün üretim sürecine katılmalarına karşılık faktör sahiplerinin elde ettikleri iktisadi değerler akımına gelir denmektedir (Üyümez, 1998:4). Milli gelir, en temel tanımı ile toplumdaki bireylerin bir dönem içinde yarattıkları mal ve hizmetlerin toplamıdır. Ekonomide var olan dört üretim faktörü olan emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynağın ekonomiden aldıkları paylar ücret, faiz, kar ve rant olarak değerlenmekte ve bu dört unsurun toplamı milli geliri vermektedir (Şener,2020:56).

En basit anlamıyla gelir dağılımı bir ekonomide genellikle bir yılda elde edilen toplam gelirin geliri elde edenler arasında dağılımını ifade eder. Üretim sürecine katılan üretim faktörleri tarafından yaratılan gelirin serbest piyasa ekonomisine müdahale olmadan dağılımı birincil dağılım, devletin serbest piyasada oluşan gelire belirli yöntemlerle müdahalesi sonrası oluşan gelire ikincil dağılım (gelirin yeniden dağılımı) denilmektedir.

Hükümetler, gelir dağılımında adaleti sağlamayı bir görev olarak bilmekte ve bunu da ya vergilerle ya da harcama politikalarıyla gerçekleştirmektedirler. Literatürde, gelir dağılımının önemli belirleyicileri olarak tanımlanan, kamu harcama ve vergi politikaları sonucu Gini katsayıları ile ölçülen gelirin yeniden dağılması olgusu gelir eşitsizliğinin ölçümünde önemli bir yaklaşım olarak bilinmektedir. Devletin gelir dağılımı fonksiyonu, gelirin ve servetin kişiler arasında adil bir biçimde paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu paylaşım ise, toplumsal refahın en üst noktada gerçekleştirilmesi olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, gelir dağılımını dikey ve yatay dağılım şeklinde incelemek mümkündür. Dikey dağılım; alt ve üst gelir düzeyinde olanlar arasında dağılımı ifade ederken; yatay dağılım aynı gelir grupları arasındaki dağılımı ifade etmektedir (Çoban, 2019: 14).

Gelir dağılımı adaleti sosyal refahın sağlanması, ekonomik büyümenin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesi, üretimin artması, vergi kapasitesinin yükselmesi, fiyat istikrarının sağlanması ve aynı zamanda siyasal istikrar açısından da büyük önem taşımaktadır. Ülkelerde sosyal barışın sağlanması da devamlılığı da gelir dağılımının adaletli olmasına bağlıdır. Gelir dağılımı ne kadar adaletli olursa, ülkede bireyler arasında huzur da o kadar fazla, barış ortamı da büyük oranda sağlanmış olacaktır. Tam tersi durumda ise, toplumsal çatışmalar artmakta, istikrar sağlanamamaktadır. Bu da devletlerin adaletli bir gelir dağılımı politikası izlemesine dayanmaktadır (Akdoğan,2011:493).

2.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı fonksiyonel, kişisel, bölgesel ve sektörel olarak 4 başlıkta incelenmektedir.

2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin üretim faktörleri arasındaki paylaşımını ifade etmektedir. Üretim sürecine katılan faktör sahiplerinden her biri, üretilen mal ve hizmetlerden; ücret, rant, faiz ve kâr adı altında bir pay alırlar ve bu paylar karşılığında yapılan ödemeler üretim faktörü sahiplerinin gelirlerini oluşturmaktadır. Fonksiyonel dağılım; gelirin özellikle emek sahipleri ve diğer üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılımını analiz etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bunun sebebi, toplumu oluşturan büyük çoğunluğun asıl gelirinin emek geliri olması, yüksek gelirlilerin büyük çoğunluğunun ise emek dışı gelir elde etmeleridir (Çalışkan, 2010: 93).

Gelirin fonksiyonel dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgi vermektedir. Nitekim, gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi, milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme düzeyi yükseldikçe ücretlilerin payının arttığı gözlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde emek gelirlerinin milli gelir içindeki payı %70'e kadar çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde %30 gibi düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Örneğin ABD'de kişisel gelirlerin içindeki ücret ve maaş gelirlerinin payı %75'in üzerindedir. Uzun dönemde de bu oran değişiklik göstermeme eğilimindedir. Mankiw'e göre, gelişmiş ülkelerde uzun dönemde emek gelirlerinin payı %70 civarındadır. İngiltere, Kanada, İtalya, Fransa ve Almanya ve ABD'nde emek dışı gelirlerin payı, 1966 ve 1994 yılları arasında %29-39 arasında kalmış, nispeten istikrarlı bir trend izlemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri, nispî olarak daha düşüktür (Yumuşak ve Bilen, 2000:79).

2.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı milli gelirin toplumu oluşturan kişiler ya da gruplar arasında dağılımını ele alarak, kişilerin ne kadar gelir elde ettiğini incelemektedir. Kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımına göre yeni bir kavram sayılır. Çünkü fonksiyonel gelir dağılımı fizyokratlarla, kişisel gelir dağılımı neoklasik teoriyle ortaya çıkmıştır. Fonksiyonel gelir dağılımı ile sosyal grup ayrımı yapılabilir, ama kişisel gelir dağılımı ile yapılamaz. Gelir dağılımı incelemeleri kişisel gelir dağılımı ile sınıf düzeyinden, birey düzeyine geçmiştir. Toplam gelirin bireyler ve hane halkı arasındaki dağılımını incelerken bireylerin ve hane halkının toplumun hangi kesiminden olduğu belirsizdir. Bu ise, kişisel gelir dağımı ile sosyal grup ayrımı yapılamayacağını gösterir. Fonksiyonel gelir dağılımında gelirin kaynağı, kişisel gelir dağılımında gelirin miktarı önemlidir (Tanrıverdi, 2007: 5).

2.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, milli gelirin ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan bireyler arasındaki dağılımını göstermektedir. Bu dağılım sayesinde, ülkenin az gelişmiş ve gelişmiş bölgeleri tespit edilmekte ve dağılıma göre politikalar oluşturulmaktadır. Genel olarak, gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizliği az; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise fazladır. Bölgesel gelir dağılımı ile kalkınmada öncelikli bölgeler belirlenerek, hangi tür teşvik ve harcama politikalarının hangi bölgelere katkı sağlayacağı araştırılarak, yol gösterici politikaların benimsenmesine karar verilir (Çoban,2019:15).

2.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, çeşitli faktörlerin milli gelirden aldıkları payları temel almaktadır. Toplumlar sanayi, tarım ve hizmet olarak gruplandırıldığında temel belirleyici sektörel gelir dağılımı olmaktadır. Sektörel gelir dağılımı, belirli bir dönemde ülkenin hangi gelişmişlik düzeyinde olduğunu, hangi sektörlere yönelmesi gerektiğini belirlemede karar alıcılara katkı sağlayan gelir dağılımı çeşididir (Tokatlıoğlu ve Selen,2017:359).

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında bir ekonomide önce tarım sektöründen sanayi sektörü, sanayi sektöründen sonra ise hizmetler sektörünün gelişme gösterdiği gözlenmektedir. Ancak son zamanlarda tarım ve sanayide yaşanan özellikle teknolojik gelişmeler, tarımdan hizmet sektörüne sıçramalara neden olmaktadır (Işık, 2006:123).

Sektörel çerçevede gelir dağılımı ülkelerarasında değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektörleri ağırlıkta iken, gelişmekte olan ülkelerde ise tarım sektörü ağırlıktadır (Eren, 2012:48).

2.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliklerinin Ölçümü

Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi için, kişisel gelir dağılımının eşitliğini ya da eşitsizliğini gösteren bir ölçüye ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak gelir dağılımında eşitsizlikleri ölçmek için farklı yöntemler belirlenmiş olsa da en yaygınları LORENZ eğrisi ve GİNİ katsayısıdır. Diğer yöntem Kuznets'in Ters U hipotezidir. Bu hipoteze göre gelir düzeyi arttıkça eşitsizliklerin önce artacağı sonra da düzeleceği biçimindedir. Bunların haricinde, gelirin nüfusun en zenginden en yoksula doğru sıralanması doğrultusunda %20'lik dilimlerin milli gelirden aldıkları paylar da gelir dağılımı eşitsizliği analizi için kullanılabilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2015:413).

2.3.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, 1900'lü yılların başında, M.O. Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Gelir dağılımının ne kadar adil olduğunun gösterilmesine imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda bir ülkede milli gelirden toplumun farklı katmanlarının aldıkları payları göstermektedir.

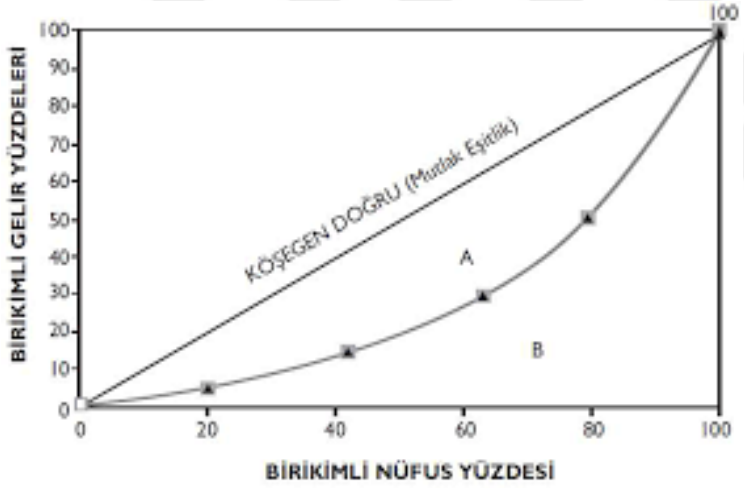

Şekil 2.1. Lorenz Eğrisi

Şekil 2.1'deki mutlak eşitlik doğrusu, ideal gelir dağılımı doğrusunu, 0A100 eğrisi ise Lorenz eğrisini (Fiili gelir dağılımı eğrisi) ifade etmektedir. Mutlak eşitlik doğrusu üzerinde her noktada nüfus yüzdesi ile gelir yüzdesi birbirine eşittir. Diğer bir ifadeyle, milli gelirin tüm bireylere eşit biçimde dağıtıldığını ifade etmektedir. Lorenz eğrisi ise, gelir dağılımının en adaletsiz şeklini ifade etmektedir. Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça gelir dağılımında adalet sağlanmakta, Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik eğrisinden uzaklaştıkça ise gelir dağılımında adalet bozulmaktadır. Gelir dağılımında eşitsizliğin olması durumunda, en alt gelir grubu örneğin nüfusun en az gelire sahip % 20'si toplam gelirin % 20'sinden daha azını alırken nüfusun en yüksek gelirli % 20'si toplam gelirin %20'sinden daha fazlasını alacaktır. Bu nedenle fiili gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi daima eş dağılış eğrisinin altında yer almaktadır (Önal, 2006:41).

2.3.2. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, Lorenz eğrisi yardımı ile hesaplanan bir değişkendir. Lorenz eğrisi, birikimli gelirin birikimli nüfus içinde paylaşımını gösteren bir eğridir. Eğrinin tespiti özetle şu şekilde yapılmaktadır: Gelirden en az alandan, en çok alana kadar tüm nüfusun sıralandığı varsayımı ile, yüzde gelire karşılık gelen yüzde nüfus verilerinin ikili bir düzlemde gösterilmesi ile bulunmaktadır (Öz, 2018: 596).

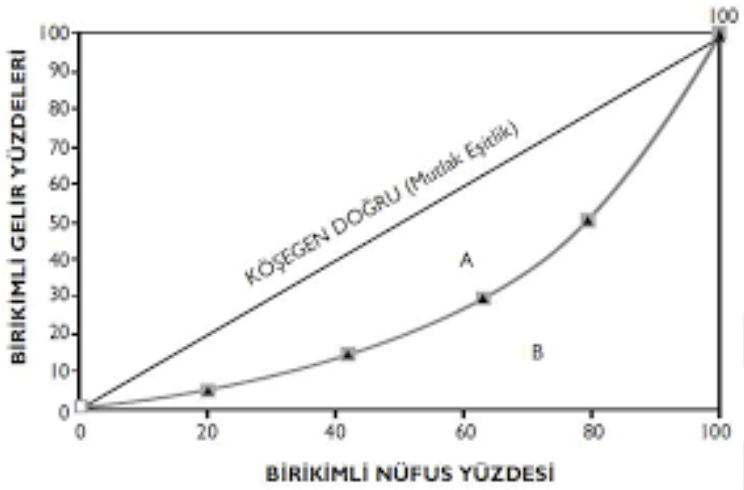

Şekil 2.2. Gini Katsayısı

Mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan (A) alanı, tüm üçgenin alanına (A+B) alanına oranlanması Gini katsayısını (G) verir. Yani G= (A) / (A+B)'dir. Mutlak eşitlik doğrusu üzerindeki her noktada gelir, tam adaletle dağılmıştır. Gini katsayısı doğrunun tüm noktalarında "0" dır. Lorenz eğrisi üzerindeki her noktada ise gelir dağılımında adaletsizlik vardır. Gini katsayısı "1"e yakınlaşmaktadır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta olup, mutlak eşitlik durumunda 0, tam eşitsizlik durumunda ise 1 değerini almaktadır (Aydın, 2016:67).

Bir ülkede gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmeye dönük analizler, politika oluşturabilmek için önem arz eder. Böylelikle, kişisel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı sorunlarının çözümü planlanabilir.

2.4. Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Nedenleri

Çalışmada dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Bununla birlikte bir ülkedeki gelir dağılımı bozukluğunun pek çok nedeni bulunmaktadır. Bunlar; emeğin dağılımı, servet dağılımındaki eşitsizlik, ülke ekonomisi ve küreselleşme olarak sıralanabilir.

2.4.1. Emeğin Dağılımı

Fertlerin sahip oldukları işgücü özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar bulunmaktadır. Emeğin vasfı bütün insanlarda aynı olsaydı, ücretler arasında eşitsizlikler olmaz veya yok denecek kadar az olurdu. Günümüzde ücretler arasındaki farklılığın emeğin vasfından kaynaklandığı kabul edilmektedir (Erozan, 1990:33).

Örneğin, bir mühendis ile bir inşaat işçisi arasında vasıfları yönünde bir fark olmadığı söylenemez. Bu durumda elde ettikleri ücretlerin de bu durumda aynı olması beklenmemelidir. Şüphesiz aynı ihtisas sahasında çalışan mühendisler bile aynı maharette değildir. Bu yüzden, emek gelirinin dağılımının ve ücret düzeylerinin farklı olması da gayet doğaldır (Eren, 2012: 49).

2.4.2. Servet Dağılımındaki Eşitsizlik

Gelir, servetin temel kaynağıdır. Bu sebeple servet dağılımı ile gelir dağılımı yakından bir ilişki bulunmaktadır. Servet ve servetten elde edilen gelirlerin dağılımı çeşitli kişi ve grupların elde edecekleri gelirler arasında farklılıkların oluşmasına sebep olmasından dolayı servet dağılımı da gelir dağılımını etkilemektedir. Aynı zamanda servet dağılımı vasıflı emek dağılımına göre daha eşitsiz bir dağılımdır. Günümüzde, az sayıdaki tüketici birimi özel servetlerin çok büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri emeğin vasıflarının artırılabilmesi olanağı sınırlı iken servet edinmenin sınırsız olmasıdır. İkinci nedeni de gelirlerinin tamamının çalışılarak elde edilmemesidir (Kürsüz, 2010:7).

Gelir getiren servet önemli bir gelir kaynağıdır ve servetlerin büyük bir kısmı miras olarak elde edilmiştir. Servet vergilerinin temel amacı ise servet dağılımında bu ortaya çıkan eşitsizliğin bir miktar düzeltilmesidir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği, yaygın kanının aksine; gelir, kurumlar ve lüks tüketim vergileri ile önleme olanağı çok da mümkün değildir. Zira vergi yükünün artması vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı olanaklarını da artırır. Daha iyi olanaklara sahip olan ve fırsatları daha iyi değerlendiren yüksek gelir grubu vergi yükünün büyük bir kısmını yansıtma olanağı elde ederken zamanla toplam vergi gelirlerinin büyük bir kısmı emek gelirlerinin ve tüketimin vergilendirilmesinden karşılanır. Diğer taraftan kayıt altına alındıkları için vergi ödemekten kurtulamayan mükellef grubu aleyhine gelir dağılımında sapmalar ortaya çıkabilir (Kürsüz, 2010:7-8).

Sonuç olarak, servet dağılımındaki eşitsizlik kaynaklı gelir dağılımı eşitsizlikleri önemli bir sorun yaratma potansiyeline sahip olabilir.

2.4.3. Enflasyon

Gelir dağılımını etkileyen durumlardan biri de ülke ekonomisidir. Enflasyon, gelir dağılımında eşitsizliğe neden olan ana unsurdur ve ülke ekonomisinin istikrarsız oluşunun göstergesidir. Emek gelirleriyle sermaye gelirleri arasındaki emek gelirleri aleyhine olan dengesizliğe de neden olan önemli bir etkendir. Yüksek derecede enflasyon gelir dağılımını eşitsizliğinin bozulmasına neden olabilir fakat enflasyonun düşürülmesi de gelir dağılımında doğrudan bir düzelmeye sebep olmamaktadır. Aynı zamanda enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi tersine artan oranlı vergiler ile benzer niteliktedir. Yüksek gelirli bireyler enflasyon durumunda genellikle kendisini koruyacak imkanlara sahipken, düşük gelirli bireylere etkisi oldukça olumsuz olmaktadır (Altınışık ve Peker, 2008:109).

Enflasyonun bir etkisi de vergi yükü üzerinedir. Fiyatlar genel düzeyinin artmasıyla birlikte, vergilerde muafiyet, istisna ve indirimler ile, verginin artan oranlı yapısı değişikliğe uğramaktadır. Bunun neticesinde miktar esaslı alınan vergilerde devlet kayıp yaşamaktadır. Aynı zamanda muafiyet, istisna ve indirimler enflasyona göre sabit kalmaktadır. Artan oranlı gelir vergi tarifesine göre ise enflasyon durumunda nominal geliri yükselen bireyler daha yüksek vergi oranı üzerinden vergilendirilmek durumundadır. Tüm bunların sonucunda da bireylerin vergi yükünde artış meydana gelmektedir. Enflasyon durumunda dolaylı vergilerden elde edilen gelir de ise normal şartlarda beklenen enflasyon oranında bir artışın olmasıdır. Fakat enflasyonla başa çıkabilmek için dolaylı vergilerinde yapılacak bir artış da bireylerin vergi yükünde artışa sebep olacaktır. Dolayısıyla enflasyon hem bireylerin vergi yükünü arttırmakta hem de vergileme de adaleti olumsuz etkilemektedir (Pehlivan,1993:5).

2.4.4. Ekonomik Büyüme

Ekonomi politikalarının önemli amaçlarından birisi ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme, bir ülkede belirli bir dönemde meydana gelen artıştır. Bahsi geçen büyümeden kasıt GSYİH düzeyidir.

Büyüme, ekonomi açısından oldukça önemlidir. Her şeyden önce ülkenin ekonomisi açısından gelir artışı demektir. Ekonomik büyüme, gelir dağılımında adaletsizliğin sebep olduğu ekonomik ve sosyal problemlerin de azalmasına yardımcı olmaktadır. Bunun dışında devletin vergi gelirlerinde de artışa vesile olmaktadır (Şen ve Sağbaş,2017:380).

Ekonomik büyümeyi çeşitli değişkenler etkileyebilmektedir. Emek, sermaye ve teknolojinin uygun şekilde yönetilerek ekonomik büyümenin sağlanabileceği bilinmektedir. Emek faktörü üretime katılan birey olarak bilinmektedir. Girişimciyi de kapsayacak şekilde ele alındığında ise daha da önemli hale gelmektedir. Bunun nedeni ise, üretim faktörlerini harekete geçirecek olanın girişimciler olmasıdır. Emeğin niteliğini arttırmak için sadece

girişimci sınıf da yeterli değildir. Burada bir diğer unsur olarak sermaye karşımıza çıkmaktadır. Sermayenin büyüme açısından önemi de emek unsurunu destekleyici niteliğinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması için sermaye unsurunun arttırılması gerekmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması için bir diğer unsur ise teknolojidir. Teknoloji, üretime yönlendirildiği takdirde ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecek potansiyeldedir (Tokatlıoğlu ve Selen,2017:267-268).

Ekonomi politikaları bakımından büyümenin ön plana gelmesi ile vergi politikalarının da bu altyapının bozulmasıyla ortaya çıkan gelir gereksinimi vergiler ile karşılanmış, vergiler önemli bir finansman kaynağı olmuştur. İlerleyen süreçlerde ise vergiler piyasanın işleyişini bozduğu düşüncesiyle eleştiri haline gelmiştir. Özellikle 1980 sonrasında uygulama alanı bulan arz yönlü iktisat kuramları vergilerin bireylerin faaliyetlerini etkilediği ve ekonomide verimliliği düşüreceğini savunmuştur (Balseven,2003:229).

Vergi politikaların ekonomik büyümeyi etkileyen çeşitli unsurları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, gelir ve sermaye üzerinden alınan vergiler yatırımları artırabilmektedir. İkincisi, vergiler çalışma ve boş zaman arasında bireyleri boş zamana yöneltip iş gücündeki büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. AR-GE harcamaları ile verimliliği arttırabilmektedir. Dördüncüsü, kaynakların yönelimini olumsuz etkileyip, verimliliği az olan sektörlere kaydırabilmektedir. Sonuncusu ise, işgücüne yönelik vergiler, vergi yükünün fazla olduğu işlerde çalışmayı caydırarak beşeri sermayenin kullanımını olumsuz etkileyebilmektedir. Sonuç olarak, vergiler ekonomik büyümeyi hem olumlu hem de olumsuz biçimde etkileyebilmektedir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017:306).

Vergi türleri bakımından ise, vergi gelirlerinde yapılacak artışın çoğunlukla dolaylı vergiler üzerinden yapılmasının vergilerin büyüme üzerinde olumsuz etkisini indirgeyeceğini fakat benzer şekilde mevcut vergi gelirlerinin dolaysız vergilerden dolaylı vergilere geçişinin de aynı etkiyi yaratacağı bilinmektedir.

Gelir dağılımı açısından, ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı tartışma konusudur. Klasik iktisatçılar, ekonomik büyümenin temel noktasının tasarruflar olduğunu, üretim faktörlerinin kazancı arasında sermayenin artan kazancı ile yatırımların da olumlu etkileneceği ve bunun da büyümeyi artıracağını savunmaktadır. Fakat burada da gelir dağılımı ile büyüme arasında bir zıtlık ortaya çıkmaktadır. Adil gelir dağılımı doğrultusunda sermaye sahiplerinden emek sahiplerine doğru geçişin yatırımları azaltacağı ve bununla birlikte de ekonomik büyümenin olumsuz etkileneceğini savunmaktadır. Keynes ise, buna karşıt biçim de gelir dağılımında adaletin sağlanmasıyla ekonomik büyümenin de artacağını savunmaktadır. Gelir dağılımı konusunda ülkenin ekonomik yapısı, gelişmişliği ve

göstergeleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomik gelişmenin başlarında ekonomik büyümenin gelir dağılımını olumsuz etkileyeceğini, sonraki süreçlerde ise gelir dağılımı düzeldikçe büyümenin de artacağı savunulmaktadır (Şener,2020:68-69).

2.4.5. Gelir Dağılımı ve Devletin Rolü

Gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak için, hükümetin elinde, kamu harcamaları ve vergiler olarak iki güçlü mali araç vardır.

Hükümetlerin kamu bütçesi ile yaptığı ekonomik müdahalesi, kaynak tahsisi konusunda önemli etkilerde bulunurken gelir dağılımı açısından da önemli sonuçları vardır. Gelir dağılımı bağlamında devletin harcamaları hangi gelir gruplarına ayırdığı çok önemlidir. Düşük gelirli grupların kamu harcamalarından daha fazla yararlanması durumunda kamu harcamalarının gelir dağılımını iyileştirme etkisinden bahsedilebilir. Özellikle, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık gibi konularda düşük gelirli bireylere katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, kamu harcamalarından nispeten daha iyi gelire sahip kişiler yararlanırsa, gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisinden bahsedilir (Ersezer, 2006: 261).

Gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak için, devletin sahip olduğu ikinci mali araç vergilerdir. Nitekim vergiler, ekonomik amacının dışında sosyal amaçlarla da kullanılmaktadır. Vergilerin ilk defa bu amaçla kullanılabileceği Wagner tarafından önerilmiştir. Wagner, gelirin ve servetin belirli ellerde orantısız bir şekilde biriktirilmemesi gerektiğini belirmiştir. Vergi politikası yoluyla gelirin yeniden dağılımının faydalı olabilmesi için, tahsil edilecek vergilerin teknik yapıları, vergilerin toplam vergi hasılatındaki payları ve belli vergilerin yansıma derecelerinin bilinmesi önemlidir (Sürücü, 2007: 50-51).

Vergilerin oranları, dolaylı ve dolaysız olması, yansıtılıp yansıtılamama durumu, denetlenebilir olması gibi nedenlerle gelir dağılımı açısından önemlidir. Bir ekonomide dolaylı vergilerin ağırlıklı olması gelir dağılımında adaletsizliğin olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni ise dolaylı vergilerin tersine artan yapıda olup, düşük gelirli bireylerin üzerindeki vergi yükünü arttırıp, yüksek gelirlilerin daha az vergi yüküne katlanmasına sebep olmasıdır (Altınışık ve Peker, 2008:108).

Dolaysız vergiler, kişilerin geliri üzerinden alınan, artan oranlı yapıda ve verginin mükellefi ile vergiyi ödeyen kişinin aynı olduğu vergilerdir. Bu tür vergiler direkt olarak devlete ödendiğinden yansıtılamayan vergilerdir. Bu özellikleri bakımından dolaysız vergilerin gelir dağılımını olumlu etkilediği söylenebilmektedir.

Dolaysız vergide artan oranlı vergileme ile geliri yüksek bireyleri daha fazla vergiye tabi tutabilmektedir. Bunun sonucunda geliri düşük ve yüksek kesim arasında vergi sonrası

harcanabilir gelirleri aşınmaya uğramaktadır. Harcanabilir gelir kısmında ise lüks malları daha yüksek oranda vergilendirerek gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Diğer taraftan vergi indirimleri, çeşitli sübvansiyonlar ya da yoksul kesimin vergiden istisna tutulması gibi yöntemler gelir dağılımında adaleti sağlamada etkili yöntemlerdir (Kirmanoğlu,2007:207).

Dolaylı vergiler ise, bireylerin kişisel durumlarını dikkate almayan, fiyatları mal ve hizmetlerin içinde olan vergilerdir. Bireylerin farklı ödeme gücüne sahip olmasına rağmen aynı oranda vergi ödemesi, ödeme gücünün daha fazla olanların vergi yükünün düşük, ödeme gücü zayıf olan bireylerin ise vergi yükünün yüksek olmasına neden olur. Düz oranlı yapıda olan bu vergiler, gelir gruplarının tüketim eğilimlerindeki ters oranlılığından dolayı tersine artan yapıya bürünmektedir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin yansıtılabilmesi ile de gelir dağılımında olumsuz etkiler meydana gelmektedir. Bu vergilerin fiili mükellefi ile kanuni mükellefi farklı olabilmektedir. Verginin asıl mükellefi fiyat mekanizması ile vergiyi tüketiciye yansıtırlar ve böylelikle satıcı tarafından ödenen vergiler, malın fiyatı ile tüketiciye yansıtılır. Bu özelliklerinden dolayı, harcamalar üzerinden vergiler gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir (Şener, 2020:71).

2.4.6. Küreselleşme

Küreselleşme süreci, sadece ülkeler arası değil, ülkeler-içi gelir dağılımının belirlenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Aynı ülke vatandaşları arasında dünyanın birçok bölgesinde güçlü bir ıraksama ortaya çıkabilmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda artmaktadır (Derviş, 2007:4).

İktisatçılar küreselleşmenin neden olduğu gelir dağılımı eşitsizliğinin nedenleri olarak bazı faktörleri saymaktadırlar. Örneğin, Birdsall (2006)'ya göre, küreselleşmenin eşitsizliği arttırmasının üç önemli nedeni bulunmaktadır: Birincisi, küresel piyasalar daha çok en verimli varlıklara veya kaynaklara sahip ülkelerin ve bireylerin kazançlarını arttırmaktadır. İkincisi, küresel ekonomilerde, negatif dışsallıklar zayıf ekonomiler için yeni maliyet artışlarına neden olmaktadır. Üçüncü olarak, küresel ekonomilerde, hali hazırda var olan kurallar daha çok ekonomik güce sahip ülkelerin ve bireylerin lehine çalışmaktadır (Baş, 2009: 51).

Öte yandan, Wade (2001)'a göre ise, diğer bazı nedenler de söz konusudur. Örneğin, zengin ve yoksul ülkelerdeki nüfus artışı hızının farklı olması, 1980-1990 yılları arasında petrol dışı malların reel fiyatlarının yarı yarıya azalması ve bunun özellikle yoksul ülkeleri etkilemesi diğer bir neden olarak gösterilmektedir. Başka bir neden ise, borç tuzağıdır. Özellikle hızla büyüyen gelişmekte olan ülkeler, bazen pek de olumlu olmayan koşullarda borçlanmaları nedeniyle mali krizlere sürüklenmektedir. Bu krizler onları dünya gelir hiyerarşisinde alt taraflara doğru çekmektedir. Diğer önemli bir neden ise teknolojik

değişmelerdir. Son 20 yılda yaşanan teknolojik değişmelerle katma değeri yüksek olan etkinlikler, gelişmekte olan ülkelerden ziyade gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktadır (Baş, 2009: 51).

2.5. Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı

Dünyada karşılaşılan en önemli ekonomik sorunların başında yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği gelmektedir. 1980'li yıllarda başlayan küresel değişim sürecinde gelir eşitsizliği sıkıntısı artık normal bir ekonomik sorun olmaktan çıkmış, siyasi ve toplumsal bir sorun olarak kabul görülmüştür. Dünya'da gelir dağılımı, her ne kadar ülkeden ülkeye değişse de mevcutta olan kapitalist sistemde adaletsizlik hep var olmuştur. Türkiye'de de gelir dağılımında eşitsizlik mevzusu son zamanlarda oldukça gündemde olan bir konudur (Halaç ve Kuştepeli, 2004:155-156).

Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler, kayıt dışılık, vergiden kaçınma, dolaylı vergi oranlarının yüksekliği gibi sebeplerin geliri düşük bireyleri olumsuz etkilediği bilinmektedir (Çoban,2019:39). Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında da gelir eşitsizliği en fazla olan ülkeler içerisinde yer almaktadır. OECD 2021 verilerine göre gelir dağılımı bozukluğunda sırasıyla Kosta Rika, Şili, Meksika ve Türkiye gelmektedir.

Tablo 2.1'de Türkiye'nin 2006-2020 yılları arasında GİNİ katsayısı ve ilk yüzde 20'lik dilim ile son yüzde 20'lik dilim oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 2.1. Türkiye'nin 2006-2020 Yılları Arası Gini Katsayısı Oranları
Kaynak: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, *www.tuik.gov.tr*, Erişim Tarihi: 09.04.2023.

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gini KS	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,392	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410
İlk %20	5,8	-	-	6,2	5,8	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9
Son %20	46,5	-	-	46,0	46,4	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5

Türkiye istatistik kurumunun yaptığı son çalışmalara göre, Türkiye de ilk %20'lik grup 2020 yılında gelirinin %5,9'una sahip olabilirken, son %20'lik grup gelirinin %47,5'ine sahip olmaktadır. Yani en yüksek gelirli kesim, en düşük gelirli kesimden 8 kat fazla gelir sağlamaktadır. Tablo incelendiğinde; Türkiye'nin 2006 – 2020 yılları arası Gini rakamları 0,428 ile 0,410 arası olduğu görülmektedir. Gini katsayısının 0'dan uzaklaştıkça gelir dağılımı adaletinin bozulduğu bilinmektedir. Bu durumda verilere göre Türkiye'de 2006-2020 yılları arasında gelir dağılımında eşitsizlik olduğu görülmektedir. Toplumdaki bu eşitsiz dağılımından dolayı; düşük gelire sahip bireylerle yüksek gelire sahip bireyler arasında kültürel anlamda ve eğitim seviyesi bakımında da farlılıklara sebep olmaktadır.

Bir ülkenin gelir dağılımı hakkında yorum yapabilmek için çeşitli ülkelerle karşılaştırmak daha sağlıklı olmaktadır. Grafik 2.1'de çeşitli Avrupa Birliğine üye ülkelerinin

2020 yılına ait GİNİ katsayılarının Türkiye ile karşılaştırılmasına yer verilmektedir. Ardından Türkiye'nin ve diğer seçilmiş ülkelerin gelir dağılımı ile ilişkilendiren verileri karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde Gini katsayısı oranı ortalama olarak 0,302 iken Türkiye'de 2020 yılı Gini oranı 0,434 olarak yer almaktadır. Gelir eşitsizliğinin en az olduğu Avrupa ülkeleri ise Fransa, Macaristan, Polonya ve İsveç'tir. 2020 senesinde Macaristan'da Gini Katsayısı oranı 0,280, Fransa'da 0,293 Polonya'da 0,272, İsveç' te ise 0,269'dur.

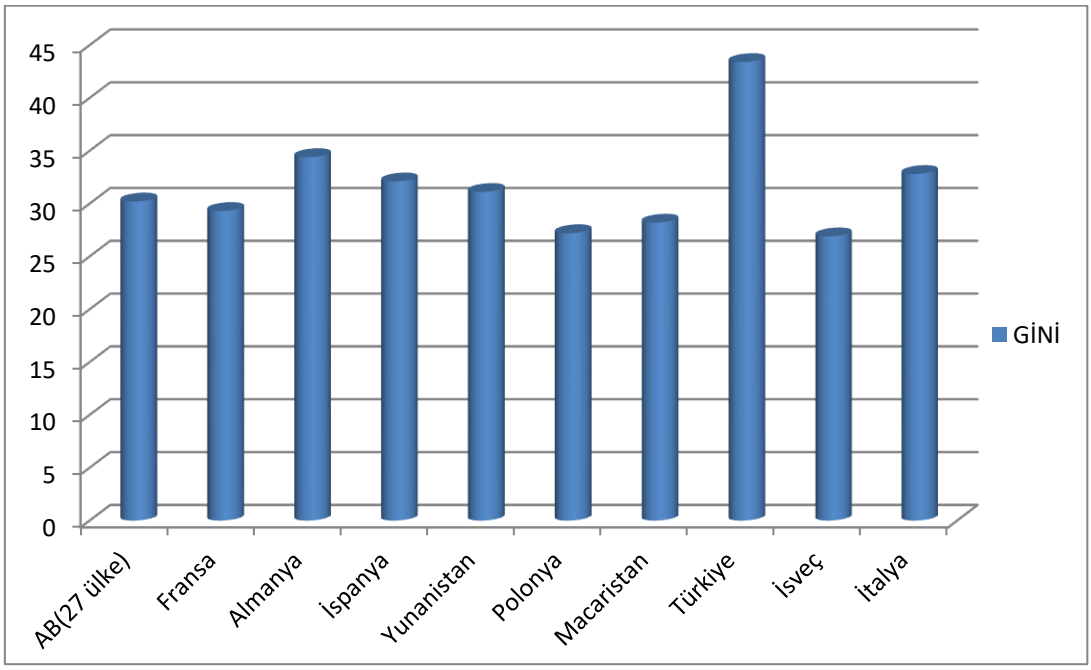

Grafik 2.1. Ülkelerin Gini Katsayısı Oranları 2020 Yılı (/100)
Kaynak: Eurostat (2020).

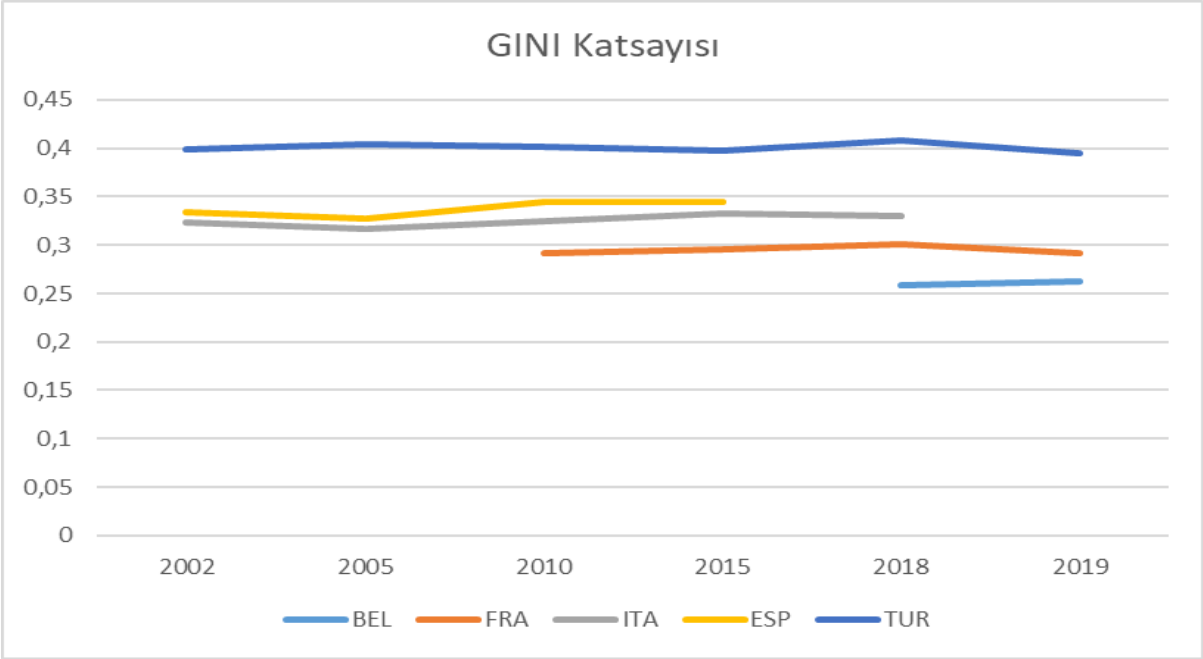

Grafik 2.2. GINI Katsayısı

Kaynak: OECD, https://data.oecd.org/ (erişim tarihi: 15.05.2022).

Grafik 2.2'de ise Gini katsayısının 2002-2019 yılları arasında dört OECD ülkesi ve Türkiye için seyri görülmektedir. Gini katsayısı, nüfusun kümülatif oranlarının elde ettikleri gelirin kümülatif oranlarıyla karşılaştırılmasına dayanır ve tam eşitlik durumunda 0, tam eşitsizlik durumunda 1 arasında değişir. 0 olması imkânsız olsa da Gini katsayısının 0'a yaklaşması beklenmektedir. Grafiğe bakıldığından Türkiye'deki Gini katsayısının karşılaştırılan diğer ülkelere göre her zaman daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Yani, Türkiye'deki gelir eşitsizliği diğer ülkelere göre daha fazladır.

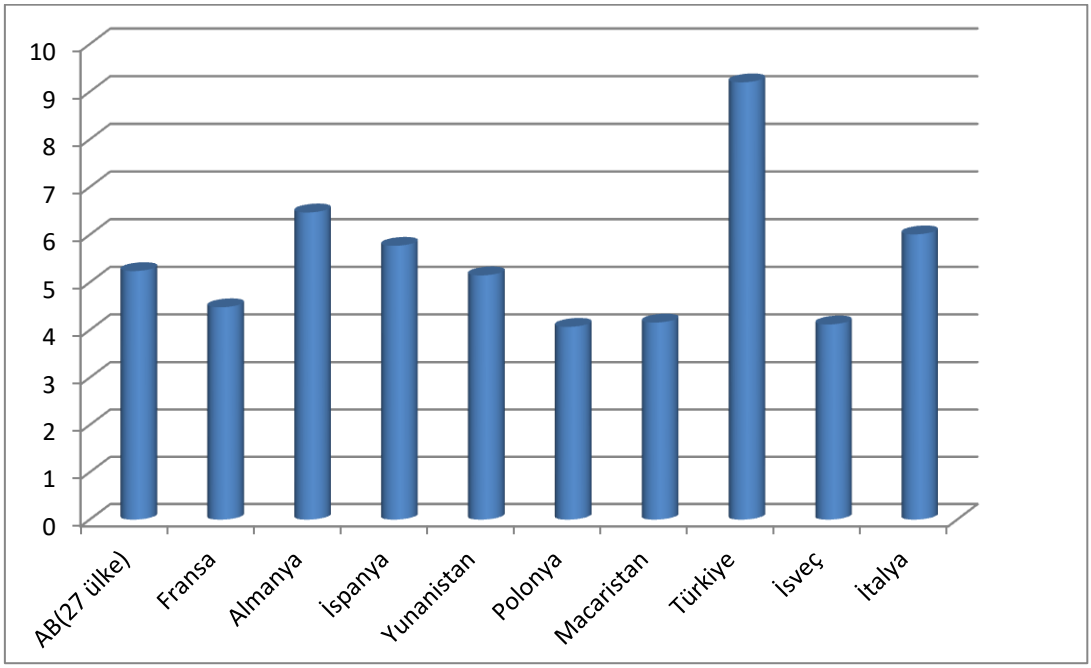

Grafik 2.3. Ülkelere Göre En Zengin Yüzde 20 ve En Yoksul Yüzde 20 arasındaki Kazanç Farkı (2020)
Kaynak: Eurostat (2020), Erişim Tarihi:28.02.2022.

Gelir dağılımında adaletsizlik çoğaldıkça bununla birlikte en yüksek gelirli bireyler ve en yoksul kesimin gelir farkı da artmaktadır. Yüksek gelirli kesim daha da zenginleşirken, düşük gelirliler ise daha da yoksullaşmaktadır. Grafik 2.3'te EUROSTAT verilerine göre bazı AB ülkelerinin en düşük yüzde 20'lik dilim ile en yüksek 20'lik dilim arasındaki ücret kazancı farkına yer verilmektedir. 2020 yılı verilerine bakıldığı zaman Türkiye'nin en zengin ve en yoksul kesim arasındaki fark 9 kat fark ile en yüksek orana sahiptir. Bu demek oluyor ki, Türkiye'de en yoksul kesim en zengin kesimden 9,2 kat az kazanç sağlamaktadır. Avrupa Birliğine üye ülke ortalamasına bakıldığında ise en yoksul ve en zengin kesim arasındaki kazanç farkının 5,24 olduğu görülmektedir. Gelir eşitsizliğinin daha az olduğu Polonya, Macaristan, İsveç, Fransa gibi ülkelerde ise bu fark 4 kattır. Yunanistan ve İtalya gibi sık sık ekonomik kriz yaşayan ülkelerde de bu farkın Türkiye'den az olduğu görülmektedir. İtalya'da 6,01, Yunanistan'da 5,15'tir. Bunun temelinde de o ülkelerin gelir dağılımının daha adaletli oluşu bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DOLAYLI VERGİLERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Vergiler, şüphesiz ki devletin en önemli gelir kaynağıdır. Ülke ekonomilerinde gelir dağılımı da önemli bir sorun olmakta ve gelir dağılımını etkileyen hususların başında da vergiler ve vergi politikaları yer almaktadır. Vergiler ve gelir dağılımı özellikle son yıllarda birlikte sık anılmakta ve tartışılır hale gelmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de 1992-2021 döneminde dolaylı vergilerin ve dolaysız vergilerin gelir eşitsizliği ile ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini uzun dönem ve kısa dönem tahmin yöntemleriyle incelemektir. Türkiye'de ampirik olarak konuyu ele alan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın esas amacı literatürde yapılan çalışmalara katkı sağlamak ve farklı bir bakış açısı ortaya koyabilmektir. Çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak sadece toplam vergiler üzerinden değil, aynı zamanda çeşitli vergileri ayrı ayrı ele alarak analiz yapmak hedeflenmiştir.

3.2. Literatür Taraması

Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda farklı yöntemlerle konuyu analiz eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır ve çalışmaların sonuçlarına ilişkin önemli farklılıkların olduğu söylenebilir. Bunun sebebi çalışmalarda kullanılan değişkenlerin ve yöntemlerin farklılığı ve/veya ülkelerin ekonomik ve sosyal durumlarındaki farklılıklar kaynaklı olabilmektedir. Tablo 3.7'de konu ile ilgili çalışmalara ait literatür taraması toplu halde gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Literatür Tablosu

KÜNYE VE SENE	DÖNEMİ VE ÜLKELER	KULLANILAN YÖNTEM	KULLANILAN DEĞİŞKENLER	BULGULAR
Dişbudak ve Süslü	Türkiye 1963-1998	ARDL Sınır Testi	Gini, büyüme, bütçe açığı, enflasyon, dışa açıklık	Analiz sonucunda dışa açıklık ve büyüme arttıkça gelir dağılımının düzeldiği, enflasyon oranı arttıkça gelir dağılımı olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır.
Örnek ve Elveren (2010)	Türkiye 1980-2001	Gelir dağılımı ile dışa açıklık arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme testi ile analiz etmişlerdir.	Gini, dışa açıklık	Çalışmanın bulgularına göre söz konusu değişkenler arasında çift yönlü güçlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Martinez ve diğerleri (2012)	150 ülke 1970-2009 yılları	Panel Veri Analizi	Dolaylı veriler, Dolaysız vergiler Gini katsayısı	Analize göre dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği, doğrudan vergilerin ise gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.
Ramot ve Ichihshi (2012)	65 Ülke	Panel Veri Analizi	Gelir üzerinden alınan vergiler, Servet üzerinden alınan vergiler, Dolaylı vergiler, Gini	Çalışmanın sonucuna göre ise dolaylı vergilerin oranları arttıkça gelir eşitsizliğini azaltıcı etkide bulunduğu sonucunu elde edilmiştir.
Kanberoğlu ve Arvas (2014)	Türkiye 1980-2012	ARDL sınır testi	Gini, özel sektör kredilerinin GSYH payı, kişi başı GSYH, enflasyon oranı ve GSYH içinde dış ticaret payı	Çalışmanın bulgularına göre kişi başına düşen gelir, enflasyon, özel sektör kredileri gelir eşitsizliğini azaltmakta; dış ticaret ise gelir eşitsizliğini artırmaktadır.
Gülmez ve Altıntaş (2015	Türkiye 1981-2011	Çalışmada kısa ve uzun dönemli nedensellik ve etki tepki analizleri yapılmıştır.	İthalat ve ihracatın GSYH'ye oranları Gini katsayısı	Çalışmanın analizine göre de enflasyon ve ticari açıklığın gelir dağılımını düzelttiği sonucuna ulaşılmıştır.

KÜNYE VE SENE	DÖNEMİ VE ÜLKELER	KULLANILAN YÖNTEM	KULLANILAN DEĞİŞKENLER	BULGULAR
Bilgiç, (2015)	Türkiye 1990-2013	EKK	Vergi, KDV, Faiz, GSYH	Dolaylı vergilerin katsayısı istatiksel olarak anlamsız iken dolaysız vergilerin katsayısı istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.
Bükey ve Çetin (2017)	Türkiye	En Küçük Kareler Yöntemi	İktisadi büyüme ve vergi yükü, enflasyon ve faiz	Analiz sonuçlarına göre iktisadi büyüme ve vergi yükü değişkenleri anlamsız çıkmıştır. Küreselleşme, enflasyon ve faiz değişkenleri ise gelir dağılımını bozmaktadır.
Ciminelli, Gabriele; Ernst, Ekkehard; Giuliodori, Massimo; Merola, Rossana (2017)	16 OECD countries between 1978 and 2012	Panel vector auto regressive (PVAR)	Çalışmada dolaylı vergilerde pozitif emek arz kanalının varlığına işaret etmektedir. Belirli bir gelir düzeyinde daha yüksek dolaylı vergiler hane halklarının alacağı mal miktarını düşürür ve emek gücü içinde yer almayanları gönüllü olarak bir iş aramaya teşvik eder. Bir başka deyişle, gelir etkisi ikame etkisine baskın; emek gücüne katılımı teşvik eder, özellikle orta yaş kadınlarda ve gelir eşitsizliğini azaltır sonucuna varılmıştır.	
Maina (2017)	Kenya, 1970-2014	OLS	Çalışmada tüketim vergilerinin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna varılmıştır.	
Oboh, Eron, Eromonsele (2018)	Nijerja 1990-2016	Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı Kurumlar vergisi		
Demirgil (2019)	Türkiye 1980-2014	ARDL sınır testi	Dolaylı vergiler Dolaysız Vergiler, GİNİ	Dolaysız vergiler ile gini katsayısı arasında negatif, dolaylı vergiler ile gini katsayısı arasında ise pozitif yönlü bir yönlü bir ilişki olduğu, dolaysız vergilerin artması gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.
Günel, (2019)	Türkiye 1987-2016	Eş bütünleşme Analizi	Dolaylı vergiler, Dolaysız Vergiler, GİNİ	Test sonucuna göre dolaylı ve dolaysız vergiler ile gelir dağılımı arasında uzun ve kısa dönemde bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Eser ve Genç (2019)	1990-2017 dönemi – OECD ülkeleri	Panel regresyon	Gelir ve servet vergilerinin GSYH içerisindeki payı, GİNİ	Gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır

KÜNYE VE SENE	DÖNEMİ VE ÜLKELER	KULLANILAN YÖNTEM	KULLANILAN DEĞİŞKENLER	BULGULAR
B. Hayrullahoğlu, D. Tuzun	Türkiye ve OECD ülkeleri	Dengesiz panel veri analizi (ARDL)	Gini Annual consumer price Tax revenue of GDP DGP per capita Unemployment rate	Çalışmada vergi gelirlerinin de gelirin eşit dağılımına katkı yapan bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır.
Kılınç Savrul ve Taşkın (2020)	Türkiye	Kernel Regresyon	Dolaylı vergiler Dolaysız Vergiler, GİNİ	Dolaylı vergilerin Gini endeksini artırırken, doğrudan vergiler Gini endeksini oranında düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.
Karabulut, (2020)	Türkiye 1990-2017	ARDL sınır testi	Dolaylı Vergiler, Gini	Çalışma sonucunda, incelenen 1990-2017 döneminde dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.
Şener (2020)	Elli dokuz ülke 1995-2015	Panel Veri	Enflasyon, büyüme, dışa açıklık, bütçe açığı, ülkelerin IMF vd. ile olan kredi ilişkileri, Gini dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı	Çalışma sonucuna göre, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı arttıkça Gini katsayısının da arttığı yani dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.
Polat (2021)	Türkiye ve 28 AB ülkesi 2006-2018	Panel Veri Analizi	Dolaylı vergiler, Dolaysız Vergiler, Gini	Analize göre, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payındaki artışlar gelir dağılımında adaleti bozarken, dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payındaki artışlar bu eşitsizliği azaltmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.
Tunçer ve Demirtaş, (2021)	2000-2014 dönemi 36 OECD üye ülkesi	Panel Veri Yöntemi	Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler, Gini	Çalışmanın sonucunda gelir ve servet üzerinden alınan vergilerle Gini katsayısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ile Gini katsayısı arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur

KÜNYE VE SENE	DÖNEMİ VE ÜLKELER	KULLANILAN YÖNTEM	KULLANILAN DEĞİŞKENLER	BULGULAR
Gürdal ve İnal, (2021)	1995-2017 dönemi 8 gelişmekte olan ve 23 gelişmiş ülke	İkinci nesil panel veri teknikleri	Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler, Gini	Çalışmanın sonucuna göre, dolaylı vergilerin gelir dağılımını bozduğu ve dolaylı-dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğuna ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır
Hazman, Yayla ve Karamıklı, (2021)	2006-2018 Yılları -25 AB Ülkesi ve Türkiye	Panel Veri Yöntemi	Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler, Gini	Yapılan çalışma sonucunda, dolaysız vergilerin gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı, dolaylı vergilerin ise arttırdığı tespit edilmiştir.
Durak, (2022)	Türkiye 1988-2016 yılları	Birim kök analizi, ARDL sınır testi	Gini, ekonomik büyüme, işsizlik ve transfer harcamaları ile demokrasi ve yolsuzluk	Çalışma bulgularına göre, iktisadi büyüme gelir eşitsizliğini arttırmakta, işsizliğin artması gelir dağılımını bozmaktadır, Yolsuzluktaki bir iyileşme gelir eşitsizliğini arttırmaktadır, Sosyal transfer harcamalarında yaşanan artışlar gelir eşitsizliğini azaltmaktadır demokraside yaşanan iyileşme gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

Menemencioğlu (2004) tarafından Türkiye'de uygulanan KDV'nin gelir dağılımına etkileri, önce gelir dağılımının fili durumu, daha sonra ise uygulanan KDV'nin bu yapıya etkileri araştırılmıştır. Çalışmada, tüketim harcamalarının harcama grupları itibariyle dağılımı üzerinden bu gruplar üzerlerindeki vergi yükü yorumlanmıştır. Son olarak ise, KDV oranları ve yarattığı vergi yükünü içeren bir analiz yapılmıştır.

Gini katsayısı, büyüme, bütçe açığı, enflasyon ve dışa açıklık kullanılmıştır. Analiz sonucunda dışa açıklık ve büyüme arttıkça gelir dağılımı düzeldiği, enflasyon oranı arttıkça gelir dağılımının olumsuz etkilendiği ortaya konulmuştur.

Örnek ve Elveren (2010) tarafından 1980-2001 yılları arasını baz alarak eş bütünleme analizi yapılmıştır. Çalışmada gelir dağılımı ve dışa açıklık arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Çalışmada değişkenler arasında çift yönlü güçlü bir nedensellik olduğu sonucuna varılmıştır.

Martinez ve diğerleri (2012) tarafından 1970-2009 yılları arasında dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi analiz edilmiştir. Analize 150 ülke dahil edilmiş ve panel veri yöntemi kullanılmıştır. Analize göre dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği, doğrudan vergilerin ise gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Ramot ve Ichihshi (2012) tarafından Türkiye'de 2012 yılında vergi sistemlerinin gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada altmış beş ülke ile panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre ise dolaylı vergilerin oranları arttıkça gelir eşitsizliğini azaltıcı etkide bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Kanberoğlu ve Arvas (2014) tarafından Türkiye'de 1980-2012 dönemi için ARDL sınır testi analizi yapılmıştır. Çalışmada finansal kalkınmanın gelir dağılımına olan etkisi incelenmiştir. Değişken olarak Gini katsayısı, özel sektör kredilerinin GSYH içindeki payı, kişi başı GSYH, enflasyon oranı ve GSYH içinde dış ticaret payı kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre kişi başına düşen gelir, enflasyon, özel sektör kredileri gelir dağılımına olumlu, dış ticaret ise olumsuz etki ettiği bulgulanmıştır.

Gülmez ve Altıntaş (2015), tarafından Türkiye'de 1981-2011 yıllarında kısa ve uzun dönemli nedensellik ve etki tepki analizleri yapılarak ticari açıklık ve enflasyonun gelir dağılımına olan etkisi incelemiştir. Analizde ithalat ve ihracat toplamlarının GSYH'ye oranları ve Gini katsayısından yararlanılmıştır. Analiz sonucunda enflasyon ve ticari açıklıktan gelir dağılımına doğru, kısa ve uzun vadeli nedensellikler bulunmuştur. Çalışmada yapılan analize göre enflasyon ve ticari açıklığın gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bilgiç (2015) tarafından Türkiye'de 1990-2013 yılları arasındaki dönemde vergilerin gelir dağılımına etkileri EKK ile analiz edilmiştir. Çalışmada dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYH içindeki payı ve Gini katsayısından yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda dolaylı vergiler istatiksel olarak anlamsız bulunmuş, dolaysız vergilerde ise %1'lik bir artışın gini katsayısı değerini %0,8 oranında azalttığı sonucuna varılmıştır.

Maina (2017) tarafından Kenya için 1970-2014 yılları arasında OLS analizi yapılmış ve tüketim vergilerinin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna varmıştır.

Bükey ve Çetin (2017), tarafından yapılan çalışmada 1980-2014 yılları arasında vergi politikası faktörleri, büyüme küreselleşme, faiz ve enflasyon verileri kullanılarak EKK yöntemi ile Türkiye'de gelir dağılımı adaleti analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında, vergi yükü istatiksel olarak herhangi bir anlam ifade etmezken, diğer verilerin gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Ciminelli, Gabriele; Ernst, Ekkehard; Giuliodori, Massimo; Merola, Rossana (2017), tarafından 16 OECD ülkesi ile panel veri analizi yapılmıştır. Çalışma sonuçları dolaylı vergilerde pozitif emek arz kanalının varlığına işaret etmektedir. Belirli bir gelir düzeyinde daha yüksek dolaylı vergiler hane halklarının alacağı mal miktarını düşürür ve emek gücü içinde yer almayanları gönüllü olarak bir iş aramaya teşvik eder. Bir başka deyişle, gelir etkisi ikame etkisine baskın olup bu durum emek gücüne katılımı teşvik eder, özellikle orta yaş kadınlarda ve gelir eşitsizliğini azaltır.

Demirgil (2019), tarafından yürütülen Türkiye'de 1980-2014 dönemini kapsayan çalışmada, Gini katsayısı dolaylı ve dolaysız vergileri değişken olarak ele alımış, ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, dolaysız vergiler ile gini katsayısı arasında negatif, dolaylı vergiler ile Gini katsayısı arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu, dolaysız vergilerde meydana gelen artışın gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Günel (2019), tarafından Türkiye'nin 1987-2016 dönemi için dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, GİNİ katsayıları kullanılarak eş bütünleşme analizi yapmıştır. Analiz sonucunda dolaylı ve dolaysız vergiler ile gelir dağılımı arasında uzun ve kısa dönemde bir ilişkinin olduğu kanısına varılmıştır.

Çoban (2019) tarafından çeşitli verilerden yararlanılarak hazırlanan çalışmada, dolaylı vergilerin payı arttıkça, gelir dağılımında adaletsizliğinde arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şener (2020) tarafından panel veri analizi ile 59 ülkenin 1995-2015 yılları arasını kapsayan dönemini analiz edilmiştir. Çalışmada, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki

payı arttıkça gini katsayısının da arttığı yani dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Kılınç Savrul ve Taşkın (2020) tarafından Türkiye için yapılan çalışmada Dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, GİNİ katsayıları kullanılarak Kernel regresyon yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada, dolaylı vergilerin Gini endeksini artırırken, doğrudan vergilerin Gini endeksini düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Hayrullahoğlu ve Tüzün (2020) tarafından yapılan çalışmada Türkiye ve OECD ülkeleri dengesiz panel veri çalışması ile incelenmiştir. Çalışmada Gini, işsizlik oranı, kişi başına düşen gelir, vergilerin GSYH oranları kullanılmıştır. Çalışmada, vergi gelirlerin gelirin eşit dağılımına katkı yapan bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır.

Karabulut (2020) tarafından Türkiye'de 1990-2017 yılları için dolaylı vergiler, Gini katsayısı kullanarak ARDL sınır testi analizi yapılmıştır. Analizde 1990-2017 yılları arasında dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Polat (2021) tarafından 2006-2018 yılları arası panel veri analiz yöntemleri kullanılarak Türkiye'de ve 28 AB ülkesinde uygulanan vergi politikalarının gelir dağılımı dengesizlikleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payındaki artışlar gelir dağılımında adaleti bozarken, dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payındaki artışlar bu eşitsizliği azaltmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

Güldal ve İnal(2021) tarafından 1995-2017 döneminde 8 gelişmekte olan ve 23 gelişmiş ülke için ikinci nesil panel veri teknikleri uygulamıştır. Analizde değişkenler olarak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve Gini oranları kullanılmıştır. Çalışmada, dolaylı vergilerin gelir dağılımını bozduğu ve dolaylı-dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğuna ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Tunçer ve Demirtaş (2021) tarafından 2000-2014 döneminde 36 OECD üye ülkesi için Panel Veri Yöntemi uygulamıştır. Çalışmada değişkenler olarak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, Gini katsayısı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda gelir ve servet üzerinden alınan vergilerle Gini katsayısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ile Gini katsayısı arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Durak (2022), tarafından Türkiye'de gelir dağılımının belirleyicileri 1988-2016 yılları arası zaman serisi analizleri ile incelenmiştir. Çalışmada Gini katsayısı, ekonomik büyüme, işsizlik ve transfer harcamaları, demokrasi ve yolsuzluk verilerinden faydalanılmıştır. Analiz sonucuna göre, iktisadi büyüme gelir eşitsizliğini arttırmakta, işsizliğin artması gelir

dağılımını bozmakta, yolsuzluktaki bir iyileşme gelir eşitsizliğini arttırmakta, sosyal transfer harcamalarında yaşanan artışlar gelir eşitsizliğini azaltmakta ve son olarak demokraside yaşanan iyileşme gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

Sonuç olarak incelenen çalışmalardan on iki tanesi vergilerin gelir dağılımını bozduğunu, iki çalışma etkisi olmadığını, beş çalışma vergilerin gelir dağılımını düzelttiği sonucuna ulaşmıştır.

3.3. İstatistiksel Analiz Raporu

Vergiler ve gelir dağılımı üzerine yapılan çalışmaların pek çok çeşidi bulunmaktadır. Çalışmalar, tek bir ülke üzerine ya da belirli ülke grupları arasında yapılmaktadır. Vergileme yapısı gereği birçok ekonomik değişken ile ekonominin tümü üzerinde etkili olabilmektedir. Aynı şekilde de ekonomideki birçok değişken de vergilemeyi etkilemektedir.

Çalışmada iki model kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin gelir eşitsizliği olduğu ve bağımsız değişkenlerin dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon, gümrük vergileri, KDV ve bütçe açığı olduğu ilk modelde bütçe açığı dışındaki tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlere uygulanan birim kök testi sonuçlarına göre ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Bağımsız değişkenlerin aynı olduğu ancak bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYİH olarak alındığı ekonomik büyüme modelinde de ARDL sınır yaklaşımı kullanılmıştır.

Tablo 3.2. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenler
Enflasyon Oranı
Yıllık Büyüme Oranı
Toplam Vergi Geliri
Dolaylı Vergi Geliri
Dolaysız Vergi Geliri
GINI Katsayısı
Bütçe Açığı
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Katma Değer Vergisi
Gümrük Vergisi

$$GİNİ = \beta_1 GÜMRÜKVER + \beta_2 KDV + \beta_3 ENFLASYON + \beta_4 DOLAYLI + \beta_5 DOLAYSIZ + \beta_6 BUTCEACİK + \mu$$

$$GSYİH = \beta_1 GÜMRÜKVER + \beta_2 KDV + \beta_3 ENFLASYON + \beta_4 DOLAYLI + \beta_5 DOLAYSIZ + \beta_6 BUTCEACİK + \mu$$

3.4. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de 1992-2021 döneminde dolaylı vergilerin ve dolaysız vergilerin gelir eşitsizliği ile ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini uzun dönem ve kısa dönem tahmin yöntemleriyle incelenmektir. Çalışmada kullanılan Gini Katsayısı oranları

Türkiye İstatistik Kurumundan, KDV ve Gümrük vergisi oranları Gelir İdaresi Başkanlığından, Büyüme, GSYH, Enflasyon, Bütçe Açığı verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığından alınmıştır. Dolaylı vergilerin toplam vergilere oranı ve dolaysız vergilerin toplam vergilere oranı ise Strateji ve Bütçe Başkanlığı vergileri kaynak alınarak tarafımca hesaplanmıştır. Bağımlı değişkenin gelir eşitsizliği olduğu ve bağımsız değişkenlerin dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon, gümrük vergileri, KDV ve bütçe açığı oldu ilk modelde bütçe açığı dışındaki tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlere uygulanan birim kök testi sonuçlarına göre ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Bağımsız değişkenlerin aynı olduğu ancak bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYİH olarak alındığı ekonomik büyüme modelinde de ARDL sınır yaklaşımı kullanılmıştır.

Tablo 3.3-3.4-3.5' te çeşitli birim kök testi sonuçları raporlanmıştır.

Tablo 3.3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF	**Sabitli Model**		**Sabitli ve Trendli Model**	
Seri	Test İstatistiği	Kritik Değer	Test İstatistiği	Kritik Değer
GİNİ	-2.5715	-2.9678	-3.4742	-3.5950
ΔGİNİ	-4.1465**	-2.9919	-3.8030**	-3.6122
GÜMRÜKVER	-1.9741	-2.9678	-1.9458	-3.5742
ΔGÜMRÜKVER	-10.0665**	-2.9718	-11.3981**	-3.5806
KDV	-2.8729	-2.9678	-3.5294	-3.5742
ΔKDV	-6.1544**	-2.9719	-6.0145**	-3.5806
ENFLASYON	-1.3664	-2.9678	-0.4803	-3.5742
ΔENFLASYON	-5.6433**	-2.9719	-5.9967**	-3.5806
DOLAYLI	-2.9321	-2.9678	-1.8396	-3.5742
ΔDOLAYLI	-4.7132**	-2.9719	-5.3710**	-3.5806
DOLAYSIZ	-2.3621	-2.9678	-1.4974	-3.5742
ΔDOLAYSIZ	-5.1387**	-2.9719	-5.6487**	-3.5806
GSYİH	-1.2952	-2.9678	-1.2281	-3.5742
ΔGSYİH	-5.6032**	-2.9719	-5.6143**	-3.5806
BÜTCEACİK	-2.0766	-2.9678	-2.0678	-3.5742
ΔBÜTCEACİK	-6.8348**	-2.9719	-7.1728**	-3.5806

**:.05 anlamlılık düzeyinde durağan

Tablo 3.4. Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

DF-GLS	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
Seri	Test İstatistiği	Kritik Değer	Test İstatistiği	Kritik Değer
GİNİ	-1.8795	-1.9529	-3.1884	-3.1900
ΔGİNİ	-5.1847**	-1.9534	-5.1454**	-3.1900
GÜMRÜKVER	-1.8306	-1.9529	-1.9894	-3.1900
ΔGÜMRÜKVER	-0.6476	-1.9544	-5.0276**	-3.1900
KDV	-2.5867	-1.9529	-3.5248**	-3.1900
ΔKDV	-2.8172**	-1.9539	-6.0395	-3.1900
ENFLASYON	-1.1787	-1.9529	-0.9940	-3.1900
ΔENFLASYON	-5.3987**	-1.9534	-6.1098**	-3.1900
DOLAYLI	-1.3380	-1.9529	-1.6225	-3.1900
ΔDOLAYLI	-4.7910**	-1.9534	-5.5760**	-3.1900
DOLAYSIZ	-1.3344	-1.9529	-1.5548	-3.1900
ΔDOLAYSIZ	-5.2408**	-1.9534	-5.8520**	-3.1900
GSYİH	-0.7138	-1.9529	-1.4357	-3.1900
ΔGSYİH	-5.5354**	-1.9534	-5.8240**	-3.1900
BÜTCEACİK	-2.1787**	-1.9529	-2.3120**	-3.1900
ΔBÜTCEACİK	-3.3285	-1.9539	-6.7553	-3.1900

**:.05 anlamlılık düzeyinde durağan

Tablo 3.5. Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Phillips- Perron	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
Seri	İstatistiği	k Değer	İstatistiği	k Değer
GİNİ	2.4493	.9678	2.7242	.5742
ΔGİNİ	.0422**	.9719	.9420**	.5806
GÜMRÜKVER	2.2685	.9678	2.2259	.5742
ΔGÜMRÜKVER	.4585**	.9719	1.0520**	.5806
KDV	2.8335	.9678	3.1068	.5742
ΔKDV	.5678**	.9719	.2187**	.5806
ENFLASYON	1.3010	.9678	0.0811	.5742
ΔENFLASYON	.6538**	.9719	.0231**	.5806
DOLAYLI	3.4422	.9678	1.5947	.5742
ΔDOLAYLI	.6716**	.9719	0.0845**	.5806
DOLAYSIZ	2.4217	.9678	1.2844	.5742
ΔDOLAYSIZ	.1376**	.9719	.1173**	.5806
GSYİH	1.2952	.9678	1.2095	.5742
ΔGSYİH	.6032**	.9719	.6111**	.5806
BÜTCEACİK	2.0766	.9678	1.9955	.5742
ΔBÜTCEACİK	.9376**	.9719	1.2206**	.5806

**:.05 anlamlılık düzeyinde durağan

Analizde kullanılacak yöntemin belirlenmesi için model değişkenlerine ADF (Augmented Dickey-Fuller), DF (Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim kök testleri uygulanmıştır. ADF ve PP sonuçlarınca tüm değişkenler hem sabitte hem sabitli ve trendli modelde I(1) derecesinde durağandır. Ancak DF testinde farklı durağanlık dereceleri görülmektedir. DF testinin sabitli ve trendli modeli ele alındığında I(1) ve I(0) düzeylerinde durağanlık derecelerinin varlığından bahsedilebilir. Bu durumda modelin kısa ve uzun dönem tahminlerinin ARDL yöntemi ile yapılması gerekmektedir. Gelir eşitsizliği ARDL model tahmini için gecikme uzunluğu 3 alınmıştır ve Adjusted R-squared modelinin kullanılmasına karar verilerek ARDL (2, 2, 3, 3, 3, 3, 2) modeli tahmin edilmiştir. Sonuçlar Tablo 3.6' da verilmiştir.

Tablo 3.6. ARDL (2, 2, 3, 3, 3, 3, 2) Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: GİNİ	Katsayı	St. Hata	t	p
$GİNİ_{t-1}$	-0.5838**	0.163	-3.57	0.038
$GİNİ_{t-2}$	-0.3632**	0.138	-2.64	0.078
ENF	0.0583*	0.009	6.66	0.007
ENF_{t-1}	0.0838*	0.009	9.21	0.003
ENF_{t-2}	-0.0158	0.008	-1.96	0.145
DOLAYSIZ	-0.8785**	0.154	-5.72	0.011
$DOLAYSIZ_{t-1}$	1.1334*	0.172	6.59	0.007
$DOLAYSIZ_{t-2}$	1.0621*	0.176	6.04	0.009
$DOLAYSIZ_{t-3}$	-1.6716*	0.157	-10.67	0.002
DOLAYLI	-0.8448**	0.250	-3.38	0.043
$DOLAYLI_{t-1}$	1.7451**	0.305	5.73	0.011
$DOLAYLI_{t-2}$	2.2913*	0.333	6.88	0.006
DOLAYLIt-3	-2.7407*	0.269	-10.19	0.002
GÜMRÜKVER	0.1722*	0.024	7.04	0.006
$GÜMRÜKVER_{t-1}$	-0.0183	0.021	-0.87	0.450
$GÜMRÜKVER_{t-2}$	-0.1936*	0.024	-8.12	0.004
$GÜMRÜKVER_{t-3}$	-0.1515*	0.019	-7.99	0.004
KDV	-0.3426**	0.059	-5.78	0.010
KDV_{t-1}	-0.0409	0.043	-0.95	0.411
KDV_{t-2}	-0.4809*	0.072	-6.64	0.007
KDV_{t-3}	0.0965	0.047	2.07	0.131
BÜTCEACİK	-0.0002**	0.000	-3.77	0.033
$BÜTCEACİK_{t-1}$	0.0005*	0.000	9.13	0.003
$BÜTCEACİK_{t-2}$	-0.0001	0.000	-2.26	0.109
R-squared=0.99, DW=2.11				

Tanı Testleri:
Serisel Korelasyon (LM Test): F=0.69 (P=0.647)
Model Spesifikasyonu (Ramsey-RESET): F=0.38 (P=0.598)
Normallik (Jarque-Bera): JB=0.86 (P=0.649)
Değişen varyans (Breusch-Pagan-Godfrey): F=0.53 (P=0.825)

*:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
***:.10 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.6'da ARDL(2, 2, 3, 3, 3, 3, 2) model tahmin sonuçları görülmektedir. ENF_{t-2} , $GÜMRÜKVER_{t-1}$, KDV_{t-1}, KDV_{t-3} ve $BÜTCEACİK_{t-2}$ değişkenleri haricindeki tüm katsayılar üç farklı anlamlılık düzeyi ile karşılaştırılmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Analizin gerçekleştirilebilmesi için geçerli sonuçlar alınması gereken varsayım testleri tanı testleri adı altında tablo 3.6'da gösterilmiştir. Model normal dağılımlıdır ve serisel korelasyona, spesifikasyon hatalarına ve değişen varyans sorununa rastlanmamıştır.

Tablo 3.7. Sınır Testi Sonuçları

H_0: Eşbütünleşme yoktur.			
	a	I(0)	I(1)
F=30.03	10%	1.75	2.87
k=6	5%	2.04	3.24
	2.50%	2.32	3.59
	1%	2.66	4.05
t=-25.11	10%	-1.62	-3.7
	5%	-1.95	-4.04
	2.50%	-2.24	-4.34
	1%	-2.58	-4.67

Tablo 3.7' de seriler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için; Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımı sonuçları verilmiştir. Öncelikle modelin genel anlamlılığını test eden F değeri hesaplanmıştır (F=30.03). Hesaplanan F değeri tüm anlamlılık düzeylerinden daha büyük olduğu için ''eşbütünleşme yoktur'' önermesini sunan yokluk hipotezi reddedilir. Bu, seriler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olduğunu gösterir. Ardından parametrelerin tek tek anlamlılığını ölçen t değeri hesaplanmıştır (-25.11). Bu değer de mutlak değerce tüm anlamlılık değerlerinden daha büyüktür. F testi de t testi de yokluk hipotezini reddeder. Sonuç olarak, analizde kullanılan seriler uzun vadede birlikte hareket eder ve ortak eğilime sahiplerdir.

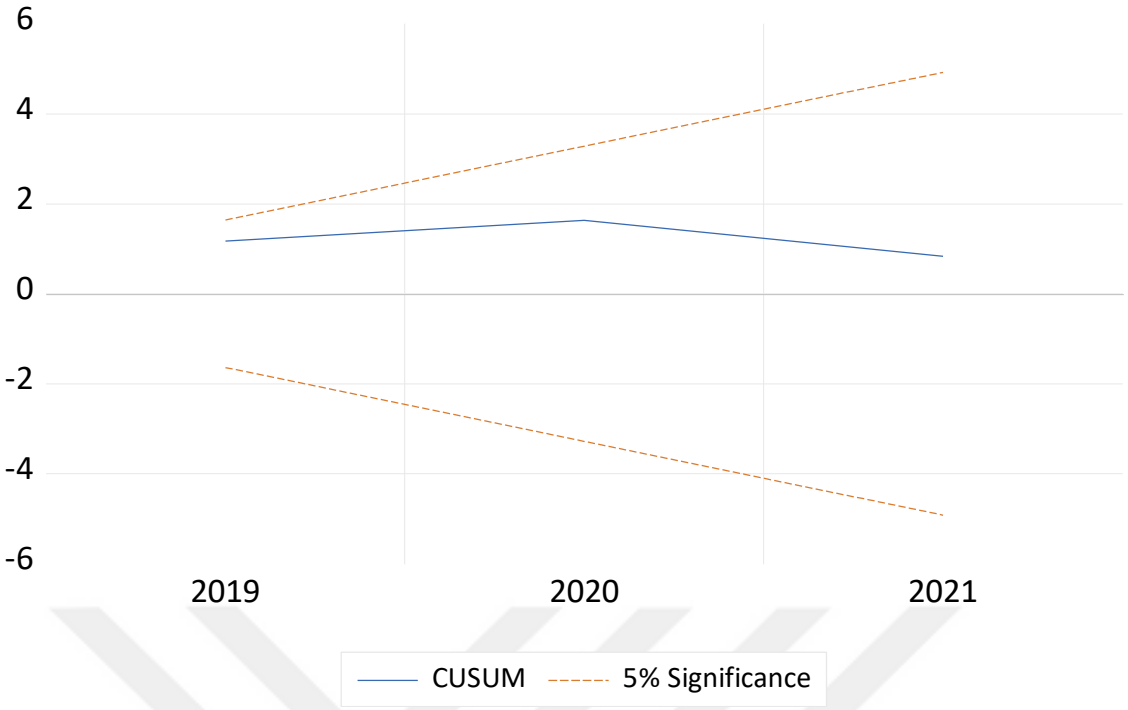

Grafik 3.1. CUSUM

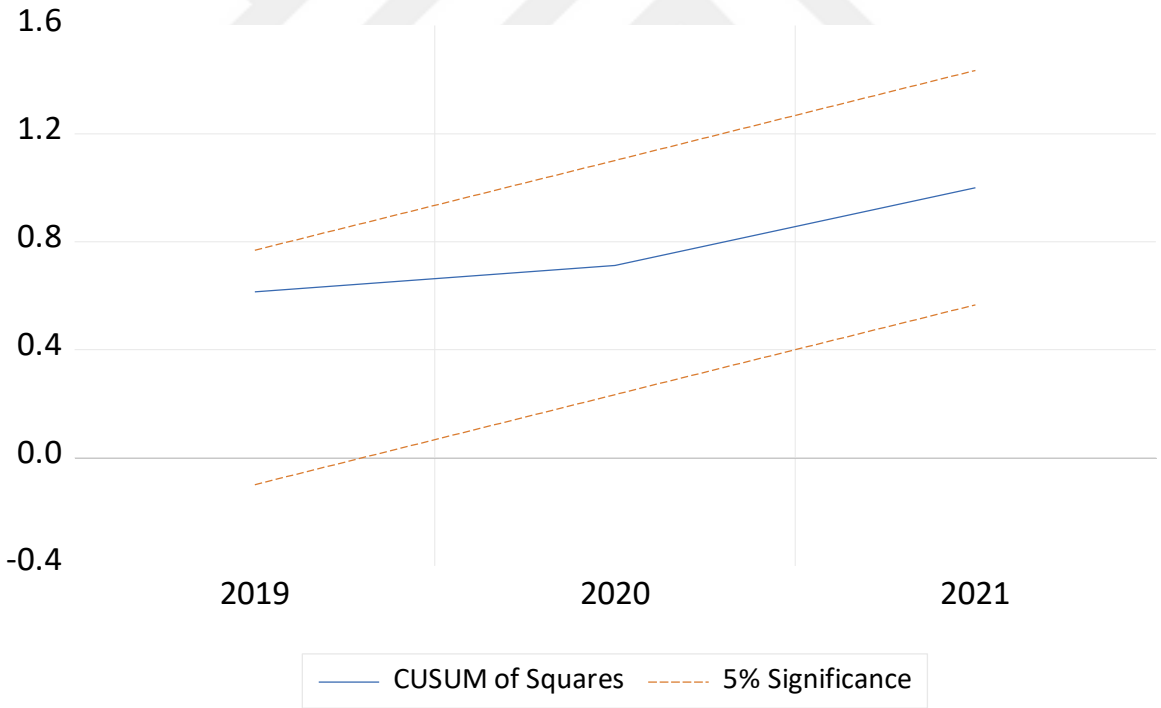

Grafik 3.2. CUSUM of Squards

Grafik 3.1 ve Grafik 3.2 gelir eşitsizliği için sırasıyla CUSUM ve CUSUM of Squards grafiklerini gösterir. Bu grafikler modelin kararlılığını test etmek için önemlidir. Her iki grafikte de görüldüğü üzere çizgi güven aralığı içindedir. CUSUM çizgisinin güven aralığında olması; modelin katsayıları sabitliğini ve zamanla yapısal değişmeler geçirmeyeceklerini vurgular. CUSUM of squares çizgisinin güven aralığı içinde olması ise, kalıntıların

varyansının sabit olduğunu ve kalıntıların dağılımında yapısal değişiklik olmadığını vurgular. Sonuç olarak her iki test modelin yapısal değişimlere dirençli olduğunu ve analizlerde kullanılabilirliğini gösterir.

Tablo 3.8. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: GİNİ	Katsayı	St. Hata	t	p
ENF	0.064	0.008	8.17	0.004
DOLAYSIZ	-0.182	0.026	-6.92	0.006
DOLAYLI	0.231	0.074	3.11	0.053
GÜMRÜKVER	-0.098	0.005	-18.21	0.000
KDV	-0.394	0.077	-5.13	0.014
BÜTCEACİK	0.0001	3.8E-05	3.09	0.054

*:.10 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
***:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.8'de Türkiye'de gelir eşitsizliği üzerinde uzun dönem etkileri olan değişkenler ve katsayıları verilmiştir. Tablo 3.8'de görülen tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlıdır. Türkiye'de enflasyon seviyesindeki %1'lik artış gelir eşitsizliğini %0,06 oranında artırmaktadır. Dolaysız vergilerde meydana gelecek %1'lik artış gelir eşitsizliğini %0.18 azaltırken; dolaylı vergilerde meydana gelecek %1'lik artış gelir eşitsizliğini %0,23 oranında artıracaktır. Gümrük vergilerinde oluşacak %1'lik artış gelir eşitsizliğini %0,09 oranında azaltacaktır. KDV'nin %1 oranında artırılması ise gelir eşitsizliğini %0.39 oranında azaltacaktır. Bütçe açığı gelir eşitsizliğiyle uzun vadede doğru orantılıdır ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani bütçe açığı gelir eşitsizliğini artırıcı işarette çıkmıştır. Ancak etkisi yok denecek kadar azdır. Bu sebeple bütçe açığının eşitsizlik üzerinde artırıcı etkisinden söz etmek yanıltıcı olacaktır.

Tablo 3.9. Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: GİNİ	Katsayı	St. Hata	t	p
$\Delta GİNİ_{t-1}$	0.363	0.037	9.916	0.002
ΔENF	0.058	0.003	16.724	0.001
ΔENF_{t-1}	0.016	0.003	5.757	0.010
$\Delta DOLAYSIZ$	-0.878	0.062	-14.129	0.001
$\Delta DOLAYSIZ_{t-1}$	0.609	0.048	12.597	0.001
$\Delta DOLAYSIZ_{t-2}$	1.672	0.086	19.327	0.000
$\Delta DOLAYLI$	-0.845	0.093	-9.055	0.003
$\Delta DOLAYLI_{t-1}$	0.449	0.085	5.266	0.013
$\Delta DOLAYLI_{t-2}$	2.741	0.150	18.267	0.000
$\Delta GÜMRÜKVER$	0.172	0.011	15.548	0.001
$\Delta GÜMRÜKVER_{t-1}$	0.345	0.014	25.380	0.000
$\Delta GÜMRÜKVER_{t-2}$	0.151	0.007	20.213	0.000
ΔKDV	-0.343	0.022	-15.515	0.001
ΔKDV_{t-1}	0.384	0.023	16.535	0.001

ΔKDV_{t-2}	-0.097	0.020	-4.769	0.018
ΔBÜTCEACİK	0.000	0.000	-11.793	0.001
$\Delta BÜTCEACİK_{t-1}$	0.000	0.000	7.111	0.006
Ec_{t-1}	-1.947	0.078	-25.112	0.000

*:.10 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
***:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.9'da gelir eşitsizliğinin kısa dönem tahminleri verilmiştir. Görüldüğü üzere tüm değişkenler anlamlıdır. Bu durum gelir eşitsizliği üzerinden birden çok parametrenin etkili olduğunu gösterir. Özellikle gelir eşitsizliğinin bir dönem gecikmeli değerinin anlamlı olması; geçmiş dönemlerin gelir eşitsizliği üzerinde etkisi olduğunu gösterir. Yani gelir eşitsizliğinin cari değeri bir önceki dönemin gelir eşitsizliğine bağlıdır. Eş bütünleşik değişkenlerin dengeden sapmalarını belirten hata terimi katsayısı ($Ec_{t-1)}$ beklendiği gibi negatif ve anlamlı çıkmıştır. Değerin -1'den küçük olması dengesizliğin çok hızlı ortadan kalkacağını ifade eder. Sayısal olarak ifade etmek gerekirse; şokların ortadan kalkma hızı 1 / 1.947 ≈ 0.513 olarak hesaplanmıştır. Bu da 6 ay gibi çok kısa bir süreden sonra dengesizliğin ortadan kalkacağı anlamına gelir.

Bölüm başında birim kök testi sonuçlarına değinilmişti. Aynı sebeplerden ötürü kişi başına düşen GSYİH için de ARDL yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. Kişi başına düşen ekonomik büyüme (GSYİH) ARDL model tahmini için gecikme uzunluğu maksimum 1 alınmıştır ve Adjusted R-squared modelinin kullanılmasına karar verilerek ARDL (2, 0, 0, 1, 0, 1, 0) modeli tahmin edilmiştir.

Tablo 3.10. ARDL (2, 0, 0, 1, 0, 1, 0) Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: GSYİH	Katsayı	St. Hata	t	p
$GSYİH_{t-1}$	0.186	0.196	0.953	0.353
$GSYİH_{t-2}$	0.157	0.154	1.020	0.321
ENF	-0.184	0.081	-2.277	0.035
DOLAYSIZ	0.179	0.353	0.508	0.618
DOLAYLI	-0.081	0.649	-0.124	0.903
$DOLAYLI_{t-1}$	2.640	0.878	3.005	0.008
GÜMRÜKVER	0.295	0.119	2.479	0.023
KDV	-0.577	0.585	-0.988	0.336
KDV_{t-1}	-0.895	0.740	-1.209	0.242
BÜTCEACİK	0.000	0.000	0.805	0.431
R-squared=0.97, DW=2.08				
Tanı Testleri:				
Serisel Korelasyon (LM Test): F=0.35 (P=0.711)				
Model Spesifikasyonu (Ramsey-RESET): F=1.69 (P=0.216)				
Normallik (Jarque-Bera): JB=1.18 (P=0.554)				
Değişen varyans (Breusch-Pagan-Godfrey): F=0.79 (P=0.637)				

*:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.10'da ARDL (2, 0, 0, 1, 0, 1, 0) model tahmin sonuçları verilmiştir. Bağımlı değişkenin kişi başına düşen ekonomik büyüme olarak alındığı modelde enflasyon, dolaylı vergilerin 1 yıllık gecikmesi ve gümrük vergileri istatistiksel olarak anlamlı iken diğer değişkenler anlamsız bulunmuştur. Analizin gerçekleştirilebilmesi için geçerli sonuçlar alınması gereken varsayım testleri tanı testleri adı altında tablo 3.10'da gösterilmiştir. Model normal dağılımlıdır ve serisel korelasyona, spesifikasyon hatalarına ve değişen varyans sorununa rastlanmamıştır.

Tablo 3.11. Sınır Testi Sonuçları

H_0: Eşbütünleşme yoktur.			
	a	I(0)	I(1)
F=5.98	10%	1.75	2.87
k=6	5%	2.04	3.24
	2.50%	2.32	3.59
	1%	2.66	4.05
t=-7.47	10%	-1.62	-3.7
	5%	-1.95	-4.04
	2.50%	-2.24	-4.34
	1%	-2.58	-4.67

Tablo 3.11'de seriler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için; Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımı sonuçları verilmiştir. Modelin genel anlamlılığını test eden F değeri-5.98 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan F değeri tüm anlamlılık düzeylerinden mutlak değerce daha büyük olduğu için eş bütünleşme yoktur önermesini sunan yokluk hipotezi reddedilir. Yani, seriler arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Parametrelerin tek tek anlamlılığını ölçen t değeri ise-7.47 olarak bulunmuştur. Bu değer de mutlak değerce tüm anlamlılık değerlerinden daha büyük olduğu için yokluk hipotezi reddedilecek ve eş bütünleşmenin varlığından bahseden alternatif hipotez geçerli olacaktır. Sonuç olarak her iki test de seriler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi onaylar.

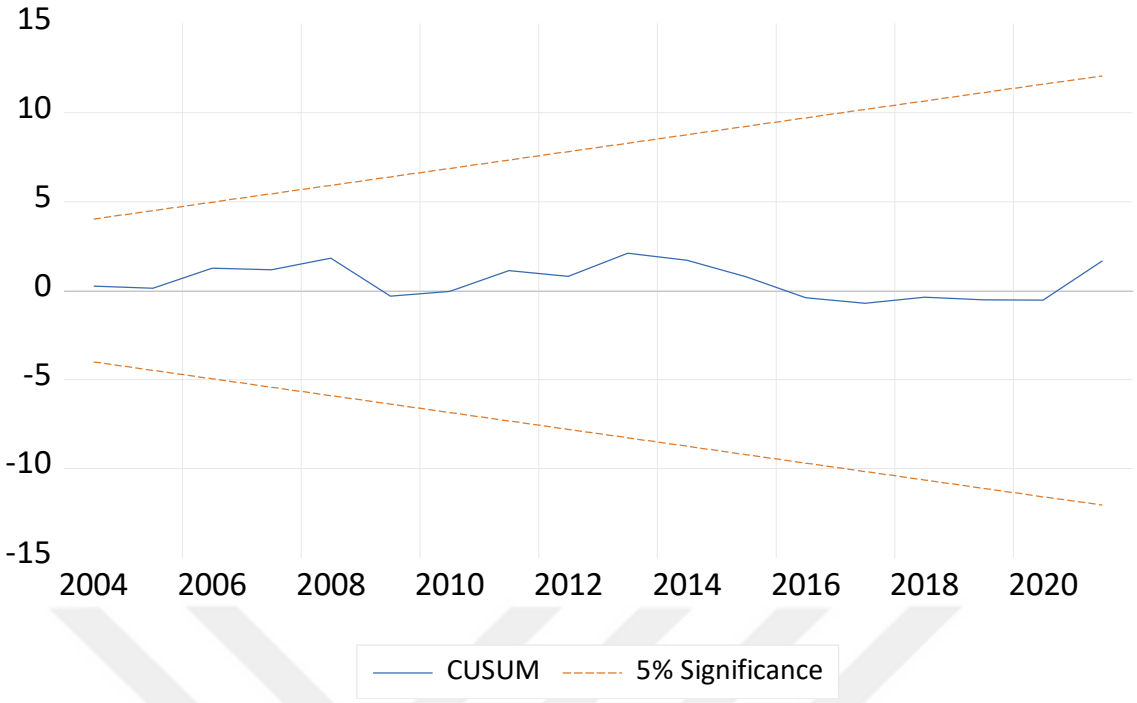

Grafik 3.3. CUSUM

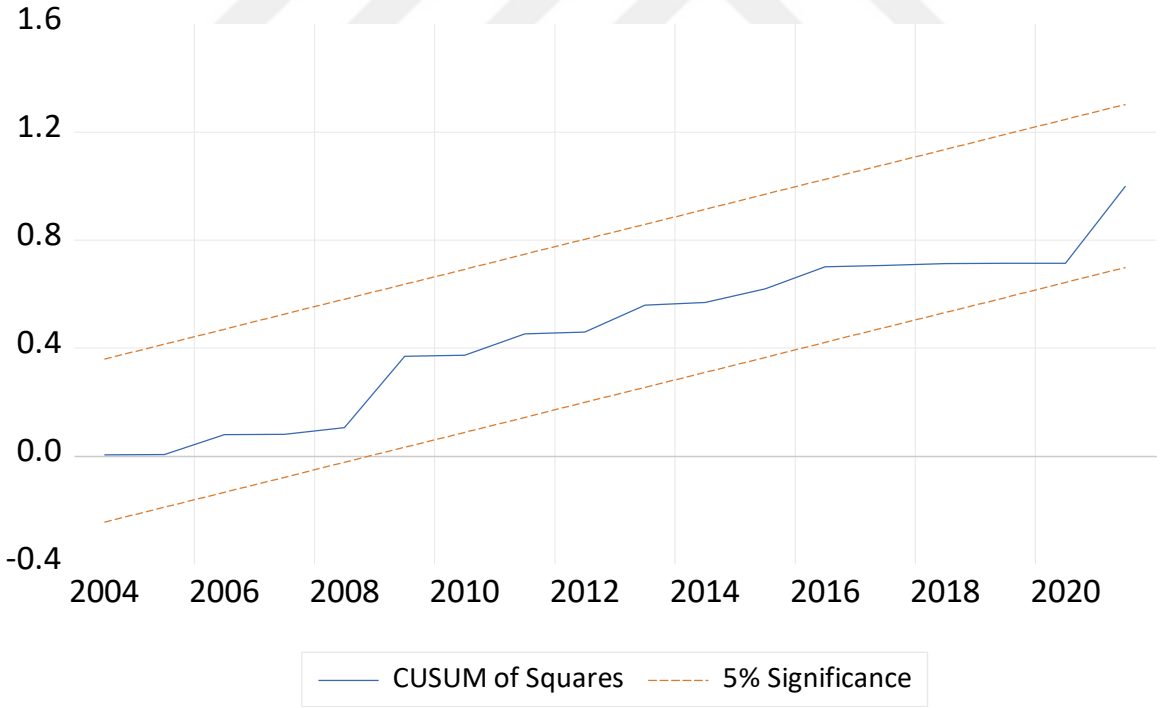

Grafik 3.4. CUSUM of Squards

Grafik 3.3. ve Grafik 3.4. kişi başına düşen GSYİH için sırasıyla CUSUM ve CUSUM of Squards grafiklerini gösterir. Modelin kararlılığını ölçen bu iki grafiğin sonuçlarına göre çizgiler güven aralığı içindedir. CUSUM çizgisinin güven aralığında olması; modelin katsayıları sabitliğini ve zamanla yapısal değişmeler geçirmeyeceklerini vurgular. CUSUM of

squares çizgisinin güven aralığı içinde olması ise, kalıntıların varyansının sabit olduğunu ve kalıntıların dağılımında yapısal değişiklik olmadığını vurgular. Her iki test modelin yapısal değişimlere dirençli olduğunu ve analizlerde kullanılabilirliğini; modelin iyi kurgulandığı ve parametrelerin istikrarlı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3.12. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken:GSYİH	Katsayı	St. Hata	t	p
ENF	-0.280	0.105	-2.67	0.016
DOLAYSIZ	0.273	0.518	0.53	0.604
DOLAYLI	3.897	0.939	4.15	0.001
GÜMRÜKVER	0.449	0.148	3.03	0.007
KDV	-2.241	1.265	-1.77	0.093
BÜTCEACİK	0.0005	6.1E-04	0.82	0.421

*:.10 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
***:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.12'de Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH'si yani ekonomik büyümesi ile uzun vadeli ilişki halinde olan değişkenlerin katsayıları verilmiştir. Sonuçlara göre enflasyon, dolaylı vergiler, gümrük vergileri ve KDV istatistiksel olarak anlamlı bulunurken, dolaysız vergiler ve bütçe açığı anlamsız bulunmuştur. İstatistiki olarak anlamlı değişkenlerin ekonomik büyümeye etkileri şöyledir; enflasyondaki %1'lik artış ekonomik büyümeyi %0.28 oranında azaltmıştır. Gümrük vergilerinde meydana gelecek %1'lik artış ise ekonomik büyümeyi %0.44 oranında artırmıştır. KDV'de uygulanacak %1'lik artış ekonomik büyümeyi %2.24 oranında azaltacaktır. Bu kendi artış değerinden daha büyük bir azalma anlamına geleceği için büyüme hedefinde olan politika yapıcılar KDV'yi artırırken dikkatli olmalıdır. Dolaylı vergiler ise ekonomik büyüme ile uzun vadede doğru orantılı bir ilişki içerisindedir. Dolaylı vergilerde meydana gelecek %1'lik artış ekonomik büyümeyi %3.89 oranında artıracaktır. Bu da kendi artışından çok daha büyük bir artıştır. Dolaysız vergilerde bütçe açığı da ekonomik büyüme ile doğru orantılı bir ilişki içerisindedir ancak bu ilişkiler istatistiksel olarak anlamsızdır. Bütçe açığının katsayısının 0 olmasından dolayı, ilişki istatistiksel olarak anlamlı olsaydı dahi önemli bir etkiden söz edilemeyecekti.

Tablo 3.13. Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: GSYİH	Katsayı	St. Hata	t	p
$\Delta GSYİH_{t-1}$	-0.157	0.116	-1.350	0.194
ΔDOLAYLI	-0.081	0.450	-0.179	0.860
ΔKDV	-0.577	0.345	-1.675	0.111
Ec_{t-1}	-0.657	0.088	-7.471	0.000

*:.10 anlamlılık düzeyinde anlamlı
**:.05 anlamlılık düzeyinde anlamlı
***:.01 anlamlılık düzeyinde anlamlı

Tablo 3.13'te kişi başına düşen ekonomik büyümeye ait kısa dönem tahminleri verilmiştir. Görüldüğü üzere tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamsızdır. Eşbütünleşik değişkenlerin dengeden sapmalarının denge durumuna geri dönüşünü hesaplamaya yarayan hata terimi katsayısı ($Ec_{t-1)}$ beklendiği gibi negatif ve anlamlıdır. Bu model için her yıl dengeden sapmaların %65.7'si düzelmektedir ve kısa dönemde meydana gelecek dengeden sapmalar, 1.52 yıl sonra düzelerek ve uzun dönem dengesini yakalayacaktır.

Çalışmada tahmin edilen Türkiye için sonuçlar yukarıda yer almaktadır. Modelde kullanılan değişkenler dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon, gümrük vergileri, katma değer vergisi, bütçe açığı GİNİ katsayısından oluşmaktadır. Bu değişkenler gelir dağılımını nasıl etkiliyor sorusunun analizi yapılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bağımsız değişkenlerin aynı olduğu ancak bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYH olarak alındığı bir ekonomik büyüme modeli uygulanmıştır.

Daha önce yapılan çalışmalar ve analizler incelendiğinde de gelir dağılımını etkileyen değişkenlerin ne yönde bir etkisi olduğu konusunda henüz ortak bir kanıya varıldığını söylemek mümkün değildir. Hem teorik hem de ampirik çalışmalarda farklı farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Burada farklı sonuçlar çıkmasının nedeninin temelinde, çalışmalarda ele alınan ülkeler ve ekonomik yapısı, ele alınan dönemin koşulları, sosyal yapısı gibi pek çok etken bulunmaktadır.

Çalışmada gerçekleştirilen analizin sonuçlarına göre;

- Enflasyon oranı eşitsizliği arttırır, büyümeyi azaltır. Bilindiği gibi enflasyon gelir dağılımını etkileyen unsurlardan bir tanesidir. Enflasyonun artması durumunda, düşük gelirli kesimin satın alma gücünde bir düşüş yaratacak ve aynı zamanda düşük gelirli bireylere yapılan yardımda yetersiz kalarak, yüksek gelirli kesim ile düşük gelirli gelir arasındaki gelir farkını arttıracaktır. Diğer yandan enflasyon faiz oranlarının yükselmesine sebep olabilmektedir. Bu durumda faiz zengin kesime dolaylı yoldan bir getiri sağlarken, zengin ve yoksul kesim arasındaki farkın açılmasına sebep olacaktır. Enflasyon nedeniyle asgari ücretin reel değerindeki düşüşte gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırmaktadır. Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise literatürde yapılan çalışmalarda farklılık göstermektedir. Çalışmamızda enflasyon oranının büyümeyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu Fischer'in görüşüyle açıklayacak olursak; yüksek enflasyon, devletin etkin bir makroekonomik politika sağlayamadığını ve ekonomide etkinliği kaybettiğini bunun sonucunda da enflasyon ve ekonomik büyüme arasında ters oranlı bir ilişki olduğunu savunmaktadır (Berber

ve Artan,2004). Çalışmanın bu sonucu literatürdeki Dişbudak ve Süslü ’nün çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

- Dolaysız vergiler eşitsizliği azaltır, büyümeyi artırır. Dolaysız vergilerin, mükellefin ödeme gücünü dikkate alması, yansıtılamaması, artan oranlı tarife, vergi muafiyet ve istisnaların uygulanabilirliği bakımından gelir eşitsizliğini azalttığı genel kabul görmüştür. Ekonomik büyüme açısından ise, dolaysız vergilerin gelirleri ve buna bağlı olarak toplam talebi düşürmesinden dolayı genel olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği savunulmaktadır. Çalışmamıza göre ise dolaysız vergilerin büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunu da dolaysız vergilerin indirim, teşvik, denetim araçları gibi özelliklerinden dolayı ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği yönünde açıklanabilmektedir. Çalışmanın bu sonucu literatürdeki Güldal ve İnal, Hazman, Yayla ve Karamıklı, Tuncer ve Demirtaş, Eser ve Genç, Demirgil ve Polat ‘ın çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.
- Dolaylı vergiler eşitsizliği artırır, büyümeyi de artırır. Dolaylı vergiler, bireylerin ödeme gücünü dikkate almaması yani geliri düşük olan bireylerin de yüksek olan bireylerin de aynı vergiyi ödemesi, yansıtılması kolay olması gibi nedenlerle gelir dağılımını olumsuz etkilediği düşüncesi literatürde de kabul görmektedir. Ekonomik büyüme açısından, dolaylı vergiler harcamalar üzerinden alındığı için bireylerin vergiden kaçınmak amacıyla tüketimlerinin azalmasını, buna bağlı olarak tasarrufların ve yatırımların arttırılmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Çalışmanın bu sonucu literatürde Karabulut, Martinez vd, Şener ‘in çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.
- Gümrük vergileri eşitsizliği ve büyümeyi azaltır. Gümrük vergileri büyümeyi azaltır. Liberal iktisatçıların uluslararası ticarette serbestliğin dünya üretimini artıracağını savunmuşlardır. Ne var ki ülkeler arası sanayilerdeki farklı gelişme seviyelerinin varlığı ileri bir sanayi ülkesinin mallarına karşı gümrük duvarlarının kaldırılması teknolojide geri olanların sanayilerinin çökmesine neden olmaktadır (Bulutoğlu, Türk vergi sistemi; 270). Türkiye’nin AB ye giriş sürecinde gümrük duvarlarının kaldırılmasının benzer bir etki yaratmış olması söz konusu olabilir.
- KDV eşitsizliği azaltır, büyümeyi de azaltır. Literatür de katma değer vergisinin gelir eşitsizliğini arttırdığı görüşü hâkim olsa da KDV’nin gelir dağılımını olumlu etkileyeceği durumlarda mevcuttur. Öncelikle, Türkiye’de olduğu gibi düşük gelirli kesimlerin bütçelerinde önemli yer tutan zorunlu tüketim malları için düşük vergi oranları yapısı kullanılarak gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkiler

azaltılabilmektedir. Ayrıca katma değer vergisi gelirleri sağlık, eğitim, düşük gelirli bireylere sosyal yardımlar gibi faktörler için kullanılırsa düşük gelirli bireylerin hayat standartlarını düzeltmeye katkı sağlar ya da işsizlikle mücadele politikaları için kullanılırsa düşük gelirliler için istihdama katkı sağlayarak, KDV tahsilatı ile harcama artışı arasında çok kısa bir zaman olması vergilerin hemen harcama/hizmet olarak vatandaşa dönmesinden dolayı da eşitsizliği azaltmaya faydalı olur. Ekonomik büyüme açısından ise, katma değer vergisindeki artış, tüketimleri azaltıp toplam talepte azalmaya neden olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Diğer bir etkisi de finansal piyasalar üzerindendir. Vergi yükünün artması para piyasalarındaki fonların azalmasına ve faiz oranlarının yükselmesine neden olup, yatırım oranları ile milli gelir oranlarını olumsuz etkileyerek ekonomik büyümenin azalmasına neden olmaktadır (Sağdıç ve Aydın,2021).

- Bütçe açığı eşitsizliği ve büyümeyi artırır. Ekonomide bütçe açık vermesi durumunda borçlanma ya da para basarak finanse edilmektedir. Bütçe açığının para basarak finanse edilmesi ekonomide enflasyonist ortama neden olarak reel gelirlerin aşınmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda her kesim aynı etkiyi almayıp sabit gelirliler aleyhine gelir dağılımı olumsuz etkilenecektir. Borçlanma ile finansmanında ise borçlanma zengin kesimden sağlanacağı için borcun geri ödemesinde de yine bu kesim faiz geliri elde ederek gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır (Şimşek,2000). Ekonomik büyüme açısından bütçe açığı, kamu harcamalarının arttırılması ile meydana geliyorsa ve bu kamu harcamaları verimli altyapı yatırımları, eğitim, sağlık gibi konularda yapılıyor ise büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir (Berk ve Karayılmazlar,2017). Bu sonuç literatürdeki Şener'in çalışması ile benzerlik göstermektedir.

SONUÇ

Ekonomi politikalarının esas amaçlarından bir tanesi milli geliri, aynı zamanda kişi başına düşen geliri yükseltmektir. Milli geliri arttırılması kadar bu gelirin eşit paylaşımı da önemli bir unsurdur. Bu sebeple iktisat politikalarının diğer bir hedefi gelir dağılımında adaleti sağlamaktır.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği artmaya başlamıştır. Devlet ise bu eşitsizliğe maliye politikası araçlarını kullanarak müdahale edebilmektedir. Bu araçlar kamu harcamaları ve vergilerdir. Vergiler 1930'lu yıllara kadar yalnızca finansman kaynağı olarak görülmekteydi. Müdahaleci devlet anlayışının öne çıkması ile vergilerin bu esas amacının yanına bir de gelir dağılımında adalet eklenmiştir. Vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ayrılması gelir dağılımı açısından önemlidir. Vergiler aracılığıyla gelir dağılımına müdahalede verginin türü, yapısı, payı gibi unsurlar önemlidir. Bu nedenle dolaysız vergilerin, ödeme gücünü dikkate alması, artan oranlı yapıda olması, yansıtılmasının zor olması gibi nedenlerle gelir dağılımını olumlu etkilediği görüşü vardır. Dolaylı vergilerin ise ödeme gücünü dikkate almaması, yansıtılmasının kolay olması gibi özelliklerinden dolayı gelir dağılımında adaleti olumsuz etkilediği görüşü vardır.

Türkiye'de bütçe gelirlerinin büyük bir kısmı vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Vergi gelirlerinin dağılımında da dolaylı vergiler, diğer vergi türlerine oranla daha ağırlıktadır. Dolaylı vergilerin önemli kısmını KDV ve ÖTV oluşturmaktadır. Katma değer vergisi ülkemizde 1985 yılından itibaren, ÖTV ise 2002 yılından itibaren uygulanmaktadır. 1980'li yıllardan sonra vergi politikalarında yapılan en önemli yeniliklerden birisi 1985 yılında katma değer vergisinin, 2002 yılında ise Özel tüketim vergisinin uygulanmaya başlamasıdır. Katma değer vergisinin ve Özel tüketim vergisinin yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'de dolaysız vergiler ağırlıkta olan vergi politikaları dolaylı vergilere doğru kaymıştır. Türkiye'de dolaylı vergi ağırlıklı olmasında vergi tabanının dar olması gelir ve servetin yeterince vergilendirilememesi gibi unsurlar etkili olmaktadır.

Literatürde vergilerin gelir dağılımına etkisi konusunda birçok çalışma ve çeşitli görüşler olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini inceleyerek aynı zamanda literatürdeki çalışmalara katkı sağlamaktır. Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi, vergi türleri, vergilerin tarihsel gelişimi, vergilemeye ilişkin temel kavramsal çerçeve konu alınmıştır. İkinci bölümde gelir dağılımı, gelir dağılımı ile bağlantılı temel kavramlar, üçüncü bölümde

ise 1992-2021 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımı ve dolaylı vergi ilişkisi ampirik analiz ile değerlendirilmiştir.

Çalışmada iki model kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin gelir eşitsizliği olduğu ve bağımsız değişkenlerin dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon, gümrük vergileri, KDV ve bütçe açığı olduğu ilk modelde bütçe açığı dışındaki tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlere uygulanan birim kök testi sonuçlarına göre ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Bağımsız değişkenlerin aynı olduğu ancak bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYİH olarak alındığı ekonomik büyüme modelinde de ARDL sınır yaklaşımı kullanılmıştır.

Tez çalışmamızın konusu olan Türkiye'de dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi hususunda yapılan analiz sonucunda, literatürde genellikle kabul gören dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Türkiye, gelir dağılımı eşitsizliği konusunda en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Bir ülkede dolaylı vergilerin fazla olması tek başına gelir dağılımının adaletsiz olduğunu göstermez ancak genellikle dolaylı vergilerin fazla olduğu ülkelerde gelir dağılımının adaletsiz olduğu görülmektedir. Çalışmada gelir dağılımı ve aynı zamanda ekonomik büyüme için de analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir;

- Enflasyon oranı eşitsizliği arttırır, büyümeyi azaltır.
- Dolaysız vergiler eşitsizliği azaltır, büyümeyi artırır.
- Dolaylı vergiler eşitsizliği artırır, büyümeyi de artırır.
- Gümrük vergileri eşitsizliği azaltır, büyümeyi de azaltır.
- KDV eşitsizliği azaltır, büyümeyi de azaltır.
- Bütçe açığı eşitsizliği artırır, büyümeyi artırır.

Tez çalışmasında bahsedilen tüm olumsuz etkileri ve ampirik çalışmayı da göz önünde bulundurarak, gelir dağılımı adaletsizliğine karşı öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Türkiye'de düşük gelirli bireylerde daha ağır yüke sebep olarak gelir dağılımını olumsuz etkilediği bilenen dolaylı vergilerin payı azaltılarak, ödeme gücünü dikkate alan dolaysız vergilerin payının daha fazla olduğu bir vergi politikası uygulanabilir.
- Devlet artan oranlı vergi tarifesi, asgari ücret belirlenmesi ya da çeşitli iş olanakları sağlayarak gelir dağılımına katkı sağlayabilir.
- Zorunlu tüketim malları üzerindeki dolaylı vergilerin oranları düşürülerek, lüks mallar üzerindeki vergi oranları arttırılabilir.

- Türkiye’de gelir dağılımı adaletini olumsuz etkileyen vergi affı gibi uygulamalar kaldırılarak gelir dağılımı adaletsizliğine katkı sağlanabilir.
- Kayıt dışılıkla mücadele edilmelidir. Kayıt dışılık azaltılarak da gelir dağılımı eşitsizliği azaltılabilir.
- Vergi politikaları orta ve uzun vadeli makroekonomik dengeler hesaba katılarak düzenlenmeli ve öngörülebilir olmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi.* Ankara: Gazi Kitap Evi.

Altınışık, İ., & Peker, H. S. (2008). Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 2008(2), 101-118.

Arslaner, H. (2018). Teorik Olarak Vergi Yükü; 1980-2015 Yılları Arasında Türkiye'de Toplam Vergi Yüküne Etki Eden Temel Ekonomik Faktörler. Gümüshane University Electronic *Journal of the Institute of Social Science/Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9 (23).

Asıl, E. (2014). *Tarihsel Süreçte Vergilendirmenin Gelişimi*. Demokrasinin Gelişmesinde Verginin Rolü, 169.

Aydın, M. (2016). Gelir Dağılımındaki Adaleti Sağlamada Zekât Müessesesi ve Gini Katsayısı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi (57),* 55-72.

Bal, B. (2019). *Dolaylı Vergilerin Türk Vergi Sistemindeki Yeri ve Ekonomiye Etkileri.* İstanbul Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Balseven, H. (2003). Vergilerin emek arzı üzerindeki gelir, ikame ve mali etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 217-238.

Barış, B. & Teker, S. (2019). Dolaylı Vergilerin Türk Vergi Sistemindeki Yeri ve Gelişimi. *PressAcademia Procedia,* 9 (1), 166-170.

Berber, M., & Artan, S. (2004). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği* (No. 2004/21). Discussion Paper.

Bilen, M. & Yumuşak, I. G. (2004). *Gelir Dağılımı-Beşerî Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme (No. 0404016).* University Library of Münih, Germany.

Bilgiç A. (2015). "*Türkiye'de Uygulanan Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: 1990-2013 Dönemi",* Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bilici, N. (2013). Vergi Hukuku, 31. *Ankara: Seçkin Yayıncılık.*

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1979). *A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation. Econometrica,* 47(5), 1287-1294.

Bulutoğlu, K. (1988). *Kamu Ekonomisine Giriş*. Filiz Kitapevi. İstanbul

Buyrukoğlu, S. & Buzkıran, D. (2016). Klasik ve Modern Vergileme İlkeleri Çerçevesinde Uzlaşma Müessesesi. Itobiad: *Journal of the Human & Social Science Researches, 5(7).*

Bükey, A. ve Çetin, B. (2017). "Türkiye'de Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin En Küçük Kareler Yöntemi ile Analizi". *Maliye Araştırmaları Dergisi*. Cilt:3, Sayı:1. s.103-117.

Canbay Özgüler, V. (2014). Gelir Servet Çiçek, U. ve Uğur, K. (2019). Türkiye ile AB Ülkelerinin Dolaylı- Dolaysız Vergiler Açısından Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 24, ss. 290-310.

Çağdaş, Y. (2020). *Türkiye'de Toplam Vergi Yükünün OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(1), 81-96.

Çakıcı, Ö. ve Ceylan, M. (2014). *Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 59, ss. 89-132).

Çam, E. (2021). *Türk Vergi Sisteminde Dolaylı Vergilerin Avrupa Birliği Ülkeleri ile Kıyaslanması*. Başkent Üniversitesi. Ankara

Çetilkol, G. (2013). *Türk vergi sisteminin Avrupa Birliği vergi sistemine dolaylı vergiler bakımından uyumlaştırılması* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Çiçek, U., & Kübra, U. Ğ. U. R. (2019). Türkiye ile Ab Ülkelerinin Dolaylı–Dolaysız Vergiler Açısından Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *10*(24), 290-310.

Çoban, S. (2019). *Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi*: Türkiye analizi.

Delibaş, A. (2017). Vergi politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Demircan, A. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, ss. 97-116.

Derviş, K. (2007). Küreselleşme, büyüme ve gelir dağılımı. *Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 27, 1-9.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). *Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.

Erduran, A. Ç., & Arslan, C. B. (2012). Vergilendirme ilkeleri açısından Türkiye'de tecil müessesesi. Vergi Raporu Dergisi, 156, 22-32.

Eren, M. (2012). Gelir Dağılımı Bozukluğu ve Vergi Gelirlerine Etkisi. https://vergiraporu.com.tr/upImage/org/2012-152 Erişim Tarihi: 14.04.2023.

Erozan, A. (1990). *Gelir Dağılımı ve Vergilemenin Gelir Dağılımına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Ersezer, D. (2006). Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları. *F. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (1).

Günel, T. (2019). Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama. *Journal of Yaşar University,* 14(55), 277-287.

İlhan, A. (2015). Türkiye'de gelir dağılımı. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 42-59.

İnal, V. (2020). *Vergi politikalarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi (Türkiye)).

İnaltong, C. (2012). Vergi yükü: Türkiye ve OECD ülkeleri karşılaştırması. *Vergi Dünyası*, 369(5), 16-30.

Jarque, C. M., & Bera, A. K. (1987). A Test for Normality of Observations and Regression Residuals. *International Statistical Review / Revue Internationale de Statistique*, 55(2), 163-172.

Kagan, J. (2021). *Indirect Tax. Revizyon*: Janet Berry-Johnson. Investopedia. https://www.investopedia.com/terms/i/indirecttax.asp#citation-2 Erişim Tarihi: 26.12.2021.

Karabulut, Ş. (2020). Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* (E-Issn: 2564-7458), Cilt 23, Sayı 1, ss. 92-100.

Karaman, B., & Özçalık, M. (2007). Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: çocuk İşgücü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14(1), 25-41.

Karayılmazlar, E., & Berk, E. (2017). Bütçe açığının, cari açık, ekonomik büyüme ve enflasyon üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies, 4*(1), 26-36.

Kayan, A. (2000). Verginin tarihsel gelişimi ve sebep olduğu bazı önemli olaylar. *Maliye Dergisi*, 135, 80-87.

Kemal, B. A. Ş. (2009). Küreselleşme ve gelir dağılımı eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(1), 49-70.

Kirmanoğlu, H. (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Kuştepeli, Y. & Halaç, A. G. U. (2004). *Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi.* Dokuz Eylül Üniversitesi.

Kürsüz, T. (2010). *Vergilendirmenin gelir dağılımına etkileri ve Türkiye'deki durumu*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Lord, I. (2021). Indirect Tax: Definition, Types & Examples. Study.com: Business Lesson

Plans. https://study.com/academy/lesson/indirect-tax-definition-types-examples.html Erişim Tarihi: 26.12.2021.

Martinez Vazquez, J., Vulovic, V. ve Liu, Y. (2009). *Direct versus Indirect Taxation: Trends, Theory and Economic Significance*. Georgia State University, Andrew Young School of Policy Studies, ss. 1-2.

Mert, M., & Çağlar, A. E. (2019). *Eviews ve Gauss uygulamalı zaman serileri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık, 183-213.

Musa, G. Ö. K., Biyan, Ö., & Sevda, A. (2013). Vergilemede Adalet İlkesinin Anayasal Temelleri ve Uygulamaya Yansımaları: Seçilmiş OECD Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(1), 269-292.

Mutlu, D. E. (2007). Vergilendirmenin gelir dağılımına etkisi. İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (s 18).

Nihat, I. (2006). Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006(2), 119-127.

Noyan, E., & Avşarlıgil, N. (2017). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Uygulanan Dolaylı ve Doğrudan Vergi Politikaları Üzerinden Müşevvik Sorunun Ekonometrik Analizi. *Alanya Akademik Bakış*, 1(3), 49-59.

O'Donoghue, C., Baldini, M. ve Mantovani, D. (2004). Modelling the redistributive impact of indirect taxes in Europe: an application of EUROMOD. *EUROMOD Working Paper, No. EM7/01*. Institute for Social and Economic Research (ISER), University of Essex.

Oyan, O. (1989). *Dışa Açılma ve Mali Politikalar Türkiye: 1980-1989*. V Yayınları.

Önal, E. Ş. (2006). *Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Önder, İ. (2012). Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (30).

Öz, S. (2018). Gelir Dağılımında Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 35 ss: 587-605.

Özcan, M. H. (2015). Türkiye'de Uygulanan KDV Tipi. Uluslararası Anadolu Akademik Çevrimiçi Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2), 39-44.

Pehlivan, O. (1993). Enflasyonun Vergi Sistemi Üzerindeki Etkisi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). *Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. Journal of Applied Econometrics,* 16(3), 289-326.

Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1999*). An Autoregressive Distributed-Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis. In Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium (pp. 371-413).* Cambridge University Press.

Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). *Testing for a Unit Root in Time Series Regression. Biometrika,* 75(2), 335-346.

Romot, I. ve Ichihshi, M. (2012). The effect of Tax Structure on Economic Growth and Income Inequality.*IDEC Discussion Paper*.

Sağbaş, İ. ve Şen, H. (2015). *Vergi Teorisi ve Politikası. Ankara*: Barış Arıkan Yayınları.

Saüdıç, E. N., & Aydın, D. (2021). Dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği (2006-2018). *International Journal of Public Finance, 6*(1), 21-46.

Savaşan, F. (2017). *Kamu Ekonomisi*. Bursa: Dora Yayıncılık

Snowdon, C. (2013). Aggressively Regressive: The 'Sin Taxes" That Make the Poor Poorer. *Institute of Economic Affairs*, ss. 8-9.

Sürücü, Z. (2007). *Türkiye'de gelir dağılımı bozukluğunu önlemeye yönelik kamu politikaları* (Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Şener, N. B. (2020). *Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerine etkisi: panel veri analizi ile ülkeler arası bir karşılaştırma*. Ankara Üniversitesi.

Şentürk, S. H. (2017). Vergilemede Fayda İlkesine İlişkin Geleneksel ve Modern Yorumların Karşılaştırmalı Analizi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(11), 1-16.

Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A. (2019). *Türk Vergi Sistemi*. 16. Baskı, Bursa.

Eurostat data, https://ec.europa.eu/eurostat Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr,

Şimşek, M. (2000). Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 49-73.

Tanrıverdi, P. (2017). *Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımına Etkileri*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekbaş, A. & Dökmen, G. (2007). Türkiye'de vergi yükünün bölgesel dağılımı. *Maliye Dergisi*, 153, 195-214.

Tekin, A. & Gümüş, Ö. (2014). *1982 Anayasası'nda yer alan vergileme ilkelerinin felsefi temelleri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (39), 243-257.

Tokatlıoğlu, M. & Selen, U. (2017). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi

Türk Dil Kurumu Sözlüğü- TDK (2021). "*Vergi" sözcüğü anlamı*. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 25.12.2021.

Üyümez, M. E. (1998). *Gelir kavramı ve Türk vergi hukukunda gerçek gelir* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi).

Yılmaz, Y. (2019). Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi. *Vergi Raporu,* (232), 11-22.

Yüce, M. (2002). Türkiye'de gelir dağılımı bozukluğunun izlenen kamu gelir ve harcama politikaları ile bağlantısı. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(s 1).

Yüksel, C. (2021). *Kamu Maliyesi*. Mersin Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Ders Notları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Büşra ÖZDEN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Şelale Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Antalya, 2020
Yüksek Lisans Tez Konusu	Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye ve Seçilmiş Bazı Ülkeler Analizi.
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Sunis Kumköy Beach Resort, Antalya, Muhasebe
Çalıştığı Kurumlar	Side Alegria Hotel & Spa, Antalya, Muhasebe